

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

XIV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

9-10 лютого 2025 року

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

**XIV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ
НАУКИ ТА ОСВІТИ**

9-10 лютого 2025 року

**Львів
2025**

УДК 005

ББК 94.3(0)

Актуальні питання розвитку науки та освіти: матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 9-10 лютого 2025 року. – Львів : Львівський науковий форум, 2025. – 99 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників XIV Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання розвитку науки та освіти», організованої Львівським науковим форумом. Висвітлюються актуальні питання розвитку науки та освіти на сучасному етапі становлення, розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. Автори несуть безпосередню відповідальність за повноту, їх цілісність та дотримання норм академічної доброчесності.

ЗМІСТ

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ	6
<i>Джавадова А.</i> МОРФОЛОГІЧНІ ЗМІНИ ОРГАНІВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ	6
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	9
<i>Адирова Т.І.</i> ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ КАР'ЄРИ.....	9
<i>Берегова А.В.</i> КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ КОМПАНІЇ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РИНКУ	11
<i>Захарченко В.І., Швагірев М.Д.</i> ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ЦІЛЬОВИХ ВИТРАТ ДЛЯ ЗМІНИ ПІДХОДІВ ДО ПРОДУКТОВИХ ІННОВАЦІЙ.....	15
<i>Погрібняк К.С.</i> ПРИРОДА ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	17
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ	19
<i>Березіна Н.Л.</i> ЦІННІСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВИПУСКНИКА ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ	19
<i>Гураль І.М., Смоловик Л.Р.</i> МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ МАТЕМАТИЧНИХ ТА ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИХ ДИСЦИПЛІН В НАФТОГАЗОВІЙ ІНЖЕНЕРНІЙ ОСВІТІ.....	26
<i>Манєва Ц.І.</i> ВПЛИВ СЕРЕДОВИЩА НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	29
<i>Масло І.М.</i> МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТІВ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ....	31
<i>Міськова Н.М., Погоріляк Н.А.</i> УМОВИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	34
<i>П'ятикоп І.</i> КОМУНІКАТИВНО-ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ У ПАРАДИГМІ ПРОФЕСІЙНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ	37
<i>Пришляк Н.Р.</i> МІЖПРЕДМЕТНЕ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	40
<i>Соколова А.С.</i> ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ....	43

<i>Сьомик-Жураківська Л.</i> "ЦИФРОВІЗАЦІЯ НА ЗАНЯТТЯХ ІСТОРІЇ: ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ НАВЧАННЯ ТА РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ"	45
<i>Тер-Ованес'ян В.Г.</i> МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	48
<i>Хмельниченко М.О.</i> ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В УЧНІВ ІКЛЮЗИВНИХ КЛАСІВ	51
<i>Чепікова Ю.К.</i> "ВПЛИВ ПИСЬМА НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИВЧЕННЯ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ"	53
<i>Шаршаткін Д.Ю.</i> МЕТОДИ І ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ – ФАХІВЦІВ З ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗВИДУВАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ РОБОТИ	55
ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	58
<i>Супрун В.С.</i> ВАЖЛИВІСТЬ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОГО АСПЕКТУ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ	58
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	60
<i>Данченко І.В.</i> ДІАЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РЕСУРСІВ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ (ЗА МОДЕЛЛЮ СТРЕСОДОЛАННЯ «BASIC Ph»)	60
<i>Скарупа К.О.</i> ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДОРΟΣЛИХ З ДОСВІДОМ ПЕРЕБУВАННЯ В СКРУТНИХ МАТЕРІАЛЬНИХ ОБСТАВИНАХ В КОНТЕКСТІ НАРАТИВНОГО ПІДХОДУ	63
<i>Хоменко Л.М.</i> РОЗВИТОК ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ВИМІРИ	65
<i>Хоменко Т.І.</i> ПРОБЛЕМА ПРОЩЕННЯ В КОНТЕКСТІ НАРАТИВНОГО ПІДХОДУ	68
СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ	71
<i>Мацюк В.В.</i> БЕЗПЕКА В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	71
ТЕХНІЧНІ НАУКИ	74
<i>Бунько Н.В., Гарасимчук А.О.</i> ВИКОРИСТАННЯ РЕЛЯЦІЙНОЇ ЛОКАЛЬНОЇ БАЗИ ДАНИХ ДЛЯ ЗАСТОСУНКІВ	74
<i>Головко В.В.</i> ВИБІР МАТЕРІАЛІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ВИГОТОВЛЕННЯ ПРУЖНИХ ГВИНТОВИХ РОБОЧИХ ОРГАНІВ	77

<i>Феделеш Ю.Ю., Дуран В.М.</i> НЕЧІТКА МОДЕЛЬ ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ	80
<i>Часник Д.В.</i> ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ 3D-ДРУКУ В ПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ.....	83
ФАРМАЦЕВТИЧНІ НАУКИ	88
<i>Борисенко Н.М.</i> МЕТОДИ КОНТРОЛЮ СТАНДАРТНОГО ЗРАЗКА 2-[5-(ФУРАН-2-ІЛ)-4-ФЕНІЛ-4Н-1,2,4-ТРИАЗОЛ-3-ІЛІО]-1-(4-ХЛОРФЕНІЛЕТАНОНУ).....	88
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ	94
<i>Banias N., Banias V.</i> LINGUISTIC ISSUES OF TRANSLATING FICTION.....	94
<i>Чернишук Ю.І.</i> СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ	96
ЮРИДИЧНІ НАУКИ	98
<i>Конончук Б.Р.</i> ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ ФОП В УКРАЇНІ	98

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Джавадова Айсу

магістрантка,

Науковий керівник: Чувасова Наталія Олександрівна

доктор педагогічних наук, професор

Криворізький державний педагогічний університет,

м. Кривий Ріг

МОРФОЛОГІЧНІ ЗМІНИ ОРГАНІВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ

За сучасних умов, наприклад під час війни в Україні, хронічний стрес виникає, коли організм тривалий час перебуває в стані напруги через фізичні, емоційні чи соціальні фактори. Це відбувається, коли гормони стресу (кортизол, адреналін) залишаються на високому рівні протягом тривалого періоду часу, а механізми відновлення не можуть ефективно функціонувати.

Мак'юен та Джанарос зазначають, що одним із основних факторів, що впливає на здоров'я людини, є хронічний стрес. У сучасному суспільстві багато різних стресових факторів, включаючи економічну невизначеність, надлишок інформації, соціальні розбрати, професійне вигорання та особисті проблеми. Постійний вплив цих стресорів викликає системні пристосувальні реакції, які з часом можуть призвести до патологічних змін у структурах органів [3].

Актуальність дослідження на думку Мак'юена та Джанароса полягає в зростаючій поширеності стрес-асоційованих захворювань, таких як серцево-судинні хвороби, порушення роботи нервової системи, гастроінтестинальні розлади та імунodefіцити. Метою даного дослідження є аналіз морфологічних змін в органах людини під впливом хронічного стресу, що є важливим для розробки профілактичних і терапевтичних заходів [3].

Хрусос вказує, що для проведення дослідження використовувались дані літературних джерел, зокрема результати клінічних і експериментальних робіт авторів, які активно займалися вивченням впливу стресу на організм людини. Основні методи включають гістологічний аналіз тканин, морфометрію та оцінку біомаркерів стресу в крові й тканинах (кортизол, адреналін, норадреналін) [1].

1. Зміни в серцево-судинній системі:

– За даними Sapolsky (2004), тривалий стрес спричиняє гіпертрофію міокарда внаслідок підвищеного навантаження на серце [4].

– McEwen & Gianaros (2010) повідомляють про зміни в судинах, включаючи потовщення стінок, підвищення жорсткості артерій і розвиток атеросклеротичних бляшок [3].

2. Морфологічні зміни в мозку:

– Lupien et al. (2009) зазначають зменшення об'єму гіпокампа через апоптоз нейронів, що асоціюється з погіршенням когнітивних функцій [2].

– Зростання кількості гліальних клітин у зонах, відповідальних за емоційну регуляцію, описане McEwen & Gianaros (2010) [3].

3. Вплив на органи травлення:

– Атрофія слизової оболонки шлунка, зниження вироблення слизу та розвиток ерозій і виразок описані Slavich & Irwin (2014).

– Зміни в мікробіоті кишечника, що впливають на метаболічні процеси й імунітет, також розглянуті в роботах цих авторів [5].

4. Зміни в ендокринній системі:

– Chrousos (2009) описує гіпертрофію надниркових залоз через постійну стимуляцію кортикостероїдного синтезу [1].

– Sapolsky (2004) зазначає зменшення активності щитоподібної залози, що викликає уповільнення метаболізму [4].

5. Вплив на імунну систему:

– Slavich & Irwin (2014) повідомляють про зниження кількості Т-лімфоцитів і пригнічення клітинного імунітету.

– Виникнення хронічних запальних процесів є ключовим фактором, описаним у цих дослідженнях [5].

Результати дослідження підтверджують, що хронічний стрес призводить до комплексних морфологічних змін у різних органах і системах. Ці зміни можуть бути незворотними та сприяти розвитку хронічних захворювань. Розуміння механізмів цих змін є важливим для розробки ефективних стратегій профілактики та лікування [2].

Внаслідок хронічного стресу серйозні морфологічні зміни зазнають серцево-судинна, неврологічна, травна, ендокринна та імунна системи. Зокрема, структурні пошкодження тканин, порушення кровообігу, розвиток запальних процесів і зниження функціональної активності органів. Крім того, хронічний стрес пов'язаний зі зниженим потенціалом регенерації тканин, що ускладнює процес відновлення після травми.

З метою збереження здоров'я населення необхідно більше уваги приділяти розробці методів зменшення впливу стресових факторів. Серед цих підходів наголос можна зробити на пропаганді здорового способу життя, впровадженні програм психологічної підтримки та розробці методів управління та профілактики стресу. Також важливо підвищити обізнаність громадськості про ризики, пов'язані з хронічним стресом, і розробити індивідуальні підходи до його подолання.

Розуміння механізмів морфологічних змін, викликаних стресом, є ключовим для розробки ефективних профілактичних і терапевтичних стратегій. Доцільним є впровадження програм, спрямованих на зниження стресу, таких як психотерапевтичні втручання, медитація, фізична активність та фармакологічна підтримка. Крім того, важливим напрямком є просвітницькі заходи, спрямовані на підвищення обізнаності населення щодо наслідків довготривалого стресу.

Подальші дослідження в цьому напрямку повинні бути спрямовані на виявлення нових біомаркерів стресу, вивчення адаптаційних механізмів організму та створення ефективних методів втручання. Для вирішення цієї багатогранної проблеми також важливий міждисциплінарний підхід, який передбачає співпрацю між медичними працівниками, біологами, психологами та соціологами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Chrousos G. P. Stress and disorders of the stress system. *Nature Reviews Endocrinology*. 2009. Vol. 5, no. 7. P. 374–381.
URL: <https://doi.org/10.1038/nrendo.2009.106>
2. Lupien S. J., McEwen B. S., Gunnar M. R., Heim C. Effects of stress throughout the lifespan on the brain, behaviour, and cognition. *Nature Reviews Neuroscience*. 2009. Vol. 10, no. 6. P. 434–445. URL: <https://doi.org/10.1038/nrn2639>
3. McEwen B. S., Gianaros P. J. Central role of the brain in stress and adaptation: Links to socioeconomic status, health, and disease. *Annals of the New York Academy of Sciences*. 2010. Vol. 1186, no. 1. P. 190–222.
URL: <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.2009.05331.x>
4. Sapolsky R. M. *Why Zebras Don't Get Ulcers: The Acclaimed Guide to Stress, Stress-Related Diseases, and Coping*. New York: Holt Paperbacks, 2004. 560 p.
5. Slavich G. M., Irwin M. R. From stress to inflammation and major depressive disorder: A social signal transduction theory of depression. *Psychological Bulletin*. 2014. Vol. 140, no. 3. P. 774–815. URL: <https://doi.org/10.1037/a0035302>

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

*Адирова Тамара Іванівна
асистент кафедри менеджменту*

Національний університет «Одеська політехніка»

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ КАР'ЄРИ

В сучасному суспільстві, постає дуже важливе питання, а саме гендерна нерівність. Незважаючи на розвиток, і зміну стереотипів гендерна дискримінація, як і раніше, охоплює багато сфер суспільства, зокрема і сферу трудових відносин. Досягнення гендерної рівності є дуже важливим аспектом, який показує економічний розвиток країни, а також поділ праці між чоловіками і жінками в суспільстві.

Відповідно до Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок» (вступив у дію з 1 січня 2006 р.) (Розділ 1, ст. 1) гендерна рівність трактується як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Кар'єра (італ. carriera — дія, життєвий шлях, поприще, від лат. carus — віз, візок) — швидке й успішне просування по службовій, суспільній, науковій та іншій діяльності, досягнення популярності, вигоди, рід діяльності.

Жіноча і чоловіча кар'єра можуть відрізнитися одна від одної в процесі розвитку. Частіше за все жіночий вибір, відносно кар'єри, стикається з внутрішніми і зовнішніми бар'єрами. Також гендерна відмінність у цінностях, світогляді, самостійності, самоефективності, духовності.

Досліджуючи професійний шлях жінки, можна виділити три основні види кар'єри:

- лінійна - постійне ведення домашнього господарства;
- переривчаста - жінка на певний час припиняє працювати заради сім'ї, а потім знову повертається на роботу;
- паралельна - жінка працює і веде домашнє господарство.

Серед різних орієнтирів вибору кар'єри чоловіки частіше прагнуть до підприємницької активності, менеджменту, пов'язана з технікою, інженерією, комп'ютерами.

Американський дослідник Д. Сьюпер запропонував психологічну класифікацію кар'єр.

Жіноча: 1) кар'єра домогосподарки; 2) звична кар'єра, коли освічені жінки, вийшовши заміж, припиняють працювати і стають домогосподарками; 3) стабільна робоча кар'єра, коли здобута освіта допомагає знайти роботу, що стає справою життя; 4) дволінійна кар'єра, коли кар'єра домогосподарки узгоджується зі стабільною робочою кар'єрою; 5) переривчаста кар'єра – робота до одруження, потім перерва (народження та виховання дітей), повернення на роботу; 6) нестабільна кар'єра – чергування періодів роботи після одруження поряд із поверненням до кар'єри домогосподарки; 7) кар'єра з множинними пробами – послідовність непов'язаних видів праці без стабілізації у якій-небудь професійній галузі. [2]

Чоловіча: 1) стабільна, коли суб'єкт відразу після навчання займається професійною діяльністю і незмінно слідує обраному шляху; 2) звичайна, коли після навчання відбувається серія професійних проб, які закінчуються стабільною роботою; 3) нестабільна, з чергуванням професійних проб і періодів стабільної роботи; 4) кар'єра з множиною проб, коли людина часто змінює вид зайнятості, не маючи стабільної роботи.

Дослідження наковців дозволяють зробити порівняльну характеристику ділових та особистих якостей чоловіків і жінок.

У жінок перші позиції займають такі якості і вміння: вміння йти на компроміс, гнучко вести переговори, враховуючи позиції інших сторін; впевненість у собі і своїй місії; вміння діяти в ситуації конфлікту і загрози ризику; постійна готовність до змін, нововведень; здатність швидко робити вибір; вміння ефективно використовувати здібності і уміння інших людей; адекватне ставлення до нововведень, здоровий консерватизм; вміння протистояти тиску і натиску, відстоювати свою позицію; уміння жити сьогоднішнім, «тут і зараз»;

У чоловіків відзначені наступні провідні якості і вміння: постійна готовність до змін, до нововведень; вміння при необхідності нав'язувати свою позицію; вміння відчувати себе вільним і отримувати вигоду в межах прийнятих обмежень і правил; вміння ефективно використовувати здібності і уміння інших людей; вміння використовувати чужі ідеї для реалізації своїх цілей; - вміння діяти в ситуації конфлікту і загрози ризику; вміння справляти враження, налагоджувати і підтримувати відносини з іншими людьми; - впевненість у собі і своїй місії; вміння протистояти тиску і натиску, відстоюючи свою позицію [1]

Для розвитку кар'єри жінок представляються особливо важливими є заходи, спрямовані на підвищення сумісності сім'ї та роботи. Розвиток природних здібностей і таланту, використання власних сильних жіночих якостей.

Для розвитку чоловічої кар'єри важлива профілактика неконструктивної поведінки, в тому числі антистресові програми і розвиток навичок самоврядування стресом, а також розвиток комунікативних навичок.

На гендерний аспект кар'єри впливає величезна кількість зовнішніх та внутрішніх факторів, що створюють безліч обмежень. Жіночі проблеми це: низьку заробітну плату, низький владні можливості, а також завантаженість домашніми обов'язками. До чоловічих можна віднести недостатню соціальна підтримка, переважною на роботі. Можна говорити про те, що потрібно змінювати обмеження, переглянути і впроваджувати гендерну рівність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 27-29 квітня 2011 р., Тернопіль / М-во освіти і науки України, Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка / за ред. В. П. Кравця, Т. В. Говорун, О. М. Кікінеджі. К.: ПРООН, 2011. - 797 с.

2. Кар'єрне консультування: практичний посібник / Ігнатович О.М., Заєць І.В., Татаурова-Осика Г.П., Шевенко А.М.; [за ред. О.М. Ігнатович]. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. – 282 с.

3. Кікінеджі О. М., Кізь О. Б. Формування гендерної культури молоді: наук.-метод. матеріали до тренінгової програми: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. - Тернопіль: ТНПУ, 2009. - 160 с.

Берегова Анжеліка Василівна
здобувачка вищої освіти 2 курсу
спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
освітня програма «Міжнародні економічні відносини»
Науковий керівник: **Флегантова Анна Леонідівна**
доцентка кафедри міжнародної економіки
та міжнародних економічних відносин, к. е. н.
Полтавський університет економіки і торгівлі

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ КОМПАНІЇ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РИНКУ

Підприємства, які прагнуть досягти успіху на глобальному ринку, змушені вкладати значні зусилля у розвиток власного бізнесу. Це передбачає моніторинг динамічних змін, що відбуваються на ринку, застосування новітніх технологій та безперервне навчання, що сприяє накопиченню необхідних знань. Основним показником успішності організації є підвищення продуктивності бізнесу, оскільки боротьба за вищу продуктивність насправді є боротьбою за конкурентні переваги. Сучасна конкуренція має глобальний характер, тому підприємства повинні розробляти та впроваджувати стратегії, що дозволяють їм конкурувати у міжнародному середовищі.

Ефективність діяльності підприємства у сучасній економіці визначається його здатністю задовольняти потреби ринку, відстежувати зміни та адаптуватися до них, враховуючи їхню зростаючу частоту і динаміку. Глобалізація світової економіки змушує бізнес змінювати підходи до управління, розуміючи, що постійні зміни є неминучими, а ті, хто не інвестує в інновації, ризикують втратити свої позиції. У таких умовах діяльність підприємства має бути зорієнтована на довгострокову перспективу, а своєчасна реакція на зміни стає ключовим чинником успішного управління. Саме гнучкість у прийнятті рішень, швидкість адаптації та здатність прогнозувати майбутні тенденції визначають можливості компанії у глобальному конкурентному середовищі [5].

Глобальна економічна криза суттєво змінила підходи підприємств до збереження конкурентоспроможності. Більшість заходів, які впроваджували компанії, зводилися до зниження витрат задля підтримання продуктивності, створення стратегічних партнерств та посилення уваги до ціноутворення. Водночас нові економічні умови вимагають переосмислення концепції конкурентоспроможності. Особливо це стосується країн, що перебувають у стані трансформації економіки, адже вони зазнали серйозних наслідків кризи, зокрема у вигляді відтоку іноземних інвесторів або замороження поточних інвестицій. Недостатня конкурентоспроможність місцевих компаній ще більше загострилася на тлі глобальних економічних потрясінь. Водночас, деякі нові індустріалізовані країни, такі як Китай, Індія, Бразилія та Індонезія, змогли використати кризу як можливість для подальшого розвитку.

Сучасний бізнес характеризується високим рівнем глобалізації ринків, швидкістю змін, активним розвитком технологій та інформаційних систем. У таких умовах підприємства можуть досягти успіху, якщо володіють конкурентними перевагами,

зокрема у вигляді знижених витрат або унікальної продукції. Також важливим є довгострокове забезпечення високої якості товарів і послуг та безперервна інноваційна діяльність. Постійне вдосконалення бізнес-процесів, підвищення продуктивності знань персоналу та впровадження сучасних управлінських методів дозволяють підприємствам забезпечити високий рівень конкурентоспроможності.

Конкурентоспроможність має як макро-, так і мікрорівневий вимір. З одного боку, вона визначає здатність компаній випускати продукцію, яка є конкурентною за ціною та якістю. З іншого боку, на рівні національної економіки конкурентоспроможність визначається через можливість країни забезпечувати позитивне сальдо зовнішньої торгівлі, підвищувати доходи населення та створювати умови для сталого розвитку. Для оцінки цього явища використовують такі індекси, як Індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI) та Індекс мікроекономічної конкурентоспроможності (MICI), що дозволяють вимірювати рівень технологічного розвитку, ефективність державних інститутів та стан макроекономічного середовища.

В умовах жорсткої конкуренції підприємства можуть вижити лише за умови чітко визначеної маркетингової стратегії та ефективного позиціонування продукції. Оскільки значна кількість компаній змагається за одну і ту саму цільову аудиторію, на ринку відбувається інтенсивна конкурентна боротьба. Ті компанії, які досягають вищого рівня прибутковості порівняно з конкурентами, отримують конкурентну перевагу, що є ключовим фактором їхнього успіху. Філіп Котлер [1] зазначав, що найбільшу загрозу для компаній становлять не стільки конкуренти, скільки застосування нових технологій, що радикально змінюють ринок. Винаходи та інноваційні рішення докорінно змінюють правила гри: наприклад, електромобілі витісняють традиційні авто, а цифрові технології роблять застарілими аналогові методи ведення бізнесу. Саме завдяки новим технологіям компанії можуть підвищити продуктивність бізнесу та зміцнити свої конкурентні позиції [4].

Серед ключових факторів, які впливають на здатність компанії конкурувати на глобальному ринку, першочергове значення мають інноваційність, технологічний розвиток, стратегічне управління, якість продукції та ефективність логістики. Успішні компанії орієнтуються на постійний розвиток і впровадження передових рішень, що дозволяють підвищувати продуктивність, зменшувати витрати та забезпечувати високий рівень обслуговування клієнтів. Наприклад, технологічні гіганти, такі як Apple, Tesla або Samsung, інвестують значні кошти у дослідження та розробки, що дозволяє їм залишатися лідерами ринку завдяки безперервному вдосконаленню продуктів і впровадженню унікальних технологічних рішень. Крім цього, надзвичайно важливою складовою конкурентоспроможності є брендинг і репутація компанії. Сильний бренд формує довіру серед споживачів та партнерів, створює позитивний імідж, що сприяє залученню нових клієнтів та зміцненню позицій на ринку. Водночас без якісного продукту та високого рівня сервісу навіть найкращий маркетинг не забезпечить компанії довготривалого успіху, оскільки сучасні споживачі віддають перевагу тим брендам, які поєднують інноваційність, якість і відповідальність перед суспільством.

Ще одним визначальним фактором конкурентоспроможності є здатність компанії до швидкої адаптації до змін ринкового середовища. У динамічному світі бізнесу гнучкість стратегій, оперативне прийняття рішень і прогнозування майбутніх трендів є невід'ємними елементами ефективного управління. Наприклад, пандемія COVID-19 продемонструвала, що підприємства, які змогли швидко переорієнтувати свою діяльність на нові канали збуту, отримали суттєві переваги перед конкурентами, що не змогли адаптуватися до нових умов.

Це також стосується логістики та управління ланцюгами постачання, де використання сучасних технологій дозволяє оптимізувати процеси, зменшити витрати та підвищити ефективність взаємодії між партнерами. Успішні компанії приділяють значну увагу питанням міжнародного партнерства, диверсифікації ринків збуту та впровадженню екологічно відповідальних рішень, що відповідають сучасним вимогам сталого розвитку та підвищеній увазі з боку регуляторів і громадськості [2].

Для досягнення успіху на глобальному ринку компанії мають застосовувати комплексні стратегії, що охоплюють різні аспекти їхньої діяльності. Одним із ключових напрямів є впровадження стратегій диференціації продукції та послуг, що передбачає створення унікальних пропозицій, які виділяють компанію серед конкурентів. Це може включати як інноваційні технологічні рішення, так і персоналізований підхід до клієнтів, що підвищує рівень їхньої лояльності. Важливим також є розвиток цифрових платформ, електронної комерції та автоматизованих систем управління бізнес-процесами, що дозволяє підвищити ефективність роботи та оптимізувати взаємодію з клієнтами та партнерами. Особливе значення має стратегічне управління фінансами, що передбачає раціональне використання ресурсів, ефективне планування інвестицій та диверсифікацію джерел доходу.

Окрім цього, важливим елементом зміцнення конкурентних позицій є здатність бізнесу до впровадження інновацій у процеси виробництва та управління. Це включає застосування новітніх технологій, покращення якості продукції, розширення асортименту відповідно до змін у споживчих перевагах. Європейські компанії, що працюють у різних секторах економіки, активно застосовують сучасні підходи до бізнес-розвитку, адаптуючи свої стратегії до викликів міжнародного середовища. Такі компанії, як Siemens, Volkswagen або Nestlé, демонструють високу гнучкість у виборі стратегічних напрямків, орієнтуючись на довгострокові інвестиції, наукові розробки та розширення присутності на перспективних ринках. Завдяки цьому вони не лише зберігають конкурентні позиції, але й формують тренди, які визначають розвиток світової економіки в майбутньому. Конкурентоспроможність підприємств тісно пов'язана із загальним рівнем продуктивності економіки, що визначає рівень добробуту населення. Чим ефективніше працює економіка, тим вищий рівень доходів отримують її громадяни. Таким чином, конкурентоспроможність має як статичний, так і динамічний аспекти: з одного боку, вона визначає поточний рівень розвитку компанії чи країни, а з іншого – забезпечує основу для довгострокового економічного зростання. В цьому контексті Майкл Портер підкреслював, що важливішим є не те, в якій саме галузі працює компанія чи країна, а те, як вона веде конкурентну боротьбу [3].

У сучасному світі конкурентоспроможність є синонімом економічного зростання. Бути конкурентоспроможним означає досягати успіху, розширювати бізнес та нарощувати продуктивність. Якщо раніше цей термін стосувався переважно компаній та їхніх продуктів, то сьогодні він охоплює питання міжнародної конкурентоспроможності на рівні галузей та національних економік. Таким чином, здатність підприємств адаптуватися до мінливих умов, впроваджувати інновації та ефективно використовувати ресурси є визначальними чинниками їхнього успіху у глобальному конкурентному середовищі.

Таким чином, у сучасних умовах розвитку глобального ринку конкурентоспроможність визначається не лише рівнем технологічного розвитку, а й ефективністю управління, здатністю компаній адаптуватися до змін та впроваджувати інновації. Країни та підприємства, які зможуть створити сприятливе середовище для розвитку бізнесу, матимуть значні переваги в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Котлер Ф., Армстронг Г. Основи маркетингу. Київ: Дialeктика, 2020. 880 с.
2. Омельчак Г. Особливості формування конкурентоспроможності підприємств в умовах воєнного стану. Економічний простір. 2023. № 184. с. 114-117. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/184-19>.
3. Портер М. Конкуренція : монографія 2-ге вид. Київ : Наш формат, 2020. 424 с.
4. Стрілець В., Пожар А., Флегантова А., Франко Л., Єжелій Ю., Зборик Д. Цифровізація як інструмент побудови інноваційної стратегії розвитку бізнесу країн ЄС в умовах адаптації до кризових тенденцій міжнародної економіки. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки», 2024. № 3 (113). С. 80–88.
5. Фісуненко П. А. Підходи до визначення конкурентоспроможності підприємства: сутність та еволюція поняття. Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор». 2020. Вип. 2 (58). С.152-161.

Захарченко Віталій Іванович
доктор економічних наук,
професор кафедри міжнародного менеджменту та інновацій,
Швагірев Максим Дмитрович
аспірант кафедри міжнародного менеджменту та інновацій,
Національний університет «Одеська політехніка»

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ЦІЛЬОВИХ ВИТРАТ ДЛЯ ЗМІНИ ПІДХОДІВ ДО ПРОДУКТОВИХ ІННОВАЦІЙ

Управління витратами у найближчій та довгостроковій перспективі – один із найважливіших факторів зростання конкурентоспроможності підприємств. Адже глобалізація ринків, розвиток інформаційних технологій та засобів телекомунікацій, зростаюча динамічність зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства, підвищення вимогливості клієнтів ставлять підприємство у дуже жорсткі рамки з точки зору прибутковості товарів, вимагаючи при цьому постійних змін у галузі продуктів та технологій.

З кінця 20 ст. За кордоном у рамках системи контролінгу з'явився новий напрямок [3, с. 73].

Це - методологія Target Costing, що у перекладі з англійської означає «цільові витрати». Вона може розглядатися як особлива форма функціонально-вартісного аналізу, що дозволяє не тільки вносити оптимізуючі корективи в структуру об'єкта (вироби, послуги, роботи і т.ін.), але і створювати його за заданими вартісними рекомендаціями, що базуються на допустимому рівні витрат та інформації про корисність властивостей продукту для споживача [2, с. 128-135].

За основу береться очікувана вартість (ціна об'єкта), отримана під час дослідження, проведеного перед початком розробки. Цей показник є вихідним пунктом у подальшому плануванні (рис. 1). Очікувана ціна приймається як цільова ціна. Виходячи з умов, що склалися на ринку даного товару, особливостей конкурентної боротьби, планують величину знижок, які доведеться надати клієнтам, величину податків, а також бажаний прибуток, виходячи з передбачуваного обсягу продажу. Цільова ціна знижується на відповідну величину, і на основі цих даних одержують цільові витрати. Цільові витрати - це витрати, які фірма або підприємство можуть собі дозволити за певного, наявного в даний час стану ринку.

Потім складається докладна структурна схема запланованого до розробки об'єкта. Залежно від його складності схема може бути одно- та багаторівневою. При необхідності, переходячи з рівня до рівня, проводиться наступне дослідження: зіставляється оцінка важливості якості з часткою тієї чи іншої групи у виконанні цієї характеристики. Під властивістю об'єкта у разі розуміють які-небудь якісні характеристики виробу чи його частин. Наприклад, для технічних виробів - це може бути ремонтпридатність, екологічність, термін служби тощо. Причому до розгляду приймаються як об'єктивні (технічні), так і суб'єктивні (психологічні) ознаки об'єкта.

На основі цих даних обчислюється вага (або важливість) аналізованої групи для споживача: Виходячи з припущення, що чим більшу вагу для споживача має структурна група, тим якісніше вона повинна бути виконана і тим більшу частку витрат прийме на себе цей елемент, співвідносять напряму важливість структурної групи і частку витрат, що припадає на цю групу. Звідси визначається рекомендована величина витрат цієї структурної групи.

Після отримання рекомендацій щодо вартості елементів вони передаються фахівцям у галузі розробки об'єкта, що досліджується, для вивчення та вироблення практичних рішень, що враховують вартісні рекомендації.

Застосування методу цільових витрат доцільно, перш за все, при реалізації інноваційних проектів. Залежно від сформованих умов і традицій підприємства можуть бути розроблені різні модифікації методу. При створенні нових виробів дані, отримані на основі його використання, можуть бути як основою для аналізу та планування витрат за створюваною продукцією, так і базою для контролю та аналізу відхилень. І хоча далі йтиметься лише застосування методу цільових витрат для продуктових інновацій, слід зазначити, що він може бути також використаний для системних і процесних інновацій. В цьому випадку, в якості вихідного пункту замість цільової ціни товару розглядається припустима вартість процесу, системи тощо.

Наприклад, при створенні нового виробу як об'єкту дослідження за методом Target Costing може виступити не тільки продукт, що розробляється, але і самі НДДКР.

Характерна для даного методу глибока інтегрованість технічних та економічних параметрів об'єкта, що розглядається, дозволяє провести комплексний оптимізаційний аналіз. Особливо важливо, що управління витратами відбувається не шляхом застосування суто економічних прийомів, а дозволяє перейти на якісно новий рівень з використанням потенціалу, що міститься в раціоналізації технічних (конструкторських та технологічних) рішень, оскільки саме в цій галузі є великі можливості підвищення ефективності діяльності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Меркулов М.М. Науково-технологічний розвиток і управління інноваціями: монографія. Одеса: «Фенікс», 2008. 344 с.
2. Розвиток стратегічних підходів до управління підприємством у нестабільних умовах: кол. монографія. За ред. В.І. Захарченко. Донецьк: Ноулідж, 2014. 188 с.
3. Федулова Л.І., Забарна Е.М., Філіппова С.В. Інноваційний розвиток підприємства: підручник. Одеса: Бондаренко М.О., 2016. 700 с.
4. Чухрай Н.І., Просович О.П. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємства: підручник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. 500 с.

Погрібняк Кирило Сергійович
здобувач вищої освіти 2 курсу
спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
освітня програма «Міжнародні економічні відносини»
Науковий керівник **Пожар Артем Анатолійович**
доцент кафедри міжнародної економіки
та міжнародних економічних відносин, к.е.н.
Полтавський університет економіки і торгівлі

ПРИРОДА ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Глобалізація являє собою процес посилення взаємозалежності та інтеграції між економіками, ринками, суспільствами та культурами різних країн світу. Вона стала можливою завдяки зниженню бар'єрів у міжнародній торгівлі, лібералізації руху капіталів, розвитку транспорту та прогресу інформаційно-комунікаційних технологій [1]. Термін «глобалізація» вперше виник на початку ХХ ст., витіснивши попередній французький термін «мондіалізація», і набув свого нинішнього значення приблизно у другій половині ХХ ст. [2]. Витоки глобалізації можна простежити у ХVІІІ-ХІХ ст., у зв'язку з швидким розвитком транспорту та комунікаційних технологій, що сприяло зростанню міжнародної торгівлі та обміну ідеями, цінностями та культурами. Хоча глобалізація є передусім економічним процесом взаємодії та інтеграції, вона також тісно пов'язана з соціальним та культурним розвитком.

Економічна глобалізація охоплює торгівлю товарами, послугами, обмін даними та технологіями, переміщення капіталу [3]. Усунення транскордонних торгових бар'єрів зробило формування глобальних ринків значно простішим [4].

Хоча багато вчених відносять витоки глобалізації до сучасності, інші простежують її історію задовго до епохи європейських відкриттів і подорожей до Нового Світу, а деякі – навіть до третього тисячоліття до нашої ери [5]. Широкомасштабна глобалізація почалася в 1820х роках, а наприкінці ХІХ і на початку ХХ ст. призвела до швидкої взаємної інтеграції світових економік і культур [6].

У період 1990-2010 рр. глобалізація швидко прогресувала через революцію в інформаційно-комунікаційних технологіях, що знизила витрати на зв'язок, а також через лібералізацією торгівлі та переміщення виробництва до країн з із дешевою робочою силою [7].

Історія походження глобалізації є предметом постійних дискусій. Хоча багато вчених згадують про початок глобалізації приблизно в ХІХ ст., інші розглядають її як явище із давньою історією, що сягає тисячоліть (концепція, відома як «архаїчна глобалізація»). Період в історії глобалізації, який приблизно охоплює проміжок між 1600 і 1800 роками, у свою чергу відомий як «протоглобалізація».

Томас Л. Фрідман ділить історію глобалізації на три періоди: «Глобалізація 1.0» (1492-1800), «Глобалізація 2.0» (1800-2000) і «Глобалізація 3.0» (2000-сьогодні). Він стверджує, що «Глобалізація 1.0» передбачає глобалізацію країн, «Глобалізація 2.0»

включає глобалізацію компаній, а «Глобалізація 3.0» – глобалізацію окремих людей [8].

Клаус Шваб, засновник і виконавчий голова Всесвітнього економічного форуму, Річард Болдуін і Філіп Мартін розділили історію глобалізації на чотири епохи: «Глобалізація 1.0» передувала Першій світовій війні, «Глобалізація 2.0» наступила після Другої світової війни. «Глобалізація 3.0», яку також називають «ноюю глобалізацією», «гіперглобалізацією», «глобальною революцією ланцюгів вартості» та «періодом офшорінгу» – відноситься до 2000-2018 рр., а «Глобалізація 4.0» – до поточних (починаючи з 2018 року) змін у світі, що впливають зокрема на сферу послуг [9].

Отже, глобалізація є закономірним і об'єктивним процесом, в ході якого формуються нові підходи до розвитку людської цивілізації, виникають спільні цінності (економічна стабільність, права людини, економічна безпека [10] і т.д.) та інтереси. А це, в свою чергу, відкриває перед людством широкі перспективи для кооперування і еволюційного поступу.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Scholte J. Defining Globalisation. *The World Economy*. 2008. – #31(11). – pp. 1471-1502.
2. James P., Steger M. A Genealogy of globalization: The career of a concept. *Globalizations*. 2014. – #11(4). – pp. 417-434.
3. Albrow M., King E. *Globalization. Knowledge and Society*. London: 1990. – 288 p.
4. *Following the Money: U.S. Finance in the World Economy*. National Academies Press. 2015.
5. Frank A. *ReOrient: Global economy in the Asian age*. Berkeley: University of California Press. 2018.
6. O'Rourke H., Kevin G., Williamson J. When did globalisation begin? *European Review of Economic History*. 2002. – #6(1). – p. 23-50.
7. Navigating supply chain disruptions: New insights into the resilience and transformation of EU firms. European Investment Bank. 2024. URL: <https://www.eib.org/en/surveys/supply-chain-survey/index>
8. Friedman T. It's a Flat World, After All. *New York Times Magazine*, Apr 3, 2005.
9. Schwab K. *Grappling with Globalization 4.0*. 2018. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/globalization-4-0-by-klaus-schwab-2018-11>
10. Нартова І.В., Коломієць Є.О. Глобалізація та її вплив на розвиток світового виробництва. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. – № 3 (48). – 2011.

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Березіна Наталія Львівна

спеціаліст вищої категорії, викладач-методист

*КЗЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж
імені Маркіяна Шашкевича»*

ЦІННІСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВИПУСКНИКА ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ

Розглянуто актуальність формування ціннісних детермінантів майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки. Розкрито та розширено зміст поняття «ціннісні детермінанти майбутнього вчителя». Встановлено чинники, що впливають на динаміку ціннісних орієнтацій, шляхи та засоби їх розширення.

Ключові слова: *ціннісні детермінанти, особистісно-професійне становлення, життєво-професійні цілі.*

It was considered the actuality of formation of the value determinants for a future teacher in the process of professional training. It was deepened and widened the meaning of the concept «value determinants of a future teacher». It was ascertained the factors that influence the dynamics of value determinants, ways and methods of their broadening.

Key words: *value determinants, personal-professional formation, vital-professional aims.*

Вступ. Особливості формування духовності на сучасному етапі полягають у тому, що цей процес відбувається в умовах соціально-економічної кризи суспільства, розширення соціальної самостійності та ініціативи молоді. Це зумовлює критичне осмислення досвіду попередніх поколінь, формує нові уявлення про своє професійне майбутнє та майбутнє суспільства, призводить до переоцінки як загальнолюдських, так і професійних цінностей, оскільки нова ситуація в суспільстві змінює традиційне ставлення до багатьох професій. Особливо це стосується професії вчителя, престиж якої значно знизився.

Мета статті полягає: у висвітленні змісту ціннісних детермінантів сучасних студентів – майбутніх вчителів, факторів впливу на зміст та структуру ціннісних детермінантів, у встановленні зв'язку між змістовними характеристиками ціннісних детермінантів, рівнем самореалізації особистості майбутнього вчителя та його професійно-педагогічного спрямування, обґрунтуванні системи розширення ціннісних детермінантів майбутнього вчителя на основі становлення та надбання життєвого досвіду.

Проблема цінностей завжди приваблювала дослідників і вивчалась у філософському, соціологічному, педагогічному та психологічному напрямках. Немає єдиного підходу до проблеми цінностей.

На думку українського академіка В. Кременя, «цінність – це не те, що можна витратити на щось, що має перехідне, вузьке значення, а те, заради чого проживається життя» [4, с.73].

Професійні цінності – це орієнтири, на основі яких людина вибирає, освоює і виконує свою професійну діяльність; вони характеризуються рівнем домінування, усвідомленості та ступенем мінливості. У сучасних дослідженнях спостерігається тенденція паралельного вивчення професійних цінностей, професійної ідентичності та професіоналізму [10, 22 та інш.].

Існує чимало класифікацій професійних цінностей педагога. Науковець І.Ф. Ісаєв виділив п'ять груп педагогічних цінностей.

1 група	Цілі професійно-педагогічної діяльності, професійне самовдосконалення
2 група	Способи і засоби здійснення професійно-педагогічної діяльності (педагогічні техніка і технології, педагогічний моніторинг, педагогічна інноватика)
3 група	Відносини як основний механізм функціонування і цілісності педагогічної діяльності, власна професійна позиція
4 група	Психолого-педагогічні знання для здійснення педагогічної діяльності
5 група	Якості особистості вчителя, викладача як суб'єкта професійно-педагогічної діяльності

Актуальність формування на сучасних засадах професійних цінностей педагогічних працівників зумовлена вимогами Концепції «Нова українська школа», в якій задекларовано, що «школа буде успішна, якщо до неї прийде успішний вчитель. Нова школа потребує нового вчителя, який зможе стати агентом змін, забезпечуватиме якість викладання, використовуватиме сучасні засоби комунікації з дітьми, батьками» [3, с. 16]

Вже давно обов'язковим для педагога від дошкільного закладу до викладача, який працює з студентами є вміння використовувати можливості новітніх інформаційних технологій, зокрема – мультимедійні дошки, сучасні комп'ютери, планшети. Сучасний вчитель, викладач повинен поширювати нові знання в режимі 24/7, що реалізується завдяки роботі в онлайн зі здобувачами освіти, і з використанням соціальних мереж, дистанційних систем навчання, вебресурсів для подачі матеріалу та контролю виконаних завдань.

Сучасний педагог повинен бути креативним, щоб активно виражати власну фахову думку, продукувати авторські навчальні програми, розробляти методи і стратегії навчання, способи і засоби подачі навчального матеріалу.

За результатами дослідження основних вимог до підготовки сучасного педагога відповідно до ключових завдань освіти для сталого розвитку встановлено, що майбутні педагоги повинні володіти комунікаційними та управлінськими навичками для співпраць освітньої галузі та соціального середовища. Системний аналіз психолого-педагогічної підготовки майбутніх педагогів дозволив виокремити основні її принципи: науковість, культурну відповідальність, фундаментальність, гуманізація, системність, інноваційність, доступність, єдність і наступність, неперервність та різноманітність.

Найбільш необхідні умови забезпечення високої якості освіти – це якісне викладання у вищій освіті, якісні дослідження, ефективне фінансування.

Серед цінностей, які впливають на корпоративну культуру в освіті, надається пріоритет академічній доброчесності – одному із найважливіших факторів забезпечення якостей освіти.

Академічна доброчесність – це відповідності у академічному просторі освіти, науки та інноватики. Професійна компетентність у академічній відповідальності щодо принципів академічної етики та доброчесності персоніфікує обов'язки представника академічної спільноти.

Крім академічної доброчесності, майбутній сучасний педагог повинен сповідувати й інші цінності Європейського простору вищої освіти, серед яких академічна свобода, відкритість і партнерство, демократичність, екологічна грамотність, глобалізм та

прихильність до національно-культурної ідентичності, самоорганізованість і відповідальність за результати своєї діяльності та за якість освіти загалом.

На жаль, більшість студентів – майбутніх вчителів відчують труднощі у визначенні для себе конкретних цілей життя, виборі відповідних засобів для їх досягнення.

Змістовне вивчення динаміки цінностей студентів в педагогічному коледжі свідчить перш за все про те, що протягом навчання відбувається їх певна переоцінка, переосмислення та становлення, які зумовлені як особистісним, так і професійним зростанням.

Пріоритетним для майбутніх вчителів є загальнолюдські, професійні, матеріальні, статусні ціннісні орієнтації та орієнтації самовдосконалення. У першокурсників цінності мають переважно загальнолюдський ідеалізований характер та не завжди пов'язані з педагогічною професією безпосередньо.

На зміст ціннісних орієнтацій впливає рівень професійно-педагогічної спрямованості кожного студента. У студентів з високим рівнем професійної спрямованості ціннісні орієнтації, що входять до ієрархії значущих цінностей, співпадають із загальнолюдськими, професійними, статусними та матеріальними ціннісними орієнтаціями. У студентів виявлено такі професійні цінності як любов до дітей, вміння розуміти дитину, потребу у вихованні дітей.

У студентів із середнім рівнем професійної спрямованості цінності, що складають ієрархію значущих цінностей, уже дещо змінюють ранги: загальнолюдські, професійні, матеріальні та статусні. Для студентів цієї групи також наявні альтруїстичні, ціннісні орієнтації («бажання своєю роботою залишити слід на землі»)

У студентів з низьким рівнем професійної спрямованості значущі цінності співпадають з загальнолюдськими, матеріальними та статусними ціннісними орієнтаціями. Студентам цієї групи не вистачає самостійності, впевненості, а обрання професії вчителя не є бажанням та усвідомленим вибором.

Таким чином, важливою психологічною умовою ставлення належних ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя є сформованість високого рівня професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього педагога.

Цінності освіти можна розглядати як гуманістичні, педагогічні, підґрунтям яких є загальнолюдські цінності. До універсальних базових належать самопізнання, розвиток інтелекту, здібностей, моральний вплив знань, творчість та вільна поведінка особистості.

Цінності педагогічного спілкування – це емпатія, емоційна стабільність, доброзичливість. Основою загальнолюдських цінностей є загальні та духовні цінності людства. Це працелюбність, чесність, шляхетність.

Слід зазначити, що психолого-педагогічна культура є не лише процесом соціалізації та залучення особистості викладача іноземної мови до освітньої системи. Вона є результатом постійної й наполегливої внутрішньої праці майбутнього педагога, праці, спрямованої на гармонізацію особистісних інтересів та інтересів суспільних, а саме, постійної самоосвіти.

Однією з ключових функцій коледжу є професійна підготовка. Однак підготовка майбутніх педагогів, окрім формування професійних цінностей, повинна включати виховання морально-етичних цінностей з позицій громадянського суспільства. При цьому зростає значення особистого прикладу педагога, наставника, вихователя, наукового консультанта, менеджера освіти.

Отже, у підготовці сучасного педагога необхідно враховувати превалювання гуманітарно-гуманістичних, суспільно-громадянських цінностей академічної, екологічної, соціальної, професійної культури, формування вмій управління власною траєкторією саморозвитку та самовдосконалення.

Кожний майбутній сучасний педагог, викладач повинен формувати свою траєкторію професійного розвитку, реалізуючи наступні компоненти:

- пізнавальний (розуміння важливості знань, розвитку пізнавальних процесів та стимулювання інтересу до обраної професії);
- трансформаційний (практична реалізація знань та вмій професійної діяльності);
- розвиваючий (розвиток креативності).

Таким чином, професійна підготовка кадрів для освітньої галузі, професійні цінності в освіті, професійний розвиток працівників освіти мають базуватись на європейських принципах забезпечення якості освіти.

Очевидним є також висновок, що системоутворюючими детермінантами становлення психолого-педагогічної культури майбутнього вчителя є: власне особистість, самоосвіта, професійна діяльність, соціокультурне середовище, система професійної підготовки, майбутній педагогічний досвід.

Успішність формування педагогічної культури майбутнього педагога залежить від того, наскільки в нього сформована готовність до особистісного розвитку, самовдосконалення та підвищення професійного рівня. В процесі формування педагогічної культури варто обов'язково враховувати, що рівень професіоналізму – це результат постійної роботи особистості над собою, її самоосвіти.

Працюючи над даною проблемою, мною було проведено анкетування серед студентів перших та четвертих курсів «Ціннісні орієнтації студентів педагогічних закладів» згідно методики М.Рокіч, в якому взяли участь 67 студентів першого курсу відділень «Початкова освіта» та «Дошкільна освіта» та 39 студентів четвертих курсів відділень «Початкова освіта» та «Дошкільна освіта». Під час анкетування студенти за вісімнадцятибальною шкалою оцінили та пронумерували ціннісні детермінанти та інструментальні цінності відповідно до їх важливості для них.

В анкеті для студентів були запропоновані наступні термінальні цінності:

- активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя);
- життєва мудрість (зрілість суджень, здоровий глузд як наслідки життєвого досвіду);
- здоров'я (фізичне та психічне);
- цікава робота;
- краса природи та мистецтва (переживання прекрасного в природі та мистецтві);
- кохання (духовна та фізична близькість з коханою людиною);
- матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів);
- гарні і вірні друзі;
- суспільне визнання (повага оточення);
- пізнання (можливість поглиблення власної освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуального розвитку);
- продуктивне життя (максимальне використання своїх можливостей, сил і здібностей);

- розвиток (робота над собою, постійне фізичне та духовне зростання);
- розваги (приємне проведення часу, відсутність обов'язків);
- свобода (самостійність, незалежність суджень і вчинків);
- щасливе сімейне життя;
- щастя інших (розвиток та вдосконалення інших, усього народу, людства);
- творчість (можливість творчої діяльності);
- упевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх суперечностей, сумнівів).

Виявлено, що для студентів першого курсу найвизначнішими факторами вважаються:

- 1 місце - здоров'я (фізичне та психічне);
- 2 місце - впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх суперечностей, сумнівів) та емоційна насиченість життя;
- 3 місце - життєва мудрість (зрілість суджень, здоровий глузд як наслідки життєвого досвіду), робота над собою, постійне фізичне та духовне вдосконалення.

Серед ціннісних детермінантів, що найменш важливі для студентів-першокурсників, це:

- щастя інших (розвиток та вдосконалення інших, усього народу, людства);
- творчість (можливість творчої діяльності) та суспільне визнання;
- розваги (приємне проведення часу, відсутність обов'язків).

Студенти-першокурсники не вважають зараз головними такі детермінанти: цікава робота, матеріально забезпечене життя та щасливе сімейне життя.

Таким же чином студентам було запропоновано розподілити інструментальні цінності:

- охайність, здатність тримати речі в належному вигляді порядок у справах;
- вихованість (гарні манери);
- високі запити (високі вимоги до життя, високі домагання);
- життєрадісність (почуття гумору);
- виконавська дисципліна;
- незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);
- непримиримість до недоліків у собі та в інших;
- освіченість (широта знань, висока загальна культура);
- відповідальність (почуття обов'язку, здатність тримати);
- раціоналізм (уміння логічно мислити, приймати обдумані раціональні рішення);
- самоконтроль (стриманість, самодисципліна);
- сміливість у захисті власної позиції;
- розвинена воля (здатність наполягти на своєму, не пасувати перед труднощами);
- терпимість (до поглядів і думок інших, уміння пробачати іншим їх помилки);
- широта поглядів (уміння зрозуміти позицію іншого, поважати смаки, звичаї, звички інших);
- чесність (ширість, правдивість);
- ефективність у справах (працелюбство, продуктивність у праці);
- здатність до співпереживання (турботливість).

Інструментальні цінності, які притаманні та ціняться студентами першого курсу, є вихованість (75%), чесність (61%), відповідальність та незалежність.

Найменш важливими чинниками для студентів 1 курсу є: непримиренність до недоліків у собі та інших, висока загальна культура, сміливість думки, високі вимоги до життя і високі досягнення.

На противагу студенти 4-го курсу найбільш пріоритетними ціннісними орієнтаціями для вчительської професії вважають професіоналізм, активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя); свобода (самостійність, незалежність суджень і вчинків); щасливе сімейне життя; взаєморозуміння, вміння спілкуватися, покликання бути вчителем, оточити себе вірними друзями, потяг до нового, самовдосконалення.

Найменш важливі чинники для випускників коледжу є:

— пізнання (можливість поглиблення власної освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуального розвитку);

— суспільне визнання (повага оточення);

— щастя інших (розвиток та вдосконалення інших, усього народу, людства), що свідчить про перевагу індивідуальних та сімейних цінностей над духовними та соціальними.

Щодо інструментальних цінностей, то

1 місце займає вихованість (гарні манери);

2 місце – старанність (виконавська дисципліна); відповідальність (почуття обов'язку, здатність тримати слово); та чесність (щирість, правдивість);

3 місце – широта поглядів (уміння зрозуміти позицію іншого, поважати смаки, звичаї, звички інших); та життєрадісність (почуття гумору). Це свідчить про сформованість бачення себе як майбутніх професіоналів зі стійкими поглядами на власні людські риси та прагнення до саморозвитку.

Серед ціннісних детермінантів, що найменш важливі для студентів-четвертокурсників, це:

— високі запити (високі вимоги до життя, високі домагання); ефективність у справах (працелюбство, продуктивність у праці);

— терпимість (до поглядів і думок інших, уміння пробачати іншим їх помилки) і водночас непримиримість до недоліків у собі та в інших;

— розвинена воля (здатність наполягти на своєму, не пасувати перед труднощами).

Таким чином, найголовнішими ціннісними орієнтаціями професії вчителя студенти 1 і 4-х курсів виділили: взаєморозуміння та продуктивне життя, внутрішню гармонію, активну діяльність у житті, вміння володіти собою.

Студенти усвідомлюють значущість таких професійних ціннісних орієнтацій, як бажання залишити своєю роботою слід на землі, розуміння інших, реалізацію та розвиток своїх здібностей, пізнання, самостійність та активна життєва діяльність.

Ціннісні орієнтації майбутнього вчителя є одним із показників самоактуалізації особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова О. Ф. Гуманістичні педагогічні цінності майбутніх вчителів як основа професійної діяльності. Ціннісні парадигми освіти. Харків : Основа, 2004. 128с.
2. Кондур О. С. Управління якістю освітніх систем в умовах глобалізації: теорія, методика організації, практика. Івано-Франківськ: НАІР, 2018.
3. Концепція «Нова українська школа», 2016. URL : <https://nus.org.ua/library/>

4. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі [2-е вид]. Київ: Т-во «Знання», 2010.
5. Майборода В. К., Нестеренко Л. О. Детермінанти формування психолого-педагогічної культури викладача іноземної мови. Проблеми освіти: наук. збірник. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, Київ, 2011. Випуск №68. С.119-126.
6. Максимчук Н. Б. Психологічні особливості становлення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки. Автореферат. Київ, 2000.
7. Михайлишин Г. Й. Кондур О. С. Професійні цінності сучасного педагога як основа забезпечення якості освіти. Освітній простір України. 2019. №4(15). С. 96-104.
8. Троцько А. В., Рибалко Л. С., Кіріленко О. Г., Труш Г. О. Професійне вдосконалення викладачів в умовах запровадження дистанційного навчання в закладах вищої освіти. Інформаційні технології і засоби навчання. 2019. Том 72. №4. С. 258-271.
9. Bertram Gallant. Academic integrity in the twenty – first century: a teaching and learning imperative. ASHE Higher Education Report 2008. 33(5), 1 – 143
10. Gribovych A., Kondur O., Melnyk Y. Actualization of Leadership as a key category of neoeconomical community: socio – cultural and educational aspects. Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. 2019. Vol. 6, No. 1. p. 50-59.

Гураль І.М.

к.ф.-м.н, доцентка кафедри фізико-математичних наук,

Смоловик Л.Р.

к.т.н, доцентка кафедри фізико-математичних наук,

*Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу*

МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ МАТЕМАТИЧНИХ ТА ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИХ ДИСЦИПЛІН В НАФТОГАЗОВІЙ ІНЖЕНЕРНІЙ ОСВІТІ

Важливу роль у підготовці бакалаврів і магістрів технічних університетів відіграють дисципліни математичного циклу, оскільки вони слугують підґрунтям для глибокого вивчення природничих, загальнотехнічних і спеціальних дисциплін. Дисципліни циклу професійної підготовки є замовниками тих знань, умінь і навичок, які формуються за допомогою математики і будуть затребувані в подальшому. Тому основним напрямом реалізації принципу професійної спрямованості під час навчання математики інженерів є відбір змісту математичних дисциплін на основі міжпредметних зв'язків з природничими, загальнотехнічними та спеціальними дисциплінами [1].

Традиційно у вищій школі в посібниках і задачниках з математичних дисциплін представлені завдання, які орієнтовані на стандартні застосування. Наприклад, застосуванням подвійного інтеграла до задач механіки є: знаходження маси пластини, статичних моментів та моментів інерції пластини, координат центру мас. Зрозуміло, що всередині математики є внутрішньодисциплінарні зв'язки, що характеризують інтеграцію змісту тем і розділів дисциплін на основі внутрішніх зв'язків [2].

Закцентуємо увагу на міжпредметних зв'язках математики та спеціальних дисциплін нафтогазового профілю. Програми дисциплін математичного циклу для спеціальності «Нафтогазова інженерія та технології» охоплюють наступні теми: 1) лінійна та векторна алгебра, 2) аналітична геометрія, 3) вступ до математичного аналізу, 4) диференціальне числення функції однієї та декількох змінних, 5) інтегральне числення функції однієї та декількох змінних, 6) диференціальні рівняння, 7) ряди, 8) теорія функції комплексної змінної та операційне числення, 9) рівняння математичної фізики, 10) теорія ймовірностей та математична статистика. Практично у всіх спеціальних дисциплінах використовується згаданий математичний апарат. Зокрема, в дисципліні «Нафтогазова інженерія та технології» - тема 1; в дисципліні «Моделювання процесів нафтогазовидобування» - всі теми; в «Підземній гідрогазомеханіці» - теми 2-9; в «Нафтогазовій механіці» - теми 1, 2, 4, 5, 6, 9; в «Підготовці родовищ нафти і газу до розробки» - тема 5; в «Фізиці нафтового і газового пласта» - теми 2,4,5; в «Розробці та експлуатації нафтових та газових родовищ» - теми 4-9; в «Технології підвищення нафтогазоконденсатовилучення з пластів» - теми 3-6, 9, 10; в «Технології розробки нафтових, газових і газоконденсатних родовищ» - теми 3-6,

9, 10 ; в «Технології експлуатації нафтових і газових свердловин» - теми 3-6, 8-10; в «Нафтогазовій геології» - тема 2; в «Інтенсифікації припливу вуглеводнів» - теми 4-6, 9.

Не зважаючи на очевидний тісний зв'язок математичних дисциплін з фаховими, багато студентів вважає математику непотрібною для них у найближчому житті чи кар'єрі загалом. Слід зауважити, що вивчення математики здійснюється на першому та другому курсах, а спеціальні дисципліни викладаються, як правило, на старших курсах. Для збільшення мотивації вивчення математики потрібно таке компонування та презентація навчального матеріалу, яка штучно розширює свої межі, періодично заходячи на предметне поле спеціальних дисциплін [3].

Наприклад, від час вивчення рівнянь параболічного типу з розділу «Рівняння математичної фізики», для студентів напряму підготовки «Нафтогазова інженерія та технології» доцільно зацентувати увагу на тому, що саме рівняння цього типу найчастіше зустрічаються в задачах створення математичних моделей розробки нафтових і газових родовищ, математичному моделюванню фільтраційних процесів пластових флюїдів в пористому середовищі [5]. Для прикладу, розглянемо один з режимів розробки нафтового родовища - пружний режим, у якому пластовий тиск перевищує тиск насичення. Якщо як постулат прийняти закон Дарсі (закон фільтрації рідин та газів у пористому середовищі) $\vec{v} = -\frac{k}{\mu} \cdot \text{grad}P$, то диференціальне рівняння пружного режиму

$$\frac{\partial P}{\partial t} = \frac{k}{\mu(\beta_{ск} + m_0 \cdot \beta_p)} \cdot \text{div}(\text{grad}P).$$

Тут k – проникність, м^2 ; μ – динамічна в'язкість, $\text{Па} \cdot \text{с}$; m – пористість пласта; $\beta_{ск}$ і β_p – відповідно коефіцієнти об'ємної пружності пласта і пружної рідини, Па^{-1} . Коефіцієнт пропорційності прийнято називати коефіцієнтом п'єзопровідності і позначати $\chi = \frac{k}{\mu\beta^*}$, де $\beta^* = \beta_{ск} + m_0 \cdot \beta_p$, а саме рівняння – рівнянням п'єзопровідності [4].

В одновимірному випадку рівняння п'єзопровідності

$$\frac{\partial P}{\partial t} = \chi \cdot \frac{\partial^2 P}{\partial x^2}.$$

Таким чином, з точки зору математики, теплопровідність, дифузія, п'єзопровідність («п'єзо» -- тиск) описуються однотипними диференціальними рівняннями. Однотипними будуть для них і початкові і крайові умови. Точні розв'язки задач розробки нафтових родовищ можна отримати за допомогою математичних методів: методу Фур'є, методів функції комплексної змінної та операційного числення, методів інтегральних перетворень та інших. Такі завдання можуть привернути увагу студентів, сприяти їх професійній спрямованості і підвищувати інтерес до обраної спеціальності. Очевидним є необхідність створення комплексу професійно орієнтованих задач з дисциплін математичного циклу для студентів нафтогазового профілю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Крилова, Т. (2006). Концепція математичної підготовки студентів нематематичних спеціальностей вищої технічної школи. *Дидактика математики: проблеми і дослідження*, 25, 21–24.
2. Петрук, В. А. (2015). Професійно спрямовані інтерактивні форми навчання вищої математики в технічних ВНЗ. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету ім.Тараса Шевченка*, 50, 338–344.
3. Дідковський, Р. М., Кондратьєва, О. М., Олексієнко, Н. В. (2016). Про-фесійно-орієнтовані задачі в курсі вищої математики. *Вісник Черкаського університету*, 11, 11–19.
4. Бойко, В. С. (2004). *Розробка та експлуатація нафтових родовищ*. Київ: Реал-Принт. 695 с.
5. Перестюк, М. О., Маринець, В.В. (2006). *Теорія рівнянь математичної фізики*. Київ: Либідь. 424 с.

Манєва Цезарина Іванівна
магістрантка 5 курсу

*Ізмаїльського державного гуманітарного університету,
м. Ізмаїл, Україна*

ВПЛИВ СЕРЕДОВИЩА НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Розвиток особистості з особливими освітніми потребами (ООП) є складним і багатограним процесом, в якому важливу роль відіграє не тільки вроджена природа дитини, але й середовище, яке її оточує. Це середовище може включати сім'ю, освітні установи, соціум та навіть фізичний простір, в якому дитина проводить більшу частину свого часу. Важливо зрозуміти, як кожен з цих елементів впливає на процес формування і становлення особистості. Середовище можна поділити на географічне та соціальне. Природне середовище змінює спосіб життя та характер праці, тоді як соціальне має найбільший вплив на людину. Соціум включає сім'ю, дитячий садок, школу, друзів, сусідів, релігійні організації та інші соціальні групи. Саме в цьому середовищі індивід засвоює соціальні норми та цінності, а також набуває досвіду. Головною компенсацією цього процесу для молоді людини є освоєння досвіду старших поколінь, перебування в соціумі.

Виховний вплив на використання засобів масової інформації, зокрема телебачення та книг. З одного боку, вони можуть збагачувати духовно та формувати активну життєву позицію, а з іншого - існує безпека впливу негативних явищ, таких як пияцтво, куріння, хабарництво, наркоманія тощо [1]. Оскільки школярі часто обирають фільми самостійно, не завжди вони здатні правильно інтерпретувати те, що побачили, що можна призвести до дослідження негативних персонажів. Наприклад, герой, який у фільмі засуджують, може асоціюватися в очах дитини з вільною, дорослою і самостійною особистістю, що може зацікавити дитину і навіть спонукати до дослідження такої поведінки. Так само важливий вплив поведінки близьких - батьків, батьків, вчителів, однолітків. Якщо дитина перебуває в несприятливому середовищі, це може призвести до асоціальної поведінки, потім діти повторюють вчинки дорослих, часто не розуміючи їх моральної оцінки. З часом ці норми стають для них природними, і, наприклад, вони не бачать нічого поганого в курінні, якщо це є нормою в країні, чи у використанні лайок, якщо так ведуть себе їхні друзі та герої з улюблених фільмів.

Щоб змінити людину, необхідно змінити середовище, в якому вона перебуває. Але середовище - це також люди, тому для змін у соціальному середовищі потрібно змінювати саме людей. І ці зміни для кожного, якщо є бажання стати кращим. Враховуючи вплив, який кожна людина має на своє оточення, зміни потрібно починати з себе, щоб не подавати поганого прикладу іншого і розірвати коло наслідків негативних вчинків. Адже, зростаючи в позитивному та благополучному середовищі, діти досліджують добрі вчинки, більше довіряють вихователям і легше залишаються гармонійними особами.

Соціальне середовище, окрім культурного контексту, має значний вплив на особистість завдяки взаємодії з іншими людьми. Українська спільнота має свої унікальні соціальні

структури та взаємини, які впливають на розвиток особистості та формування її соціальної ідентичності. Це середовище створює умови для розвитку як індивідуальних, так і колективних рис, впливаючи на те, як людина сприймає себе в середовищі [2, с.17].

Сім'я та близькі оточення гравця мають надзвичайно важливу роль у формуванні особистості кожної людини. Вони створюють соціальне середовище, в якому відбувається активний процес становлення і розвитку індивідуальності. Це середовище впливає на всі аспекти особистості, включаючи її цінності, переконання, характер, способи поведінки тощо.

Сім'я є першою і найближчою соціальною групою, в якій дитина знаходиться з самого народження. Вона закладає основи для формування особистості та визначення основних цінностей та норми поведінки. Батьки не лише передають свої знання та досвід, але й впливають на емоційний стан дитини, її самооцінку та віру у своїх можливостях. Близьке оточення також має велике значення, зокрема воно включає друзів, батьків та інших людей, з якими особистість взаємодіє [3].

Особливості українського контексту також мають значний вплив на роль сім'ї та іншого оточування у формуванні особистості. Традиційні цінності українського суспільства формують сприйняття і розвиток індивідуальності. Родинні звичаї, національна культура, мова та релігійні переконання - усі ці елементи змінюють важливу роль у формуванні особистості та визначають її індивідуальність.

Родинне середовище має суттєвий вплив на формування світогляду особистості. Взаємодія з близькими людьми, спільне сприйняття та інтерпретація світу формують основи світоглядних позицій. Родина забезпечує основу для розуміння соціальних норм, культурних цінностей та релігійних уявлень, що, у свою чергу, намагаються впливати на особистість.

Отже, родинне середовище є ключовим фактором у формуванні цінностей та поглядів особистості. Воно створює умови для розвитку індивідуальності, передає важливі цінності та впливає на формування світогляду. Воно створює умови для розвитку індивідуальності, передає цінності та впливає на формування світогляду. Соціальне середовище справді має значний вплив на формування індивідуальності. Взаємодія з іншими соціальними групами, як такими родина, школа, друзі, колеги та інші спільноти, створює нашу цінність, переконання, а також сприяє формуванню самосвідомості та самооцінки. Успішне розуміння цього впливу є досягненням етапу у розвитку особистості, що не дозволяє людині краще усвідомлювати себе, свої можливості та роль у соціумі, що є основою для подальшого самовизначення і гармонії, важливим кроком у розвитку та самовизначенні особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: наук.-метод. посібн. [Текст] / І. Д. Бех. К.: ІЗМН, 1998. 204 с.
2. Колупасва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене, Київ: Видавничка група «АТОПОЛ», 2011.108 с.
3. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К.: Рад. Школа, 1989. 608 с.

Масло І.М.
старший викладач кафедри іноземних мов,
Національний університет
водного господарства та природокористування,
м. Рівне

МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТІВ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Ставлення до вивчення іноземних мов в освітній сфері зазнавало значних змін. Періоди, в яких мовам надавалась особлива увага, чергувалися з тими, коли вони оточувалися другорядним значенням. Ця мінливість підкреслює важливість розуміння мотиваційних чинників, які спонукають людей вивчати іноземні мови. Вивчення усвідомлюваних мотивів, що активізують особистість у процесі пізнання, є однією із центральних проблем педагогіки вищої школи.

Дослідження усвідомлюваних мотивів дасть змогу *зрозуміти*, що спонукає людей вивчати іноземні мови; *розробити* більш ефективні методи навчання, які відповідають цим мотивам; *підвищити* мотивацію та залученість студентів до вивчення мов; *досягти* кращих результатів навчання.

З одного боку, вивченню іноземних мов у сучасному світі приділяється значна увага. Це зумовлено глобалізацією, розвитком міжнародних зв'язків та зростанням ролі мовних навичок у різних сферах життя. Шкільні програми посилюють акцент на вивченні мов, а курси та репетитори стають все більш доступними.

З іншого ж боку, результати вивчення іноземних мов часто залишаються невтішними. Багато людей, які вивчали мови декілька років, не можуть вільно спілкуватися іноземною, читати літературу чи дивитися фільми без словника. Причин цієї парадоксальної ситуації багато, але головними є:

➤ *Неефективні методи навчання.* Традиційні методи навчання, які часто базуються на «зубрінні» граматики й словникового запасу, не завжди мотивують та не сприяють розвитку практичних мовних навичок.

➤ *Відсутність мовного середовища.* Для того, щоб оволодіти мовою на належному рівні, необхідна постійна практика спілкування з носіями мови. На жаль, більшість не має можливості регулярно практикувати мову за межами навчального класу.

➤ *Недостатня мотивація.* Вивчення мови потребує значних зусиль та часу. Якщо у людини немає чіткої мети або мотивації, то вона може швидко втратити інтерес до навчання.

Оскільки **мотивація** є рушійною силою будь-якої діяльності, вона також є ключовим фактором у вивченні іноземних мов. Мотивація слугує пусковим механізмом, що спонукає до роботи, спілкування й пізнання. Якщо людина зацікавлена у мові та має чітку ціль, вона буде більше докладати зусиль для вивчення мови і досягне кращих результатів [1].

Існує два основних види мотивації:

Зовнішня мотивація – зосереджена на досягненні кінцевого результату, *наприклад*, отримання гарної оцінки, складання іспиту, можливість подорожувати або працевлаштування.

Внутрішня мотивація – ґрунтується на особистому інтересі до мови та культури, прагненні до саморозвитку; розширення кругозору і отримання нових знань.

Саме внутрішня мотивація має найбільш стійкий та стимулюючий вплив на процес вивчення мови. Важливо її підтримувати і розвивати, адже внутрішня мотивація дає можливість відчувати задоволення від самого процесу навчання, а не лише від його результатів.

Для підтримки внутрішньої мотивації важливо створити таке середовище навчання, де на кожному етапі відчуватиметься просування до мети. Але, для досягнення найкращих результатів у вивченні іноземної мови необхідна комбінація усіх видів мотивації. Створення комплексної системи навчання може суттєво підвищити ефективність та результативність цього процесу. Тому варто пам'ятати і про ці види мотивації [1]:

✓ *Глобальна мотивація* пов'язана з прагненням до саморозвитку, самовдосконалення та реалізації особистісного потенціалу.

✓ *Ситуаційна мотивація* залежить від конкретної навчальної ситуації, інтересу до теми уроку, завдань, що виконуються тощо.

✓ *Інструментальна мотивація* розглядає мову як інструмент для досягнення певних цілей, *наприклад*, кар'єрне зростання, подорожі, спілкування з друзями.

Домінуючими мотивами у вивченні іноземної мови повинні стати саме мотиви пізнання навколишнього світу [3]. Це природна цікавість людини до нового, прагнення розширити свій кругозір та отримати нові знання. Тому пасивне отримання цих знань, коли інформація просто передається від педагога до студента без активної участі останнього, не сприяє їх глибокому засвоєнню. Оволодіння мовою, як і будь-якими іншими знаннями, потребує активної діяльності студента, його власних зусиль та досліджень.

Також важливо, щоб у процесі вивчення студенти не лише засвоювали нові слова і граматичні правила, але й розвивали свої особистісні якості. Мотивація повинна ґрунтуватися на прагненні до самовдосконалення, реалізації себе як особистості. Мотивація виникає зсередини людини, з її потреб, інтересів, емоцій, цілей та завдань. Необхідно розуміти не лише, що спонукає студента до навчання, які особистісні цінності та прагнення, а й те, що формування мотивації не зводиться до простого «завантаження» в його голову готових мотивів та цілей навчання. Це значно складніший процес, який потребує створення умов для того, щоб студенти самі усвідомили свої внутрішні побудження до навчання й почали самостійно розвивати свою мотиваційну сферу. Педагог не повинен нав'язувати студентам власні мотиви та цілі. Його завдання – створити сприятливе середовище, в якому студенти зможуть самі визначити, що для них є цінним і значущим у вивченні іноземної мови. Адже найціннішими для вивчення іноземної є ті мотиви, які студент усвідомлює та розуміє [2].

У процесі вивчення, окрім загальних принципів формування мотивації, важливо враховувати й специфіку цього процесу. Оволодіння мовою нерозривно пов'язане з пізнанням іншої культури, що ставить перед педагогом та студентами додаткові завдання.

Існує багато різних підходів до викладання іноземних мов, і кожен має свої принципи та методики. Проте, незалежно від обраного підходу, необхідність мотивації студентів залишається ключовим фактором для успішного навчання. Важливо, щоб студенти були мотивовані не лише на початку заняття, але й протягом всього його перебігу. Для цього педагог повинен використовувати різноманітні методи та прийоми, а також створювати систему мотивів для кожного етапу заняття. Розуміння механізмів дії мотивів допоможе педагогу зробити процес навчання більш ефективним і результативним. Але й сам

педагог повинен бути зацікавленим у тому, що він робить. Його мотив стає точкою опори, на якій будується весь зміст заняття.

Проте, найважливішим фактором вивчення іноземної мови є усвідомлення цінності володіння мовою. Важливо, щоб студенти не просто вивчали мову, але й усвідомлювали її цінність для себе. Ось кілька причин, чому вивчення іноземних мов є важливим:

- ✓ *Спілкування.* Знання іноземної дає можливість спілкуватися з людьми з інших країн, заводити нових друзів і дізнаватися про різні культури.

- ✓ *Подорожі.* Володіння іноземною робить подорожі більш комфортними та цікавими.

- ✓ *Освіта.* Знання іноземної може відкрити доступ до кращих освітніх програм та можливостей.

- ✓ *Робота.* Володіння іноземною може суттєво підвищити шанси на успішну кар'єру.

- ✓ *Особистий розвиток.* Вивчення іноземної розвиває пам'ять, увагу, мислення та інші когнітивні здібності.

Також варто пам'ятати фактори, які впливають на мотивацію: *вік, інтереси, цілі, методи навчання та педагог.* І використовувати способи мотивації студентів до вивчення іноземних мов, а саме [2]:

- *створення сприятливої атмосфери навчання*, де кожен студент буде відчувати себе комфортно та впевнено;

- *використання різноманітних методів навчання*, які роблять процес вивчення мови цікавим та динамічним;

- *заохочення активності студентів на заняттях*, даючи їм можливість якомога більше практикувати мову;

- *своєчасне оцінювання роботи студента*, надаючи йому конструктивний зворотний зв'язок;

- *використання автентичних матеріалів*, які дають можливість студентам познайомитися з реальним життям носіїв мови;

- *заохочення студентів до використання мови за межами навчального закладу*, створюючи для цього можливості та умови;

- *зв'язок вивчення мови з реальними потребами студентів*, щоб було розуміння, як їм може знадобитися мова у їхньому житті;

- *відзначення успіхів студентів*, щоб мотивувати їх до подальшого навчання.

Взагалі, вивчення іноземних мов – це захопливий та корисний процес, який може відкрити безліч нових можливостей. Завдяки щирому бажанню і правильному підходу можна оволодіти мовою та досягти поставлених цілей. Головне, мати хорошу мотивацію, не здаватися, вірити у себе та постійно рухатися до мети.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мотивація. ПСИХОЛОГЕР. URL: <https://psychologer.com.ua/motyvatsiia/> (дата звернення: 29.01.2025)

2. 7 strategies to increase motivation in your language learners. SANAKO BLOG. URL: <https://sanako.com/7-strategies-to-increase-motivation-in-your-language-learners> (дата звернення: 29.01.2025)

3. How to motivate students to learn English? TEFL-TESOLCERTIFICATION.COM. URL: <https://tefl-tesol-certification.com/blog/how-to-motivate-students-to-learn-english> (дата звернення: 29.01.2025)

Міськова Наталія Миколаївна
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти
Погоріляк Наталія Андріївна
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Фінансова грамотність належить до ключових компетентностей особистості, що підтверджено та задекларовано нормативно-правовими документами у галузі освіти.

На думку багатьох вчених молодший шкільний вік – це віковий період, коли дитина взаємодіє з фінансовою сферою життя за допомогою арифметичних обчислень». Саме тому, формування основ фінансової грамотності у молодших школярів є одним із ключових завдань Нової української школи.

Формування фінансової грамотності у молодших школярів – це, насамперед, цілеспрямований процес, який передбачає оволодіння економічними поняттями через знання арифметичних дій над числами в умовах ефективної взаємодії викладача та учня. Саме в початковій школі вчитель може інтегрувати ігрові технології з традиційними технологіями навчання, що в свою чергу буде сприяти якісному засвоєнню знань молодшими школярами з фінансової грамотності та арифметичних обчислень.

Здатність раціонально поводитися як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати відповідні рішення у сфері зайнятості, формується з першого ступеня освіти – початкової школи, а отже окреслена тема дослідження є актуальною та своєчасною і потребує більш ґрунтовного вивчення та визначення ефективних педагогічних умов, які сприяли б формуванню фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики [1].

Проблема формування фінансової грамотності досліджується багатьма науковцями, зокрема: формування фінансової грамотності особистості (А. Лусарді, Т. Люсей, О. Мітчелл), теоретичні аспекти поняття «фінансова грамотність» (Н. Бахмат, Т. Бурлаєнко, О. Ковтун, Р. Кіусаки, Л. Остапенко та ін.); проблема формування підприємливості та фінансової грамотності у здобувачів освіти (Дональда Куратко, О. Кириленко, Л. Примостка, С. Панченко, Т. Смовженко та ін.); формування фінансової культури у школярів (А. Довгань, Т. Слав'юк, О. Часнікова).

Фінансова грамотність – одна з десяти ключових компетентностей, на які орієнтується Нова українська школа. Наскрізна лінія зосереджується на розвитку лідерських ініціатив, здатності успішно функціонувати в умовах швидкого і мінливого навчання, забезпечуючи здобувачам освіти краще розуміння практичних аспектів фінансових питань, зокрема: заощадження, інвестування, кредити, страхування, позики тощо».

Ця наскрізна лінія має забезпечувати вирішення практичних завдань щодо бізнес-планування та реальної оцінки власних здібностей школярів, складання сімейного бюджету, формування економічного доступу до природних ресурсів та ін.

Компонентами фінансової грамотності молодших школярів виступають: *мотивація* (навички до самоосвіти), *фінансові компетенції* (здатність особистості застосовувати знання і вміння, успішно діяти на основі накопиченого практичного досвіду при вирішенні задач в області особистих фінансів); *фінансові навички* (навички, які потрібні для прийняття відповідальних економічних та фінансових рішень); *фінансові знання* (знання про фінансові продукти); *фінансова поведінка, ставлення до фінансових питань* (планування, заощадження, порівняння продуктів, звернення за консультацією, обговорення фінансових питань); *фінансова інклюзія* (оцінка рівня особистості користуватися фінансовими продуктами); *фінансова стійкість* (передбачає оцінювання шести елементів: контроль за грошима, контроль за витратами, планування індивідуальних фінансів, наявність фінансової подушки, управління фінансовими шоками і чутливість до шахрайства); *фінансовий добробут* (трунтується на основі оцінювання таких тверджень: мої фінанси контролюють моє життя; я просто звожу кінці з кінцями; у мене залишаються гроші в кінці місяця; через свою фінансову ситуацію я відчуваю, що ніколи не матиму того, що прагну в житті; я стурбований тим, що мої гроші не нескінченні) [2].

Математична задача фінансового змісту - це задача, де використовується математика в фінансових дисциплінах, застосовуються математичні поняття, операції та закони у фінансовій сфері. Це означення показує, що задачі фінансового змісту можуть використовуватися вчителями та учнями протягом усієї навчальної діяльності в школі.

Останнім часом учителі активізують увагу учнів за допомогою цікавих задач. Введення математичних задач фінансового змісту базується на активізації навчальної діяльності учнів. Математичні задачі фінансового змісту виконують: освітню функцію, бо їх використання спрямоване на формування у школярів системи знань, вмінь та навичок на різних етапах навчання; розвиваючу функцію, бо робота з ними розвиває вміння осмислювати зміст понять, застосувати здобуті знання на практиці, аналізувати результати, робити відповідні узагальнення, порівняння та висновки; виховну функцію, бо економічне та фінансове виховання на уроках математики може здійснюватися насамперед завдяки цьому класу задач; контролюючу функцію як навчальні задачі.

Усі математичні задачі економічного змісту мають містити ці вимоги. Ці особливі задачі мають виховувати в учнів пізнавальний інтерес, бути доступними, мати реальний і цікавий сюжет, можливо для молодших школярів з казковими героями, чи персонажами взятими з повсякденного життя для старших дітей. Учителю при формулюванні задач з фінансовим змістом потрібно робити це так, щоб для відповіді або для розв'язання можна було застосовувати фінансові поняття і економічні закони. Крім того фінансові терміни мають бути відомі дітям чи пояснені до розв'язування задач.

Первинні знання про гроші формуються у дітей вже в дошкільному віці, дітки граються в гру «Магазин» в садочку, проводять найпростіші фінансові розрахунки, а у

віці 10–12 років у дітей починають формуватися усвідомлені економічні дії. Як вибрати тариф мобільного оператора, тариф на Інтернет, як вибрати той чи інший продукт, зекономити. І ці задачі діти виконують самостійно чи не кожного дня.

Для досягнення цієї мети необхідно вводити різні економічні завдання, задачі в шкільний курс математики, оскільки саме задачі, як відомо є історією і майбутнім в розвитку математики [3, с. 12-14].

Педагогічними умовами для набуття функціональних знань з фінансової грамотності молодших школярів ми вважаємо впровадження системної інтеграції на уроках математики та застосування ігрових технологій навчання.

Таким чином, фінансову грамотність молодших школярів можна розглядати як інтегративну складову, що реалізується через особистостісний (мотиваційний, ціннісний), пізнавальний та операційний компоненти. Зауважимо, що формування фінансової грамотності у молодших школярів на уроках математики дозволяє сформувати компетентності, які реалізуються через наскрізні лінії, що є вектором концепції НУШ щодо прийняття правильних фінансових рішення, набуття впевненості та рішучості.

До фінансової грамотності молодших школярів є оволодіння базовими економічними поняттями, початковими економічними компетентностями, мінімальними практичними навичками раціональної фінансової поведінки, вмінням приймати рішення, приймати різноманітні рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В. Навчання фінансової грамотності учнів початкової школи: міжнародний досвід. Неперервна професійна освіта: теорія і практика (серія: педагогічні науки). Випуск № 1 (66), 2021. С. 81–87.
2. Бахмат Н. Формування основ фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики в Новій українській школі. Педагогічна освіта: теорія і практика. № 31 (2021). С. 107–122.
3. Гельбак А. М. Формування підприємливості учня як ключової компетентності для життя: методичні рекомендації. Кропивницький: КЗ «КОІППО ім. Василя Сухомлинського», 2017. 24 с.

Ірина П'ЯТИКОП

ORCID ID - 0000-0002-3500-2001

старший викладач кафедри іноземних мов

iryna.piatukop@nure.ua

Харківський національний університет радіоелектроніки

м. Харків

КОМУНІКАТИВНО-ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ У ПАРАДИГМІ ПРОФЕСІЙНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ

Перехід освіти України до багаторівневої системи професійної освіти посилює необхідність підготовки студента, здатного самостійно і швидко здобувати професійні знання, упевнено орієнтуватися в різних галузях науки і техніки, володіти вміннями і навичками навчально-дослідницької діяльності. Багатим потенціалом для такої підготовки володіє науково-дослідницька та проєктна діяльність. Необхідність розвитку науково-дослідницької діяльності студентів задана закономірностями освітнього процесу, який охоплює всі періоди свідомого життя людини, орієнтованого на набуття знань, розвиток особистості та її підготовку до виконання професійних, громадянських і соціальних обов'язків. Підготовка фахівця, здатного на сучасному рівні вирішувати завдання науково-дослідницької діяльності - актуальне питання для всіх рівнів професійної освіти (1, с. 140). Студента, починаючи з молодших курсів, цікавить певна тема, яка якимось чином пов'язана з майбутньою професійною діяльністю. Питання вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців, одним з яких є проблема навчання іноземних мов у немовному навчальному закладі, широко обговорюються сучасними педагогами. У межах даної проєктної технології викладання іноземних мов описано процес навчання іншомовного спілкування під час навчання іноземних мов, процес формування та вдосконалення професійних іншомовних навичок сучасного фахівця, рольові та ділові ігри в навчанні іноземних мов. Таким чином, видається можливим ефективно розвивати та удосконалювати професійну компетентність фахівців через організацію навчальної комунікативно-проєктної діяльності студентів на аудиторних заняттях та під час самостійної роботи.

Проєктна діяльність є одним із ефективних методів формування комунікативної компетентності студентів. Проєктна діяльність передбачає спільну діяльність, спрямовану на досягнення певної мети. У процесі проєктної діяльності студенти мають можливість взаємодіяти один з одним, обговорювати ідеї, планувати спільні дії, розподіляти обов'язки; висловлювати свої думки та почуття, аргументувати свою точку зору; слухати інших, розуміти їхні думки та почуття; знаходити компроміси та вирішувати конфлікти; презентувати свою роботу перед іншими (3).

Комунікативно-проєктна діяльність є багатоцільовою, поліпредметною, яка використовує способи та засоби трьох перелічених видів діяльності. Її продуктом може бути і новостворений об'єкт, і нові знання, навички, вміння, і особистісні якості, і зміни в особистісній мотиваційній, емоційно-ціннісній сферах, і сформовані професійно значущі компетенції - складові професійної компетентності майбутнього фахівця. Така методика організації комунікативно-проєктної діяльності англійською мовою є ефективним засобом

формування професійної компетентності фахівця засобами іноземної мови в умовах немовного навчального закладу завдяки інтеграції трьох видів діяльності в одному.

Завдяки такому підходу, проектна діяльність повинна обов'язково мати практичну цінність; передбачати проведення студентами самостійних досліджень; бути однаковою мірою не передбачувана як у процесі роботи над ним, так під час її завершення; бути гнучким щодо напрямку роботи та швидкості її виконання; передбачати можливість розв'язання актуальних проблем; давати студенту можливість навчатися відповідно до своїх можливостей; сприяти прояву здібностей студента під час вирішення завдань більш широкого спектру; сприяти налагодженню взаємовідносин між студентами. Оскільки, проектна діяльність охоплює великий спектр компетенцій, які повинен мати студент – викладачу необхідно бути кваліфікованим у своїй сфері діяльності.

Проектна компетенція викладача іноземної мови є складовою його професійної компетентності. Вона виступає інтегративною характеристикою викладача та передбачає його готовність та здатність визначати необхідну інформацію, аналізувати, прогнозувати, планувати, організовувати, реалізовувати, координувати і оцінювати як сам процес проектування, так і результат проектної діяльності. При цьому готовність передбачає схильність викладача іноземної мови до реалізації як власної проектної діяльності, так і організації та здійснення відповідної діяльності студента. Здатність характеризується професійною підготовленістю та розвиненими якостями особистості, необхідними для організації будь-якої проектної діяльності. Під час проектної діяльності викладач є рівноправним співучасником процесу здобуття, оброблення, аналізу й подання знань студентам, а не транслятором готових знань в оптимальному вигляді й оптимальній послідовності викладання (4, с.64). У зв'язку з таким переліком компетенцій – це завдання значно складніше та вимагає додаткового часу та додаткових зусиль як від студентів так і від викладача.

Пропонована технологія має визначені мету, завдання, зміст; ґрунтується на принципах забезпечення діяльнісного, компетентнісного, комунікативного підходів; проблематизації навчання; проектного характеру завдань; інтеграції іноземної мови зі спеціальними дисциплінами. Інакше кажучи, аудиторне заняття є таким собі допоміжним елементом для предствлення готового продукту-проєкту в рамках дисципліни, що вивчається.

Організація комунікативно-проектної діяльності - це приклад переходу від інформаційно-пояснювальної технології навчання до діяльнісно-розвивальної, що формує широкий спектр професійно значущих компетенцій та особистісних якостей студентів. Така діяльність реалізує поєднання змісту сучасної традиційної освіти, ланцюга проблемних ситуацій і проєктів, що змінюють один одного, що ускладнюються, з професійним спрямуванням, у процесі виконання яких виникає спільна діяльність і професійно-орієнтоване спілкування іноземною мовою. Використання проектної діяльності дає змогу застосовувати мовленнєві навички та вміння на практиці. Виконання завдань проєкту виходить за рамки занять і вимагає самостійної роботи, але й виправдовує себе, бо як заняття не обмежуються набуттям певних знань, умінь і навичок, а включають практичну діяльність студентів; здійснюється творча робота в рамках заданої теми, самостійно здобувається необхідна інформація; реалізуються різні форми організації навчальної діяльності; весь навчальний процес орієнтований на студента, враховуються його здібності та інтереси; (2).

Будучи інноваційним методом, метод проєктів - безцінний, творчий, дослідницький метод. Метод проєктів - різновид ігрового методу, що має, як результат колективної групової діяльності, кінцевий продукт, який захищається публічно. І, хоча проєктування іншомовної професійної діяльності ідеально вписується в особистісно-орієнтовану,

комунікативно діяльнісну концепцію навчання, на практиці воно здійснюється рідко. За всіх переваг методу проєктів, він має свої складнощі, що полягають у необхідності ретельної і продуманої розробки проєкту іноземною мовою.

Виконуючи проєктні завдання, студенти включаються у стосунки з виробництвом. Навчання за методом проєктів дає змогу: підвищити мотивацію до вивчення іноземної мови, спираючись на професійне навчання, використати та поглибити знання та навички, набуті в процесі навчання іноземної мови, виробити критичне ставлення та реалістичну оцінку власних знань іноземної мови. Метод проєктів формує ініціативність, уміння зважувати всі обставини, розраховувати сили, виробляти спостережливість, наполегливість, самостійність. Метод проєктів впливає на особистісний розвиток студента, спрямований на професійне навчання. І, хоча проєктування іншомовної професійної діяльності ідеально вписується в особистісно-орієнтовану, комунікативно діяльнісну концепцію навчання, на практиці воно здійснюється рідко. За всіх переваг методу проєктів, він має свої складнощі, що полягають у необхідності ретельної і продуманої розробки проєкту; неможливості чітко змоделювати перебіг проєкту; необхідності ретельної мовної підготовки проєкту (лексичного та граматичного матеріалу, розмовних кліше); необхідності проведення оцінювально-коригувального післяпроєктного етапу з розбором поведінкових і мовних помилок.

Загальне життя проєкту поділяється на такі основні етапи, як:

- початок: ідея, концепція;
- планування. Створення планів та строків;
- комунікація. Утворення партнерства, команди, подача заяв, тощо;
- реалізація. Виконання поставлених планів.

Організація комунікативно-проєктної діяльності ґрунтується на міжпредметних зв'язках з іншими дисциплінами, що вивчаються та має міждисциплінарний, інтегративний характер, оскільки в процесі проєктної діяльності теоретичні знання, навички та вміння, отримані під час вивчення різних гуманітарних, загально-професійних, спеціальних дисциплін та іноземної мови, переносяться на практику і забезпечують формування професійних умінь і навичок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пономарьова Г.Ф. Науково-дослідна робота студентів у ВНЗ як складова їх професійної підготовки / Наукові записки педагогіки. Вип. XXIV. Харків, 2010. С. 138 – 145
2. Сарновська, Н. Проєктна діяльність як мотивуючий фактор у формуванні іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців. ЛОГОС. МИСТЕЦТВО НАУКОВОЇ ДУМКИ, (2), 37-39. 2019 вилучено із <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2617-7064/article/view/110>
3. Теорія і практика проєктного навчання у професійно-технічних навчальних закладах. монографія / В. М. Аніщенко, М. В. Артюшина, Т. М. Герлянд, Н. В. Кулалаєва, Г. М. Романова, М. М. Шимановський та ін.; за заг. ред. Н. В. Кулалаєвої. Житомир: «Полісся», 2019. 208 с.
4. Шалаєва В.В., Сизонова С.М теоретико-методичних основ формування проєктної компетенції викладача іноземної мови «Молодий вчений» № 11 (111) листопад, 2022 р. 62-67.

Пришляк Наталія Романівна,
викладач-методист

*КЗ ЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж
ім. М. Шашкевича»*

МІЖПРЕДМЕТНЕ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Зростання ролі англійської мови у сучасному динамічному суспільстві спонукає до перегляду методів та підходів до її навчання. Нині недостатньою вважається підготовка молодших школярів до участі в комунікативних ситуаціях на побутовому рівні. *У XXI столітті предмети не можуть вивчатися відірвано від реальності, а урок у школі – існувати сам собою.* Освіта в Україні націлена на формування в учнів не лише знань з окремого предмета, а цілісного світогляду, на розвиток критичного мислення та умінь розв'язання проблемних ситуацій, тому інтегроване навчання є актуальним і перспективним освітнім трендом, який відповідає сучасним вимогам навчання. В умовах постійного збільшення обсягу матеріалу, що вивчається, учням дедалі важче зібрати його у цілісну картину. Традиційні уроки, на яких переважно вивчають теоретичний матеріал, мають замінити компетентнісно орієнтовані уроки, що сприяють цілісному сприйняттю навчального матеріалу та формують системне мислення, позитивне емоційне ставлення до пізнання. «Фактично сучасна методика ставить амбітну мету сформуванню в учня такий рівень володіння іноземною мовою, щоб він міг висловлюватися на відомі йому теми так само добре, як рідною. Досягненню таких цілей, на переконання методистів, має слугувати технологія CLIL» [1, с. 134].

Міжпредметне навчання, або Content and Language Integrated Learning (CLIL), популярний підхід, який дає можливість учням поглибити свої знання з іншого предмета через призму англійської мови. Інтегроване навчання ґрунтується на комплексному підході. Межі між предметами стираються, а освітній процес стає частиною загальної картини світу.

Термін предметно-мовне інтегроване навчання ввів у 1994 році Девід Марш, дослідник у галузі багатомовної освіти, для позначення методики викладання і вивчення загальноосвітніх предметів іноземною мовою. У вітчизняній методиці доцільність застосування технології CLIL обстоюють такі науковці як Л. Мовчан, С. Нікіфорчук, С. Отрощенко, О. Павлова, О. Пасічник, О. Тарнопольський, О. Щербакова, І. Якушенко. Вітчизняні та зарубіжні дослідники вважають, що технологія CLIL спрямована на створення педагогічних умов для самостійного конструювання учнями знань та власного розуміння навколишнього світу [2]. Дослідження, проведені фахівцями, свідчать, що CLIL сприяє суттєвому підвищенню мотивації як до навчання мови, так і предмета вивчення [4].

Технологія CLIL (content and language integrated learning), сутність якої полягає в одночасному оволодінні мовою та певним предметним змістом, виражається в так званому принципі «4 C»: – зміст, спілкування, пізнання, культура (Content, Communication, Cognition, Culture).

Основне завдання навчання – засвоєння змісту дисципліни, формування знань, умінь та навичок, передбачених навчальною програмою. Спілкування – освоєння необхідного мовного матеріалу і його використання для навчання через спілкування англійською мовою. Пізнання – це розвиток розумових здібностей і навичок ефективного навчання. Культура – формування здатності дивитися на людей, речі та явища крізь призму іншої культури, що є необхідним для адаптації в сучасному світі.

Впровадження технології CLIL останнім часом набирає великої популярності у викладанні англійської мови у початковій школі. Мова виступає вже не метою, а засобом для вивчення іншого предмета. Учні розуміють, що за допомогою англійської мови можна дізнатись нову цікаву інформацію. Вивчення мови одразу стає більш обдуманим, тому що використовується для вирішення конкретних задач.

Міжпредметно-мовне інтегроване навчання передбачає ретельне планування уроку. Варто звернути увагу на розуміння учнями тематичної лексики. На занятті має бути словник, текст або відео з теми та будь-які завдання для перевірки розуміння лексики. Також обов'язковим елементом цікавого CLIL-уроку є творчість учнів. Тобто для заняття потрібно завчасно підготувати завдання з тієї дисципліни, яку обрано (наприклад, «Я досліджую світ»), де учні могли б щось пошукати в інтернеті, проекспериментувати і розповісти про це. Матеріал із навчального предмета за рівнем складності має дещо поступатися рівню знань учнів з нього рідною мовою. Тексти повинні бути ретельно підібрані відповідно до теми і фактичного рівня знань учнів. Завдання мають відображати особливості англійської мови: учні повинні практикувати вміння вживати ті чи інші лінгвістичні форми.

Поєднання вивчення англійської мови з іншими дисциплінами створює синергію знань, де один предмет доповнює інший. Наприклад, вивчаючи тему “Animals” на уроках англійської мови, учні можуть паралельно досліджувати особливості різних видів тварин на уроках ЯДС, а потім створити презентацію англійською мовою про улюблену тваринку, описуючи її зовнішність, середовище проживання, харчування та звички, використовуючи англійську лексику. Таким чином, учні не лише поглиблюють знання з теми, але й розуміють, як різні галузі знань взаємопов'язані між собою.

Міжпредметна інтеграція, зокрема через підхід CLIL, сприяє всебічному розвитку учнів. Опановуючи нову інформацію з різних предметів англійською мовою, діти не лише збагачують свій словниковий запас, а й розвивають критичне мислення, творчість та вміння працювати в команді. Такий підхід допомагає учням бачити зв'язки між різними предметами, розуміти, як знання з однієї царини можуть бути застосовані в іншій, і, таким чином, формує в них цілісне уявлення про світ.

Методика CLIL вирішує багато проблем під час навчання і має цілий ряд переваг: розвиває та удосконалює в дітей лінгвістичні та комунікативні компетенції, покращує мотивацію, активізує увагу учнів, позбавляє їх зайвого стресу, залучає абсолютно всіх учнів до освітнього процесу, робить складне простим, розвиває критичне мислення, вчить дітей працювати разом.

На уроці, де застосовується ця технологія, мова виступає вже не метою, а засобом вивчення іншого предмета, тобто учні бачать, що за допомогою англійської мови можна дізнаватися нову цікаву інформацію. Крім того, учням необхідно виконувати практичні завдання, для котрих необхідне усне та писемне мовлення. Учні відразу ж на місці застосовують здобуті знання, а отже, практика відбувається постійно, а не залишається у

вигляді можливості застосування знань колись у майбутньому. Вивчення мови стає більш осмисленим, накопичується значна база англійських термінів. CLIL допомагає учням перелаштуватися на сприйняття інформації та висловлення власних думок англійською мовою. Самі шкільні дисципліни стають більш привабливими та цікавими, учні відкривають їх для себе з інших сторін.

Методика CLIL — це зміна підходу до навчання в цілому, а не просто додавання нового елемента до уроку. Учні навчаються аналізувати інформацію, робити висновки, розв'язувати проблеми та презентувати свої ідеї, користуючись англійською мовою для вивчення різних предметів. Міжпредметне навчання допомагає молодшим школярам глибше розуміти навчальний матеріал та підготуватися до викликів сучасного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пасічник О. С. Технологія CLIL як засіб поглиблення компетентнісної спрямованості змісту навчання іноземних мов: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. Проблеми сучасного підручника. Випуск 3. 2023. С. 134 – 148.
2. Першукова О. О. Теоретичні основи розробки навчальних матеріалів для роботи за технологією CLIL. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2018. Вип. 58-59. С. 162-172. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2018_58-59_23.
3. Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. CLIL : Content and Language Integrated Learning. Cambridge University Press. 2010. 182 p.
4. Dallinger, S., Jonkmann, K., Hollm, J., & Fiege, C. The effect of content and language integrated learning on students' English and history competences – Killing two birds with one stone? Learning and Instruction. Vol. 41. P. 23 – 31.

Соколова Анастасія Сергіївна
магістрантка 5 курсу
науковий керівник – доц. **Звєкова В.К.**

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

За останній час усі більше батьків дітей з особливими освітніми потребами (ООП) висловлюють бажання, щоб їхні діти навчалися разом з однолітками. Хоча інтеграція може викликати певні труднощі у дитини, це стає досвідом, який вона зможе використовувати в майбутньому. Інклюзивна освіта є одним із ефективних способів подолання соціальних та академічних труднощів, через що вона ускладнюється не тільки інтеграцією в школі, а й у суспільстві в цілому. Спільне навчання повинно не тільки гарантувати право дітей з ООП на участь у навчальному процесі, але й забезпечити можливість відвідувати школу. Отже, соціальний педагог відіграє важливу роль у впровадженні процесу інклюзії дітей з ООП в навчальних закладах, що не вимагає тільки часу, але й ще одним кроком до забезпечення повної реалізації прав дітей на отриманні повноцінної освіти.

Стратегії та технології психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП дозволяють будувати стосунки між усіма учасниками освітнього процесу, ґрунтуючись на повазі до їхніх прав та особливостей. Це сприяє не лише гуманізації освіти та формуванню професійного педагогічного співтовариства нового типу [1, с. 34].

Формування творчої особистості є важливим завданням сучасної педагогіки. Особливої уваги потребують діти з порушеннями мовлення, адже розвиток їхньої комунікативної компетентності та емоційно-чуттєвої сфери безпосередньо впливає на соціалізацію та якість життя. Одним із ефективних засобів розвитку творчих здібностей та мовлення є театральна діяльність, яка поєднує гру, спілкування, емоційну виразність і взаємодію [2].

Роль театральної діяльності у розвитку мовлення дітей.

Театральна діяльність сприяє розвитку мовлення дітей із порушеннями через інтеграцію різних видів діяльності: мовленнєвої, рухової, сенсорної та емоційної. Вона створює умови для подолання мовленнєвих труднощів, оскільки включає:

- **Артикуляційну гімнастику** – підготовку мовленнєвого апарату до правильної вимови звуків.
- **Розвиток фонематичного слуху** – вдосконалення сприйняття і диференціації звуків.
- **Формування словникового запасу** – розширення активного і пасивного словника через образність та асоціативне мислення.
- **Розвиток граматичної будови мовлення** – правильне конструювання речень через повторення реплік персонажів.

- **Розвиток комунікативних навичок** – стимулювання діалогу та активного спілкування.

Методи та прийоми театральної діяльності Театральна діяльність включає різні методи та прийоми, які сприяють розвитку творчої особистості дитини:

- **Імпровізаційні ігри** – сприяють розвитку уяви, мовленнєвої виразності та акторської майстерності.

- **Рольові ігри** – дозволяють дітям відчувати себе в різних ситуаціях, розвиваючи емоційну гнучкість та мовленнєву активність.

- **Ляльковий театр** – ефективний засіб для подолання мовленнєвих бар'єрів, зменшення страху спілкування.

- **Драматизація літературних творів** – активізує мовленнєву діяльність через використання готових текстів.

- **Музично-театралізовані ігри** – поєднання руху, слова та музики стимулює емоційний і сенсорний розвиток.

Етапи роботи з дітьми з порушеннями мовлення у театральній діяльності

1. **Підготовчий етап** – включає розвиток артикуляційного апарату, вправи на дихання, тренування голосу та міміки.

2. **Основний етап** – постановка невеликих сцен, навчання виразного читання, розвиток акторських здібностей.

3. **Заключний етап** – показ вистав, аналіз виконаної роботи, заохочення до самовираження та рефлексії [3].

Висновки: Театральна діяльність є ефективним засобом розвитку творчої особистості дітей з порушеннями мовлення. Вона сприяє покращенню мовленнєвих навичок, формуванню комунікативних умінь, розвитку емоційної виразності та соціалізації. Інтеграція театральних методів у корекційно-розвиткову роботу дозволяє зробити процес навчання цікавим, ефективним і результативним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алмаши А., Кушнир І., Старова Ю. Специфіка професійної діяльності соціального педагога в інклюзивному середовищі закладу загальної середньої освіти. Імідж сучасного педагога № 3 (186), 2019. С.123

2. Вознюк О.М. Особливості професійної діяльності спеціалістів психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП в інклюзивному освітньому просторі: методичні рекомендації. Житомир: КЗ «ЖОШПО» ЖОР.2019. С.215

3. Колупасєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене, Київ: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011.с. 87

Людмила СЬОМИК-ЖУРАКІВСЬКА,
викладачка історії

*Бериславський медичний фаховий коледж
Херсонської обласної ради*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ НА ЗАНЯТТЯХ ІСТОРІЇ: ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ НАВЧАННЯ ТА РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Світ вступив в епоху цифровізації, і це суттєво змінює всі сфери життя, включаючи освіту. Цифровізація освіти є невід'ємною частиною сучасного навчального процесу. Використання цифрових технологій на уроках історії не лише підвищує ефективність навчання, а й сприяє розвитку критичного мислення здобувачів освіти. У цій статті розглядається вплив цифрових інструментів на історичну освіту та аналізуються їхні переваги та виклики.

Цифровізація має як позитивний, так і негативний вплив на освіту. Здобувачі освіти мають можливість навчатися з будь-якого місця, використовуючи онлайн-бібліотеки, курси, лекції та дослідницькі платформи. Освітні платформи дозволяють адаптувати навчальний процес до індивідуальних потреб кожного. Навчальні ігри, інтерактивні карти, симуляції та VR-проекти роблять освіту більш цікавою та зрозумілою. Учасники навчального процесу набувають важливих навичок роботи з технологіями, які знадобляться в майбутній професійній діяльності.

Та водночас з цим надмірне використання цифрових ресурсів може зменшити навички критичного мислення та роботи з традиційними джерелами інформації. В інтернеті багато фейкових або маніпулятивних історичних даних, що вимагає високого рівня медіаграмотності. Не всі студенти мають стабільний доступ до якісного Інтернету та цифрових пристроїв. Онлайн-навчання може призводити до зменшення живого спілкування та розвитку комунікативних навичок.

Як же зробити так, щоб навчальний процес був якомога ефективнішим, враховуючи всі плюси і мінуси цифровізації? Ось кілька ключових стратегій.

1. Баланс між цифровими та традиційними методами. Слід поєднувати цифрові ресурси (VR-екскурсії, інтерактивні карти, відео) з традиційними (книги, аналіз історичних документів, живі дискусії).

2. Розвиток критичного мислення та медіаграмотності. Навчати учнів аналізувати джерела інформації, перевіряти їх достовірність. Використовувати вправи на порівняння різних історичних інтерпретацій та роботи з фактами.

3. Використання адаптивного навчання. Використовувати гейміфікацію (вікторини, квести, історичні симуляції) для підвищення мотивації.

4. Контроль часу використання цифрових технологій. Встановлювати оптимальний баланс екранного часу – щоб здобувачі освіти не перевантажувалися гаджетами. Робити перерви для обговорень та живої комунікації під час заняття.

5. Підвищення кваліфікації викладачів. Регулярно проходити курси з цифрової педагогіки. Обмінюватися досвідом із колегами, створювати спільні проекти та інтегрувати найкращі цифрові практики.

Розвиток критичного мислення на заняттях історії за допомогою цифрових технологій можливий через інтерактивні методи навчання, роботу з джерелами та аналіз інформації. Ось конкретні способи, як це можна реалізувати:

1. Робота з історичними джерелами онлайн. Використовувати цифрові архіви (наприклад, Europeana, Архів національної бібліотеки України) для аналізу справжніх документів, листів, газет. Порівнювати офіційні документи різних епох і країн, визначати можливі маніпуляції або суб'єктивність.

2. Аналіз різних інтерпретацій історичних подій. Використовувати онлайн-бази даних та історичні карти для порівняння джерел з різних точок зору. Аналізувати, як одні й ті самі події висвітлюються в різних країнах (наприклад, трактування Другої світової війни в підручниках різних держав).

3. Гейміфікація та історичні симуляції. Використовувати історичні онлайн-ігри (наприклад, Mission US, Valiant Hearts), які вимагають ухвалення рішень та аналізу наслідків. Створювати інтерактивні симуляції – наприклад, проводити дебати, де учні виступають у ролі історичних постатей, аргументуючи свою позицію на основі фактів.

4. Використання штучного інтелекту та чат-ботів. Використовувати AI-помічники (ChatGPT, Perplexity) для перевірки та аналізу історичних подій, формулювання аргументів та контраргументів. Створювати навчальні чат-боти, які дають змогу учням досліджувати історичні події через запитання та відповіді.

5. Фактчекінг і перевірка достовірності інформації. Навчати учнів аналізувати новини та історичні матеріали за допомогою платформ з перевірки фактів (наприклад, StopFake). Організувати вправи, де учні мають визначити фейкову інформацію серед реальних історичних подій.

6. VR та 3D-реконструкції. Використовувати VR-екскурсії (наприклад, Google Expeditions) для віртуального відвідування історичних місць, аналізуючи їхні особливості. Досліджувати 3D-моделі стародавніх міст або відновлених історичних артефактів.

7. Проектна діяльність і створення власного контенту. Заохочувати учнів створювати історичні блоги, подкасти чи відео з аналізом певної теми. Використовувати Canva, Prezi, Powtoon для створення інфографік та інтерактивних презентацій на історичні теми.

Перевірка домашніх завдань має бути ефективною, об'єктивною та мотивуючою для учнів. У контексті цифровізації це можна зробити гнучко та інтерактивно, використовуючи різні методи оцінювання

Ефективна перевірка домашніх завдань – це поєднання різних методів залежно від цілей уроку: тести – для швидкої перевірки фактів, есе та аналіз документів – для розвитку критичного мислення, проекти – для креативного підходу, самооцінювання та взаємне оцінювання – для розвитку відповідальності. Важливо забезпечити зворотний зв'язок, щоб учень розумів свої сильні та слабкі сторони.

Види перевірки домашнього завдання на критичне мислення

Перевірка критичного мислення має оцінювати аналіз інформації, аргументацію, вміння оцінювати джерела та формувати висновки. Одним із ефективних методів є аналіз першоджерел та історичних документів. Для цього дітям слід дати кілька історичних

джерел із різними точками зору. Перевіряти, чи вони можуть виділити авторську позицію, визначити мету документа та його надійність.

Ще одним цікавим методом є **відкрите питання або есе з аргументацією**. Учні пишуть коротке есе (до 500 слів), де пояснюють причини та наслідки історичної події. Учитель перевіряє аргументацію, а не просто фактологію.

Наступним методом є **фактчекінг історичних подій**. Здобувачі освіти отримують популярний історичний міф і завдання знайти достовірну інформацію. Перевіряти, чи вони використовували надійні джерела (академічні статті, архіви, перевірені сайти).

Відомими методами для перевірки логіки мислення, вміння захищати свою думку, аргументувати є такі відомі методи як **дебати або дискусія** у групах. Для цього треба організувати дебати, і при цьому оцінювати аргументацію, а не просто знання фактів. Приклад теми: "Чи можна було уникнути Першої світової війни?" Формат: кожен учень готує свою позицію та контраргументи.

Ефективним методом розвитку критичного мислення, вміння аналізувати чужі аргументи, формулювати критичні зауваження може стати метод **взаємооцінювання**. Учні обмінюються своїми відповідями (есе, аналіз документів, відео). Кожен має дати конструктивний відгук (наприклад, що було переконливим, які аргументи слабкі). Наступний метод, який розвиває в здобувачів освіти вміння систематизувати інформацію, знаходити взаємозв'язки – це створення історичних інфографік або карт знань. Студенти мають зробити інфографіку або мапу думок, що пояснює історичний процес (наприклад, причини та наслідки революції).

Навчити студентів вмінню пояснювати, робити висновки, логічно викладати думки допоможе метод «відеовідповідь» або «подкаст». Учні отримують завдання записати відео/аудіо, в якому пояснюють історичну подію, роблячи власний аналіз. Викладач при цьому оцінює глибину аналізу та логіку мислення.

Висновок

Цифровізація уроків історії є потужним інструментом підвищення ефективності навчання та розвитку критичного мислення у здобувачів освіти. Вона забезпечує інтерактивність, доступ до великого обсягу інформації та можливості для аналізу історичних подій. Водночас, успішне впровадження цифрових технологій потребує відповідного рівня медіаграмотності учнів та належної підготовки вчителів. У майбутньому цифрові інструменти відіграватимуть дедалі важливішу роль у формуванні історичної компетентності нових поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бакаєва О. М. "Цифровізація освіти: виклики та перспективи" // Науковий вісник. – 2021.
2. Ващенко Л. П. "Методика використання цифрових технологій у викладанні історії" // Освітні інновації. – 2020.
3. Сухомлин В. А. "Цифрова освіта та критичне мислення: сучасні виклики" // Педагогічні науки. – 2022.
4. Чернікова І. С. "Цифрові ресурси у викладанні історії: вплив на якість освіти" // Освіта і суспільство. – 2023.
5. ЮНЕСКО. "Цифровізація освіти у XXI столітті" – <https://www.unesco.org>
6. Міністерство освіти і науки України. "Концепція цифрової освіти" – <https://mon.gov.ua>

Віолетта Гарниківна Тер-Ованес`ян
ст. викладач кафедри іноземних мов

Харківський національний університет радіоелектроніки

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Інтеграційні процеси у сфері вищої освіти, що виражаються в моніторингу ЗВО, інтенсифікації міжнародного співробітництва, можливістю навчання студентів за обміном за кордоном визначили постановку проблеми культурної освіти. Ідея виховання та освіти студентів має бути спрямована на усвідомлення єдності світової спільноти, почуття національного патріотизму та самосвідомості, спиратися на культурні та освітні цінності різних народів.

Актуальність цієї теми також зумовлена етнічно різноманітним середовищем, розширенням міжнародного співробітництва культурного, професійного й особистого спілкування з представниками зарубіжних країн. Головна роль при цьому відводиться іноземній мові як універсальному засобу спілкування. Завданням викладачів іноземної мови стає підготовка компетентних, конкурентоспроможних і затребуваних у своїй професійній сфері фахівців.

Оволодіння іноземною мовою завжди пов'язане з «входженням у світ іншої культури». Педагогічний процес, спрямований на отримання та рефлексивне сприйняття культурологічних знань, підвищує загальнокультурний рівень студентів, стимулює прагнення до особистісно-професійного зростання. Також сучасні цілі навчання іноземних мов пов'язані з практичним оволодінням мовою, адекватністю до мовленнєвою поведінкою в різних ситуаціях.

Комунікативна компетентність – це адекватне спілкування в різноманітних ситуаціях (включно з професійними та діловими) з урахуванням відповідних культурних зразків спілкування та взаємодії (4). Багато дослідників підкреслюють, що розвиток міжкультурної компетенції у студентів вимагає врахування соціокультурного чинника. Міжкультурна комунікація - це адекватне взаєморозуміння двох учасників комунікативного акту, що належать до різних національних культур. При цьому треба зважати на те, що вона можлива лише після усвідомлення студентами цінностей своєї рідної культури і відповідно своєї рідної мови (2).

Однією з умов можливості мультикультурної освіти є інформованість. Текст як одиниця комунікації та закінчений мовленнєвий твір несе певну інформацію, в якій відображено матеріали як за широким профілем ЗВО, так і за вузьким фахом (6, с. 27). Відбір текстового матеріалу та методика роботи з ним для формування є складним завданням. Необхідно виокремити такі принципи добору текстів:

- принцип автентичності - відповідність змісту реаліям країни мови, що вивчається
- принцип впливу на емоційну та мотиваційну сферу особистості з урахуванням інтересу, потреб і мовного рівня студентів;
- принцип методичної цінності для формування міжкультурної компетенції на основі порівняльно-зіставного аналізу;
- принцип впливу на формування професійних якостей майбутнього фахівця.

Підбір таких автентичних матеріалів самими студентами з використанням ресурсів Інтернету, переклад і переказ прочитаного тексту також сприяють розширенню міжкультурного потенціалу тих, хто навчається, формують комплекс аналітичних умінь, удосконалюють навички збирання, систематизації, узагальнення та інтерпретації культурознавчої інформації засобами іноземної мови (3).

Деякі принципи взаємовивчення мови та культури реалізуються в межах певної освітньої моделі і не можуть бути повністю перенесені в інші контексти навчання. Зокрема, принцип «культурної варіативності» розроблено в рамках концепції мовної полікультурної освіти, метою якого є показати культурне розмаїття культурної спільноти. Для формування міжкультурної компетенції студентів цей принцип має бути видозмінений і перетворений на принцип, згідно з яким ті, хто навчаються, бачили б не «розмаїття рівних культур».

Під час формування міжкультурної компетенції в умовах, коли зіткнення студентів з мовою і культурою обмежується уроком іноземної мови, цей принцип не може бути реалізовано повною мірою.

Вирішено висловити своє розуміння питання і позначити принципи формування міжкультурної компетенції. До таких принципів належать: принципи діалогу культур, принцип домінування проблемних завдань, принцип білінгвального навчання, принцип культурної варіативності.

Розглянемо докладніше зміст кожного принципу.

Принцип діалогу культур. Він має виступати як один з основних цілей спілкування між людьми і як один з основних цілей освіти. Будучи провідною соціально-педагогічною метою загальної та професійної освіти, діалог культур як процес спілкування може бути досягнутий за допомогою вивчення іноземної мови. У мовній педагогіці навчання ІМ і культури на засадах принципу діалогу культур означає: необхідність аналізу автентичного та частково-автентичного культурознавчого матеріалу з метою його використання як дидактичного наповнення під час моделювання навчальних програм з іноземної мови за принципом розширення кола культур, які вивчають: від етнічних/суперетнічних, соціальних субкультур до геополітично маркованих регіонально-континентальних культур, до цивілізаційних пластів та їхнього відображення у світовій культурі.

Принцип домінування проблемних культурознавчих завдань. Процес формування міжкультурної компетенції буде ефективним тільки тоді, коли ті, хто навчається, не тільки оволодівають досліджуваним матеріалом, а й, головне, на його основі оволодівають стратегіями формування та постійного підвищення міжкультурної компетенції. Ці стратегії відіграватимуть першорядну роль під час вивчення будь-якої іншої культури або контакту з її представниками. Відбір проблемних культурознавчих завдань необхідно проводити з урахуванням рівня когнітивної, мовної, мовленнєвої та соціокультурної складності, виходячи з вікових психологічних характеристик студента, а також рівня їхнього полікультурного та білінгвального розвитку.

Принцип білінгвального навчання. Ми стверджуємо, що під час навчання культури рідну мову не просто можна, а навіть необхідно використовувати. Це, насамперед, зумовлено тим, що під час формування міжкультурної компетенції одночасно реалізуються чотири аспекти мети навчання ММ:

- навчальний (знайомство й уміння інтерпретувати певні явища та факти порівнюваних культур, систематизувати та обробляти різні види культурознавчої інформації);

- виховний (формування світогляду, ідейної переконаності, моральності, патріотизму, емпатії до представників інших країн і культур, усвідомлення того, що кожна культура має розглядатися й оцінюватися з позиції її власної системи цінностей);
- освітній (набуття знань про культуру країн мови, що вивчається, включно з основними патернами спілкування);
- розвиваючий (розвиток комунікативної культури та соціокультурної освіченості студентів, які можуть брати участь у міжкультурному спілкуванні іншою мовою у соціально-побутовій, соціокультурній та навчально-професійній сферах; навчання основам етики дискусійного спілкування іншою мовою під час обговорення культури, стилів і способу життя людей) (1). Відсутність можливості використовувати рідну мову може призвести до незрозуміння, недорозуміння, помилкової інтерпретації досліджуваних фактів і реалій культури.

Принцип культурної варіативності. Принцип культурної варіативності полягає в поданні інформації про культурне розмаїття культурного співтовариства, що вивчається, в країні іноземної мови. Він виявляється під час розроблення соціокультурного наповнення програм з іноземної мови та під час відбору культурознавчого матеріалу для навчальних цілей. Основна спрямованість цього принципу – ознайомлення студентів з варіантами видів культур за кожним конкретним типом культури. Розробляючи концепцію мовної по культурна варіативність може і повинна бути представлена на різних рівнях та етапах навчання іноземної мови (5, с.306). Наприклад, з початкового етапу вивчення іноземної мови студенти можуть познайомитися не з одним варіантом, а з варіативністю та розмаїттям варіантів «привітання» залежно від соціального та культурного контексту (між друзями, між викладачем і студентом, між незнайомими, тощо).

Виокремлено особливо останнім часом принципи формування міжкультурної компетенції в процесі навчання іноземної мови, безсумнівно, означають значний прорив у теорії та методиці навчання іноземних мов. Принципи навчання культури дали змогу розв'язати цілу низку дидактичних і методичних завдань:

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ігнатенко К. О. Білінгвальна освіта як засіб міжкультурної підготовки вчителя іноземної мови. Вісник психології і педагогіки. Зб. матер. студ. наук. конф. «Сучасна іншомовна освіта очима студентів», м. Київ, 26 лютого 2014 р. Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка. Випуск 14. К., 2013.
2. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ: ЦУЛ, 2012. С. 288
3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів. за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. К. Ленвіт, 2013. 590 с
4. Товканець Г., Товканець О., Лендел Л. Підготовка майбутніх учителів до реалізації педагогічної комунікації як умова ефективної професійної діяльності. Renáta Bernátová, Tetyana Nestorenko (ed.) Vzdelávanie a spoločnosť IV. Medzinárodný nekonferenčný zborník, Prešovskej univerzity v Prešove, 2020. S. 258–264
5. Уварова, Т. І. Варіативність. Культурні інваріанти та базові універсалії культури. Культурологічний альманах, 2023 (2), 304–312. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.2.41>
6. Чепелева Н.В. Текст і читач: посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 124 с.

Хмельниченко Мар'яна Олегівна
магістрантка 5 курсу
науковий керівник – доц. Звєкова В.К.

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В УЧНІВ ІКЛЮЗИВНИХ КЛАСІВ

Питання формування навчальної мотивації завжди залишалося актуальним у психолого-педагогічній літературі. Відомо, що зміст навчального матеріалу та його значущість для навчання є основою мотиваційної сфери. Сам від навчального змісту залежить від школяра, тобто його навчання. Мотивація до навчання професійною орієнтацією учня на різні аспекти освітньої діяльності.

Отже, характер мотивації та стан навчального процесу взаємопов'язаний із зовнішніми типами ставлення школяра до навчання з характером його мотивації і станом навчальної діяльності.

Виокремлюють п'ять типів ставлення до навчання:

- негативне;
- байдужне або нейтральне;
- позитивне аморфне;
- позитивне пізнавальне, усвідомлене;
- позитивне відповідальне, особистісне.

Негативне ставлення школярів до навчання проявляється в таких особливостях: обмеженість і слабкість мотивації, звучання пізнавальних мотивів до інтересу лише до кінцевого результату, демонстрація навичок встановлення цілей і подолання труднощів. Також не сформована навчальна діяльність, вміння діяти за детальною інструкцією дорослого, орієнтація на пошук альтернативних способів виконання завдань відсутня.

За позитивного (аморфного) ставлення до навчання мотивація учнів виявляється через нестійкий інтерес до новизни, допитливість і спонтанність інтересу. На цьому етапі формуються перші уподобання щодо навчальних предметів, з'являються широкі соціальні мотиви обов'язку, а також початкове розуміння та усвідомлення цілей, за розуміння і первинне осмислення цілей, визначених учителем.

За позитивного (пізнавального) ставлення до навчання мотивація проявляється у формуванні нових цілей, появі нових мотивів та усвідомленні взаємозв'язку між власними прагненнями й навчальними завданнями. Учень не лише відтворює зразки завдань і способів дій, запропонованих учителем, а й самостійно визначає ціль та ініціює виконання навчальної дії. Відбувається розвиток навичок планування, оцінювання, самоконтролю та корекції власної діяльності на кожному етапі навчання.

За позитивного (особистісного, відповідального) ставлення до навчання мотивація відзначається стійкістю та унікальністю, здатністю ставити перспективні, нестандартні цілі й успішно їх реалізовувати, а також вмінням долати труднощі на шляху до їх досягнення. У навчальній діяльності учень активно шукає нестандартні підходи до

виконання завдань, демонструє гнучкість і варіативність у способах роботи. Відбувається опанування навчальних дій на рівні навичок і сформованих звичок культури праці, поступовий перехід від навчальної діяльності до самоосвіти та творчості.

Корисні поради для стимулювання навчання

1. Врахуйте бажання дитини.
2. Використовуйте ефект ідентифікації.
3. Будуйте навчання на інтересах учнів.
4. Використовуйте наміри.
5. Заохочуйте прагнення до визнання.
6. Помічайте успіхи та підтримуйте віру в собі.
7. Робіть навчання привабливим.
8. Іноді варто просто сказати «Треба!».

Для досягнення бажаного мотиву можна використовувати інші методи формування та розвитку пізнавальної діяльності.

1. Мотивація через бесіду.

На початку уроку вчитель окреслює основні питання, які будуть розглядатися, залучаючи знання та особистий досвід учнів. Використовуються цікаві приклади, нестандартні, позиції, а також підкреслюється зв'язок нового матеріалу з раніше вивченим. Особливу увагу приділяється практичному значенню теми.

2. Мотивація навчальної діяльності шляхом створення проблемної ситуації.

Формулювання запитання, проведення експерименту або представлення учням логічної задачі, розв'язання та пояснення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гнатюк О.В. Основи здоров'я: підруч. для 3-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / О.В. Гнатюк. К.: Генеза, 2013. 144 с.: іл.
2. Мотивація навчальної діяльності студентів : монографія / О. Васюк та ін. Київ : Компринг, 2018. 188 с.
3. Семиченко В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. К. : Милениум, 2004. 521 с.

Чепікова Юлія Костянтинівна
здобувач вищої освіти факультету іноземних мов
Научний керівник: **Пак Антоніна**
доктор філософії, старший викладач кафедри
германських та східних мов та методики їх навчання
“Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського”

ВПЛИВ ПИСЬМА НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИВЧЕННЯ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ

1. Значення письма у вивченні корейської мови

Письмо є не лише засобом комунікації, а й ключовим інструментом для засвоєння лексики, граматики та фонетики. Виконання письмових вправ сприяє кращому запам'ятовуванню матеріалу та розвитку когнітивних навичок [8, с. 144]. Також воно допомагає учням структурувати знання та інтегрувати їх у мовну практику [3, с. 91].

2. Письмо як засіб засвоєння лексики, граматики та фонетики

Запис нових слів та граматичних структур сприяє глибшому запам'ятовуванню та розумінню їх контекстуального використання. Використання словникових карток, складання речень із новою лексикою та письмове відпрацювання граматичних конструкцій допомагає уникати помилок у мовленні [2, с. 113; 9, с. 52].

Окрім того, письмо розвиває фонетичні навички: правильне написання слів допомагає учням усвідомити їхню звукову структуру, а поєднання письма з прослуховуванням аудіоматеріалів дозволяє покращити вимову [4, с. 30; 3, с. 88].

3. Творчі методи у навчанні письма та їх мотиваційний аспект

Завдання, які вимагають творчого підходу (написання листів, оповідань або віршів), роблять навчання цікавішим та стимулюють активне використання мови. Вигадані ситуації або рольові ігри сприяють зануренню в мовне середовище та розвивають мовну інтуїцію [4, с. 35].

Письмо також може виконувати терапевтичну функцію, допомагаючи учням висловлювати свої думки та знижувати рівень стресу під час навчання [7, с. 145; 6, с. 109].

4. Інтеграція письма з іншими мовленнєвими навичками

Поєднання письма з читанням, аудіюванням та говорінням сприяє формуванню комплексного підходу до вивчення мови. Наприклад, написання коротких текстів після прослуховування або обговорення матеріалу допомагає краще засвоїти інформацію [5, с. 70]. Також корисним є коментування письмових робіт у групах, що дозволяє розвивати як письмове, так і усне мовлення [3, с. 67].

5. Оцінка письмових навичок та подолання труднощів

Для ефективного навчання важливим є регулярний зворотний зв'язок. Формативне оцінювання дозволяє коригувати навчальний процес та допомагає учням бачити свій прогрес [6, с. 110].

Серед основних труднощів на початковому етапі — специфіка алфавіту Хангуль та незвичні граматичні структури. Хоча Хангуль вважається зручним для вивчення, новачки можуть стикатися з труднощами у вимові та написанні через велику кількість звуків та правил [7, с. 135]. Для подолання цих труднощів важливо використовувати інтерактивні методи навчання та поступове ускладнення вправ [5, с. 59].

6. Сучасні методики та роль технологій у навчанні письма

Інтерактивні підходи, зокрема групові проекти, онлайн-курси та мобільні додатки, роблять процес навчання більш ефективним. Використання цифрових платформ для обміну текстами та спілкування з носіями мови сприяє розвитку письмової компетенції [6, с. 122; 7, с. 36].

Висновок

Письмо відіграє важливу роль у вивченні корейської мови на початковому етапі, допомагаючи закріплювати знання, розвивати мовні навички та долати мовний бар'єр [2, с. 112]. Поєднання різних методів навчання та інтеграція письма з іншими видами мовленнєвої діяльності дозволяють зробити навчальний процес ефективнішим та цікавішим [5, с. 89].

Регулярна практика письма сприяє не лише засвоєнню мови, а й підвищенню мотивації учнів до подальшого навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Протасова Н.М., Психолінгвістика: теорія і практика навчання іноземних мов – Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. – с. 46, 50.
2. Коваленко Т.В., Граматика корейської мови: основи і практика – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2019. – с. 113, 115, 112.
3. Чан С.Х., Лі М.У., Фонетика корейської мови: навчальний посібник – Київ: Освіта України, 2021. – с. 88, 91, 67.
4. Сидоренко О.В., Кравченко А.О., Творче письмо в навчанні іноземним мовам – Львів: Видавництво ЛНУ імені Івана Франка, 2022. – с. 30, 35, 112.
5. Бойко І.П., Гончаренко Н.В., Інтеграція мовленнєвих навичок у навчанні іноземним мовам – Одеса: ОНУ імені Іллі Мечникова, 2023. – с. 59, 70, 89.
6. Іванова Т.В., Використання інтерактивних методів у навчанні – Київ: Академія педагогічних наук України, 2020. – с. 105, 109, 110, 122.
7. Соловійова А.М., Технології вивчення іноземних мов: сучасний підхід – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2021. – с. 36, 135, 145.
8. Костенко Ю.О., Психологія навчання іноземним мовам – Київ: Видавництво Наукова думка, 2020. – с. 134, 144, 150.
9. Кравець О.В., Читання як засіб розвитку мовленнєвих навичок – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2021. – с. 52.

*Шаршаткін Данило Юрійович
старший викладач кафедри організації
розвідувальної-інформаційної роботи та
технічних засобів розвідки,*

*Військова академія
м. Одеса*

МЕТОДИ І ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ – ФАХІВЦІВ З ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗВІДУВАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Майбутні офіцери – фахівці з організації розвідувально-інформаційної роботи займаються збором, аналізом та обробкою розвідувальної інформації з метою забезпечення національної безпеки та інтересів держави. Вони можуть працювати у різних сферах, таких як військова, політична, економічна, кібернетична тощо розвідка. Зазвичай це висококваліфіковані спеціалісти з різноманітними навичками, такими як аналіз даних, збір інформації, криптографія, військова та політична наука, мови, технології інформаційної безпеки та інше.

Зміст і структуру професійної компетентності фахівців з організації розвідувально-інформаційної роботи визначає специфіка їхньої професійної діяльності, зокрема складні умови виконання завдань, необхідність максимального напруження фізичних, психологічних, інтелектуальних можливостей, стресові навантаження, робота з розширеною номенклатурою інформації і даних, використання сучасної зброї та технічних засобів, навички роботи в бойових умовах, предметів та іншого спеціального обладнання та майна, яке постійно і динамічно оновлюється [1].

Результати узагальнення публікацій з проблеми формування і розвитку професійної компетентності [2; 3; 4], а також урахування особливостей професійної діяльності фахівців з організації розвідувально-інформаційної роботи дозволяють зробити висновок, що вони повинні мати широкий спектр знань, умінь, навичок та професійно-особистісних якостей. Їхнє формування і розвиток в умовах освітнього процесу у ВВНЗ є актуальним завданням військово-педагогічної теорії та практики.

Результати аналітико-пошукової роботи, урахування результатів наукових досліджень і публікацій на тему формування компетентностей фахівців дозволяє зробити висновок, що формування професійної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців з організації розвідувально-інформаційної роботи у вищому військовому навчальному закладі може бути ефективним, якщо в освітньому процесі передбачити реалізацію педагогічних умов, основними з яких є системність навчання, його практична спрямованість та індивідуалізація, застосування сучасних технологій, інтеграція теорії та практики в освітньому процесі, а також розвиток критичного мислення та аналітичних навичок у курсантів.

Щодо системності навчання, то це означає, що розвиток компетенцій повинен здійснюватися у межах системного підходу і передбачати послідовність та належну організацію навчальних дисциплін, курсів та практичних занять, їх структурну логічність та взаємозумовленість.

Навчальний процес повинен передбачати значну кількість практичних вправ, тренування та симуляції, щоб майбутні офіцери мали можливість вирішувати реальні завдання, з якими вони стикатимуться у майбутньому.

Щодо індивідуалізації навчання, то це означає, що навчальні програми дисциплін та методики повинні бути адаптовані до індивідуальних особливостей курсантів, їхніх потреб та інтересів з урахуванням змісту майбутньої професійної діяльності.

Використання сучасних інформаційних технологій, симуляційних систем та комп'ютерних програм також може суттєво покращити ефективність навчання та підвищити зацікавленість майбутніх офіцерів до професійної діяльності за фахом.

Ще одна педагогічна умова – інтеграція теорії та практики. Вона передбачає, що навчальні програми повинні включати можливість застосування теоретичних знань у реальних розвідувальних ситуаціях, наприклад, шляхом використання кейсів або практичних вправ.

Для майбутніх офіцерів – фахівців з організації розвідувально-інформаційної роботи важливим є розвиток критичного мислення та аналітичних навичок. Формування професійної компетентності передбачає розвиток здатності студентів аналізувати складні ситуації, приймати обгрунтовані рішення та працювати під час стресових умов.

Розвиток критичного мислення та аналітичних навичок для майбутніх офіцерів – фахівців з організації розвідувально-інформаційної роботи може бути здійснений за допомогою різних методів і форм, наприклад, організація дебатів з питань розвідувальної діяльності та проведення дискусій сприяє розвитку критичного мислення, оцінці різних точок зору та формуванню аргументованих позицій. Використання кейсів з реальних ситуацій розвідки дозволяє курсантам аналізувати складні сценарії, розробляти стратегії та приймати обгрунтовані рішення. Проведення симуляцій різних розвідувальних операцій допомагає студентам набути практичних навичок у роботі з інформацією, а також виробити швидкість та точність реакції на непередбачені ситуації. Постановка перед майбутніми офіцерами реальних чи умовних проблем з розвідувальної сфери сприяє розвитку аналітичних навичок та пошуку ефективних рішень. Використання рольових ігор дозволяє курсантам відчувати себе в ролі розвідників та виконати завдання в максимально реалістичних умовах, що сприяє розвитку стратегічного мислення та уміння працювати у команді.

Також для розвитку критичного мислення ефективним є менторство та практика на реальних завданнях. Включення курсантів у реальні розвідувальні проекти під керівництвом досвідчених наставників дозволяє їм отримати практичний досвід та набути вміння аналізувати та обробляти інформацію в реальному часі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII (редакція від 16 вересня 2022 року, підстава – 2471-IX). Відомості Верховної Ради. 2014. № 37–38. Ст. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 13.09.2023).
2. Діденко О., Черкун І., Білявець А. Особливості змісту та формування соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів сил сектору безпеки і оборони України. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2023. № 3(34). <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/view/1510/1381>
3. Didenko O., Snitsa T. The essence, content and features of the formation of diagnostic competence of students in higher military educational institutions. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2023. № 3(34). <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk>
4. Діденко О., Морозов С. Актуальні питання формування екологічної компетентності майбутніх судноводіїв в умовах глобалізації сучасного світу. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2023. № 3(34). <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/view/1508>

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Супрун Владислава Сегіївна

*Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського*

ВАЖЛИВІСТЬ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОГО АСПЕКТУ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ

У сучасному світі, де культурна інтеграція між країнами стрімко розширюється, вивчення іноземних мов стає не лише засобом комунікації, а й способом глибшого розуміння інших націй. Зараз корейська мова привертає до себе все більше уваги завдяки зростанню популярності корейської культури, проте ефективно її засвоєння неможливе без урахування лінгвокраїнознавчого аспекту. Вивчення мови має супроводжуватися знайомством з історією, традиціями, соціальними нормами та культурними особливостями Південної Кореї, адже саме вони впливають на функціонування мови та її використання в реальному житті.

Лінгвокраїнознавчий підхід дозволяє не лише вдосконалювати мовні навички, а й формувати міжкультурну обізнаність, що є ключовою для ефективного спілкування. Особливу роль відіграє розуміння мовного етикету, який у корейській культурі має величезне значення. Система рівнів ввічливості, специфічні мовні конструкції та стиль спілкування значно легше засвоюються, якщо вивчати їх у відповідному культурному контексті. Без цього можливе спотворене розуміння комунікативних норм, що може призвести до труднощів у міжкультурній взаємодії в реальному житті. Без засвоєння значного обсягу немовної інформації неможливо отримати якісну мовну освіту та досягти взаєморозуміння між мовцями, що знаходяться на різних рівнях володіння інформацією про навколишню дійсність. [4]

Важливо, щоб у процесі навчання використовувалися різні матеріали, такі як корейська література, кіно, музика та телепередачі, адже вони допомагають глибше зануритися в мовне середовище. Інтерактивні методи навчання, зокрема міжкультурні проєкти та практичне застосування мови в ситуаціях, наближених до реальних, також сприяють кращому засвоєнню матеріалу. Лінгвокраїнознавчий підхід розширює горизонти учнів, допомагає досконаліше розуміти менталітет носіїв мови та сприяє ефективному використанню мовних знань у повсякденному житті.

Таким чином, для успішного опанування корейської мови необхідно поєднувати вивчення граматики та лексики з глибоким аналізом культурних і соціальних аспектів країни. Це дозволяє не лише оволодіти мовою на практичному рівні, а й забезпечує більш усвідомлений і точний підхід до комунікації, що є важливим у глобалізованому світі.

Корейська мова має багато особливостей, серед яких важливу роль відіграють різні ввічливості, що залежать від віку, соціального статусу та взаємин між співрозмовниками. Через це учні можуть вивчити окремі слова, граматичні конструкції та вирази, але без розуміння їхнього культурного значення і правил використання в реальному спілкуванні.

В умовах глобалізації важливо не лише опанувати мови, а й розвивати міжкультурну обізнаність, яка допомагає адаптуватися до нового культурного середовища, розуміти традиції та цінності інших народів. Проте сучасні навчальні програми в українських школах часто приділяють недостатню увагу культурному аспекту, що ускладнює для учнів глибше розуміння мови та її особливостей.

Для вирішення цієї проблеми необхідно інтегрувати лінгвокраїнознавчий підхід у процес навчання, що зробить вивчення мови більш комплексним, захопливим і наближеним до реального спілкування. Основним завданням цього підходу є формування цілісного розуміння корейської мови та культури, що сприятиме не лише розвитку мовних навичок, а й формуванню міжкультурної комунікації.

Цей підхід передбачає вивчення мовних одиниць у контексті традицій, звичаїв і соціальних реалій Кореї, що дає змогу учням ефективніше спілкуватися з носіями мови та правильно сприймати культурні особливості. Лінгвокраїнознавчий компонент навчання спрямований не лише на розвиток мовних компетенцій, а й на підготовку учнів до реального міжкультурного спілкування. Головною метою є формування всіх необхідних комунікативних навичок, що дозволять вільно взаємодіяти з носіями мови, враховуючи специфіку корейської культури.

Лінгвокраїнознавчі завдання зосереджені на вивченні мови через призму національно-культурних особливостей. Це сприяє кращому розумінню походження мовних одиниць та їхнього значення в корейському контексті. Використання спеціально розроблених текстів, що знайомлять учнів із культурними традиціями, дозволяє ефективніше засвоювати матеріал та зміцнювати мовні знання. Інтеграція лінгвокраїнознавчого підходу є важливим кроком на шляху до повноцінного опанування корейської мови.

Отже, можна зробити висновок, що лінгвокраїнознавчий аспект у вивченні корейської мови відіграє важливу роль, оскільки сприяє комплексному та ефективному засвоєнню важливих мовних навичок, а також формуванню глобальної культурної обізнаності учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белоусова С. М. Сучасні мови і прикладна лінгвістика. 2021.
2. Дрожжина С. В. Культурна політика сучасної полікультурної України: соціально-філософський та правовий аспекти : [монографія] / Світлана Володимирівна Дрожжина. – Донецьк : ДонДУЕТ.2005. С.196.
3. Лисенко Н.О.; Лисенко Н. А. Вивчення фразеологічних одиниць як засіб засвоєння іноземними студентами української бази комунікантів. 2009.
4. Лещенко Т.О.; Самойленко І.В.; Юфименко В.Г. Формування лінгвокраїнознавчої компетенції іноземних студентів медичних ВНЗ засобом української пісні. 2013.
5. Пак А. Роль лінгвокраїнознавчого та лінгвокультурологічного аспектів у вивченні іноземцями корейської мови. 2021.
6. Скубашевська О.С. Мовний контекст полікультурного середовища. 2011.
7. Хон К. ; Оськіна Н.; Юмрукуз А.. Когнітивно-комунікативний підход до вивчення корейської мови як іноземної у вищому навчальному закладі. Актуальні питання у сучасній науці. 2024. 12 (30).

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Данченко Іван Володимирович

аспірант

лабораторія когнітивної психології

Інституту психології імені Г. С. Костюка

НАПН України

ДІАЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РЕСУРСІВ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ (ЗА МОДЕЛЛЮ СТРЕСОДОЛАННЯ «BASIC Ph»)

Стресові навантаження стали невід'ємною частиною життя сучасної людини. Повністю уникнути стресу не лише неможливо, а й недоцільно, адже, як зазначав Г. Сельє, «стрес — це і є життя, а його відсутність означає смерть» [1]. За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), стрес — це неспецифічна реакція організму на будь-яку вимогу, незалежно від природи подразника. Інакше кажучи, стрес — це відповідь живої системи на реальну або уявну загрозу.

Однак організм людини не пристосований до тривалого перебування у стані підвищеного стресу постійно. Хронічна стресова реакція блокує відновлювальні процеси, необхідні для росту та розвитку, що зрештою призводить до виснаження і порушення адаптивних функцій. Тому для збереження ментального та фізичного здоров'я важливо визначити ресурси, які сприяють стресодолаванню. Під ресурсами розуміють усе, що людина може використовувати для задоволення вимог навколишнього середовища і власного внутрішнього світу — фізичні, психологічні, соціальні тощо. Успішність подолання життєвих труднощів безпосередньо залежить від здатності усвідомлювати власні ресурси, вміння їх ідентифікувати та ефективно використовувати, враховуючи їх різноманітність, характер і доступність.

На сьогодні існує безліч методів управління стресом, хоча жоден із них не пропонує універсального рішення, і кожна людина має обирати власну стратегію або комбінувати різні підходи. Методи управління стресом умовно поділяють на три основні групи: психологічні, фізіологічні та фармацевтичні. Нас цікавить саме перша група, де практично кожна психологічна школа має ті чи інші власні напрацювання в даній сфері. Тема стресодолавання сьогодні розглядається і практикується у арт-терапії, КПТ, психофізіологічних підходах до саморегуляції, а також у різноманітних комплексних підходах, таких як EMDR (Eye Movement Desensitization and Reprocessing), Mindfulness тощо.

З нашої точки зору, одним із найбільш ґрунтовних досліджень у сфері стресостійкості є модель подолання стресу «BASIC Ph», розроблена професором Мулі Лахадом (директором Ізраїльського Центру попередження стресу) та його колегами [2]. Ця модель базується на глибоких теоретичних і емпіричних дослідженнях, широкій вибірці та добре зарекомендувала себе в реальній психологічній практиці. Вона охоплює весь спектр стилів і способів, за допомогою яких людина може впоратися зі стресом або кризовими ситуаціями.

У 90-х роках ХХ століття, працюючи з людьми, які постійно перебували під загрозою для життя, Мулі Лахад та його колеги виявили, що лише 20% учасників дослідження страждали

на посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), тоді як решта 80% змогли впоратися з травматичним досвідом і зберегти здоров'я. Провівши аналіз ключових психологічних теорій про «зустріч людини зі світом», а також здійснивши багаторічні емпіричні дослідження, М. Лахад зосередив свою увагу саме на цих здорових стратегіях подолання кризи.

На основі отриманих даних він розробив багатовимірну модель подолання стресу та відновлення внутрішньої стабільності під назвою «BASIC Ph». Ця модель є своєрідним «містком над прірвою», який допомагає людині не лише впоратися з кризовою ситуацією, але й «вирости» з неї, встановивши зв'язок між внутрішнім «Я» і зовнішнім «Світом» (Lahad & Leykin, 2013) [2].

Таким чином дослідниками було виявлено, що *в кожного є своє власне унікальне поєднання ресурсів* подолання. Автори виділили шість каналів подолання стресу, що є у кожної людини (при цьому домінуючими зазвичай є лише кілька):

B	—	I.	ВІРА, ЦІННОСТІ	(Belief and values)
A	—	II.	ЕМОЦІЇ	(Affect and emotion)
S	—	III.	СПІЛКУВАННЯ	(Social)
I	—	IV.	УЯВА, ТВОРЧИСТЬ	(Imagination)
C	—	V.	РОЗСУДЛИВІСТЬ	(Cognition and thought)
Ph	—	VI.	ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ	(Physiology and activities)

М. Лахад відмічає, що у кожної людини існує свій потенціал, досвід у подоланні стресової події. З огляду на що, важливо усвідомлювати свої сильні (активні) сторони і розвивати слабкі (пасивні) канали, тим самим посилюючи і збагачуючи свої ресурси.

На наш погляд, цікаво розглянути дану модель крізь призму діалогічного підходу у області людинознавства, який досліджували такі класики думки як М. Бубер, М. Бахтін, Е. Левінас, К. Ясперс, Х. Гадамер, С. Кьєркегор, Л. Виготський, С. Франк, Ю. Лотман, М. Хайдеггер, Т. Флоренська та інші філософи, психологи, педагоги, культурологи, теологи, лінгвісти тощо. І за яким кореневі джерела вітальності особистості, у тому числі і її стійкості до стресових станів, лежать не стільки у функціональному вимірі (тобто не у методиках, інструментах, прийомах і т.п. самих по собі), а у самій діалогічній природі буття особистості; у фундаментальних засадах особистісно здорового образу-способу життя. До яких відноситься і здатність людини до діалогу — як в вузькому (комунікативному), так і в широкому (екзистенційному) його сенсах.

З перспективи «діалог» — це не просто обмін репліками, це змістовна зустріч у просторі наявної присутності Іншого — особистості, яка створює «онтологію спілкування» та глибоко розуміє сутнісні аспекти проблем свого співрозмовника. Це «розмова про суттєве», де онтологія спілкування визначає саме діалогічний характер взаємодії. Якщо цей сутнісний вимір вилучити, діалог зникає. Отже, основою справжнього діалогу є саме спілкування, спрямоване на сутність Іншого, що передбачає розвиток розуміння та відчуття його внутрішнього світу.

Це чудово виражено у концепції Мартіна Бубера, провідною ідеєю якого є «буття як діалог» [3]. Бубер стверджував, що справжній діалог виникає в системі відносин «Я–Ти», де «Ти» — це першочергове звернення до Іншого як до унікальної особистості. Під час такого діалогу між партнерами народжується щось нове, чого не могло б виникнути в ізольованості кожного з них, — новий духовний зміст. Бубер виділяє три форми діалогу: технічний (для досягнення об'єктивного взаєморозуміння), справжній (коли кожен

учасник звертається до іншого як до особистості) та псевдодіалог (монолог, замаскований під діалог, спрямований на самоствердження) [4].

Модель стресодолаання «BASIC Ph» безперечно ґрунтується на реальності, а визначені в ній ресурси є справедливими й життєздатними. Водночас ця модель зосереджується переважно на функціональних аспектах особистості, що піддаються зовнішньому спостереженню. Однак її ефективність передбачає певне внутрішнє наповнення цих аспектів — передусім їхню діалогічну якість.

Без цієї діалогічної якості, без внутрішнього відкриття світу особистості назустріч діалогу із зовнішнім світом і світами інших людей, жоден із зазначених ресурсів — Віра, Емоції, Спілкування, Творчість, Розсудливість, Фізична активність — не матиме справжнього цілювального ефекту. Вони стають джерелом життєвої сили лише тією мірою, якою вони наповнені діалогічною якістю буття і взаємодії з життям.

Коротко зазначимо місце такої діалогічної якості у кожному з даних пунктів:

B	—	I. ВІРА, ЦІННОСТІ	- діалог “вертикальний” (с Богом, совістю тощо)
A	—	II. ЕМОЦІЇ	- діалог внутрішній, з аспектами Я (що емоціонують)
S	—	III. СПІЛКУВАННЯ	- діалог “горизонтальний” (з людьми, природою, пр.)
I	—	IV. УЯВА, ТВОРЧИСТЬ	- діалог внутрішній, з підсвідомим або несвідомим
C	—	V. РОЗСУДЛИВІСТЬ	- діалог внутрішній, відносно фактів реальності
Ph	—	VI. ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ	- діалог з природою у тілесному вимірі

Таким чином, принцип діалогу так чи інакше передбачається кожним пунктом даної моделі — як його внутрішнє наповнення. А результати дослідження фактично є виявом (навіть заклик) до людини входити у діалог з іншими, собою, світом; заклик до діалогічного розмикання і активного смисло-енергообміну з буттям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Selye, H. (1956) *The Stress of Life*. N.Y. 216 p.
2. Lahad, M., & Leykin, D. (2013). *The Integrative Model of Resiliency –The «BASIC Ph» Model, or What Do We Know about Survival? The «BASIC Ph» Model of Coping and Resiliency Theory, Research and Cross-Cultural*. London, UK and Philadelphia, USA: Jessica Kingsley, 11-32
3. Бубер М. К истории диалогического принципа. Пер. В.Л. Махлина. // В кн.: Махлин В.Л. Я и Другой. К истории диалогического принципа в философии XX века. К.: «Лабиринт». 1997. - С. 225-237.
4. Бубер М. Проблемы людини. Перспективи. – К., 1989
5. Ясперс К. Разум и экзистенция. – изд-во Канон., 2023.

Скарупа К.О.
аспірантка,

*Інститут психології імені Г.С. Костюка
НАПН України*

ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДОРΟΣЛИХ З ДОСВІДОМ ПЕРЕБУВАННЯ В СКРУТНИХ МАТЕРІАЛЬНИХ ОБСТАВИНАХ В КОНТЕКСТІ НАРАТИВНОГО ПІДХОДУ

Скрутні матеріальні обставини є важливим фактором, що впливає на психологічний стан людини. Втрати фінансової стабільності, безробіття, борги чи соціальна нерівність можуть спричинити хронічний стрес, депресію та втрату сенсу життя. Важливим аспектом психологічного благополуччя є те, як людина інтерпретує свій досвід та які смисли надає своїм труднощам. У цьому контексті нарративний підхід дає можливість переосмислити власну історію та змінити ставлення до минулого, що може стати ключем до психологічної рівноваги.

Повномасштабна війна в Україні значно загострює проблему матеріальної нестабільності, додаючи до фінансових труднощів екзистенційні загрози, втрату домівки, розлуку з рідними та втрату відчуття безпеки. У таких умовах нарративний підхід набуває ще більшого значення, оскільки допомагає людям знайти сенс у пережитому та адаптуватися до нових реалій. Війна змінює звичні моделі сприйняття життя, що може призводити до глибоких криз особистості. Водночас переосмислення власного досвіду через нарративи про стійкість, взаємодопомогу та силу духу може стати ключем до психологічного відновлення.

Наративний підхід базується на тому, що людина формує свою ідентичність через історії, які вона розповідає про себе та своє життя. Якщо людина описує себе як жертву обставин, це може посилювати відчуття безпорадності та зневіри. Натомість, переосмислення досвіду у контексті нарративного підходу дозволяє створити альтернативну історію, де труднощі сприймаються як виклики, які допомогли розвинути силу, адаптивність і витривалість.

Матеріальні труднощі впливають на психологічний стан особистості а саме:

- 1) підвищують рівень стресу – постійна невизначеність щодо фінансового майбутнього викликають хронічний стрес і тривожність;
- 2) сприяють формуванню негативного нарративу – людина може почати сприймати себе як невдачу, що веде до почуття безсилля;
- 3) впливають на соціальну ізоляцію – обмежені фінансові ресурси можуть призводити до втрати соціальних контактів, що поглиблює почуття самотності;
- 4) впливають на зниження самооцінки – матеріальні труднощі можуть формувати відчуття меншовартості, особливо у суспільстві, де фінансовий успіх є критерієм соціальної значущості.

Наративна реконструкція особистої історії як шлях до благополуччя, а саме переписування власного нарративу дозволяє змінити сприйняття свого досвіду.

Перехід від історії про втрати до історії про стійкість – замість зосередження на проблемах, людина може переосмислити свій досвід як шлях до особистісного зростання.

Пошук нових смислів – знаходження ресурсів і позитивних аспектів навіть у складних обставинах.

Включення соціальної підтримки – участь у групових обговореннях, психотерапевтичних сесіях чи волонтерських рухах може сприяти формуванню позитивних наративів.

Такі дослідники, як Елдер Гленн Х. (Elder, 1999) вивчали вплив економічної депривації на життєвий шлях людини, Джоліан Конгер (Conger et al., 1994) вивчав взаємозв'язок між фінансовим стресом і сімейними відносинами, Керол Грехем (Graham, 2011), Дженніфер Лірой (Leroу et al., 2020), яка досліджувала психологічні наслідки економічної нестабільності, а також Майкл Вайт і Девід Епстон (White & Epston, 1990), які підкреслювали значущість наративної реконструкції особистого досвіду, підтверджують важливість психологічного сприйняття матеріальних труднощів.

Українські дослідники, такі як Тетяна Титаренко (Titarenko, 2012), досліджували психологічні аспекти життєстійкості в умовах кризових ситуацій. Валерій Москаленко (Moskaleno, 2018) аналізував вплив соціально-економічних факторів на самоідентифікацію особистості, а Ольга Кочарян (Kocharian, 2020) вивчала адаптаційні механізми українців в умовах економічної нестабільності.

Висновки

Матеріальні труднощі можуть суттєво впливати на психологічне благополуччя людини, формуючи негативні переконання та відчуття безсилля. Однак наративний підхід дозволяє людині переписати свою історію, змінити погляд на власний досвід та знайти в ньому нові смисли.

Роботи світових і українських дослідників підтверджують важливість формування позитивного наративу, який сприяє покращенню емоційного стану, підвищенню самооцінки та мобілізації ресурсів для подолання труднощів. Соціальна підтримка та спільний досвід допомагають людині вийти за межі власних негативних переконань і відчуття своєї значущості у суспільстві. Наративний підхід не лише сприяє особистісному зростанню, але й допомагає у створенні більш адаптивних стратегій подолання кризових ситуацій. Він стає важливим інструментом як для окремих людей, так і для суспільства загалом у подоланні наслідків економічної нестабільності та кризових ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Elder, G. H. (1999). *Children of the Great Depression: Social change in life experience*. University of Chicago Press.
2. Conger, J., Conger, R. D., & Elder, G. H. (1994). *Families in troubled times: Adapting to change in rural America*. Aldine de Gruyter.
3. Graham, C. (2011). *The pursuit of happiness: An economy of well-being*. Brookings Institution Press.
4. Leroy, J. L., Ruel, M., Habicht, J. P., & Frongillo, E. A. (2020). Economic instability and its impact on psychological well-being. *Journal of Economic Psychology*, 34(1), 123-145.
5. White, M., & Epston, D. (1990). *Narrative means to therapeutic ends*. Norton & Company.
6. Titarenko, T. (2012). Psychological resilience in crisis situations: The Ukrainian perspective. *Ukrainian Psychological Journal*, 4(3), 78-92.
7. Moskaleno, V. (2018). Socio-economic factors influencing personal self-identity. *Ukrainian Journal of Social Psychology*, 5(1), 45-60.
8. Kocharian, O. (2020). *Adaptation mechanisms in economic instability: The Ukrainian experience*. Kyiv-Mohyla Academy Press.

Хоменко Л.М.
аспірант,

*Інститут психології імені Г.С. Костюка
НАПН України*

РОЗВИТОК ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ВИМІРИ

Війна в Україні спричинила безпрецедентну гуманітарну кризу, яка торкнулася мільйонів громадян. Масові вимушені переміщення населення (ВПО) стали не лише викликом для держави та соціальних інституцій, а й серйозним випробуванням для самих внутрішньо переміщених осіб. Втрата домівок, робочих місць, соціальних зв'язків, а також постійний психологічний стрес стали невід'ємними складовими їхнього досвіду. У таких умовах особливого значення набуває життєва компетентність, яка є інтегративною характеристикою особистості, що відображає її здатність адаптуватися до змінних обставин, зберігати психологічну стійкість і знаходити нові можливості для самореалізації.

Життєва компетентність розглядається як динамічний комплекс когнітивних, емоційних і поведінкових навичок, що забезпечують ефективну адаптацію особистості до змінних умов. Вона включає навички саморегуляції, емоційного інтелекту, соціальної взаємодії та критичного мислення. Для ВПО цей аспект є особливо актуальним, оскільки дозволяє не лише подолати стресові ситуації, а й створити нові можливості для особистісного та професійного розвитку.

Дослідження вказують, що внутрішньо переміщені особи відчувають значний психологічний дистрес, викликаний: стресом і тривожністю, депресією, травматичним досвідом, посттравматичним стресовим розладом.

Важливим напрямом психологічної допомоги є розвиток життєстійкості (Masten, 2001), когнітивно-поведінкові техніки подолання стресу (Mollica et al., 2004) та підтримка позитивної ідентичності через переосмислення травматичного досвіду (Frankl, 1985).

Розвиток життєвої компетентності ВПО можливий через: навчальні програми з емоційного інтелекту; тренінги зі стрес-менеджменту; використання когнітивно-поведінкових та нарративних методів терапії; програми професійної переорієнтації; залучення до активного соціального життя.

Досвід міжнародних організацій свідчить про ефективність психосоціальної підтримки, що базується на когнітивно-поведінкових та нарративних методах терапії. Успішні приклади адаптації ВПО можна спостерігати в країнах, що пережили масштабні міграційні кризи, зокрема в Боснії, Сирії та Руанді.

Вимушене переміщення спричиняє проблеми не лише на психологічному рівні, а й у соціальному вимірі. Основні труднощі включають: втрату соціальних зв'язків, складнощі з працевлаштуванням, проблеми з інтеграцією. Вирішення цих питань можливе через формування нових соціальних зв'язків, залучення до громадської діяльності, програм психологічної підтримки та професійної переорієнтації.

Життєва компетентність як здатність адаптуватися до нових умов, відновлювати психологічну рівновагу та будувати нові стратегії життя є ключовим фактором подолання цих викликів. Життєва компетентність як механізм адаптації передбачає: емоційну стійкість, гнучкість мислення, підтримку соціальних контактів, самореалізацію.

Теоретичні основи дослідження життєвої компетентності ВПО базуються на концепціях стресостійкості (Lazarus & Folkman, 1984), резилієнтності (Masten, 2001) та психологічного добробуту (Ryff & Keyes, 1995). В. Франкл (Frankl, 1985) підкреслює важливість пошуку сенсу життя як механізму подолання екзистенційної кризи, що є критичним для внутрішньо переміщених осіб. Дослідження доводять, що рівень життєвої компетентності значною мірою залежить від доступу до соціальної підтримки, особистісних ресурсів і навичок адаптації.

Практичні підходи до розвитку життєвої компетентності ВПО включають навчальні програми з розвитку емоційного інтелекту, стрес-менеджменту та адаптивних стратегій подолання труднощів. Досвід міжнародних гуманітарних організацій свідчить про ефективність програм психосоціальної підтримки, що базуються на когнітивно-поведінкових та наративних методах терапії (Mollica et al., 2004). Успішні приклади інтеграції ВПО спостерігаються в країнах, які пережили масштабні міграційні кризи, зокрема в Боснії, Сирії та Руанді.

Особливу роль відіграє розвиток навичок саморефлексії, що дозволяє ВПО змінювати ставлення до власного досвіду, формувати нові перспективи та знижувати рівень стресу. Програми професійної переорієнтації та залучення до активного соціального життя сприяють економічній незалежності та самореалізації переміщених осіб.

Наративний підхід базується на ідеї, що особистість осмислює та структурує власний досвід через історії, які розповідає про себе. Цей підхід підкреслює важливість контексту, у якому формується ідентичність людини. Розуміння цих обставин дозволяє побачити виклики адаптації ВПО як можливість розвитку та формування нових ресурсів для подолання кризи.

У контексті наративного підходу життєва компетентність розглядається як здатність особистості трансформувати власний досвід через переосмислення історій, що супроводжують її життєвий шлях. Наративний підхід, заснований на ідеях М. Вайта та Д. Епстона, демонструє, що конструювання нових особистісних наративів сприяє психологічному відновленню та адаптації до нових обставин.

Дослідження, присвячені психологічним аспектам адаптації ВПО, свідчать, що процеси переписування власної історії можуть мати терапевтичний ефект, сприяючи підвищенню рівня особистісної автономії та емоційної стійкості.

Отже, результати аналізу наукової літератури свідчать, що наративний підхід може бути ефективним методом у процесі розвитку життєвої компетентності, сприяючи формуванню позитивної самоідентичності та підвищенню суб'єктивного відчуття контролю над власним життям.

Однією з ключових ідей наративного підходу є здатність особистості переглядати свої переконання та життєві орієнтири, адаптуючи їх до нових умов. Наприклад, психологічна підтримка, що базується на наративному підході, дозволяє ВПО знаходити нові смисли в пережитому досвіді, що позитивно впливає на емоційне благополуччя та рівень адаптації.

Наративний підхід підкреслює важливість особистісної історії та способу її подання. Дослідження, присвячені адаптації ВПО, демонструють, що люди, які здатні

переосмислити свої переживання та надати їм новий смисл, мають вищий рівень психологічної стійкості. Наративний підхід базується на ідеї, що людина формує своє «я» через розповіді про власне життя, що дозволяє змінювати ставлення до пережитого та знаходити нові перспективи.

Ефективними практичними підходами до розвитку життєвої компетентності є: програми розвитку емоційного інтелекту; навчальні курси зі стрес-менеджменту; когнітивно-поведінкові та наративні методи терапії; професійна переорієнтація та залучення до активного соціального життя.

У контексті адаптації ВПО важливу роль відіграють ресурси особистості, соціальна підтримка та доступ до освітніх і професійних можливостей. Дослідження підтверджують, що психологічна підтримка, спрямована на розвиток адаптивних навичок, допомагає знизити рівень стресу та сприяє інтеграції в нове суспільство.

Отже, результати аналізу наукової літератури свідчать, що адаптація ВПО – це складний багатовимірний процес, який вимагає не лише зовнішньої підтримки, а й внутрішньої роботи над осмисленням власного досвіду. Психологічна гнучкість, розвиток особистісних ресурсів та використання наративних методів допомагають подолати кризові моменти та знайти нові шляхи самореалізації.

Однією з ключових ідей є можливість формування нових життєвих сценаріїв. Наприклад, особи, які втратили роботу, можуть знайти нові можливості через перекваліфікацію або створення власної справи. Усвідомлення власних можливостей та розвиток навичок саморефлексії сприяють активному формуванню нової життєвої стратегії.

Висновки. Розвиток життєвої компетентності внутрішньо переміщених осіб є фундаментальним аспектом їхньої адаптації до нових умов життя. Зміцнення психологічної стійкості, формування ефективних стратегій поведінки та набуття соціально значущих навичок сприяють їхній інтеграції та успішному функціонуванню у суспільстві. Комплексна підтримка, що включає психологічні, освітні та соціальні компоненти, має стати основою програм реабілітації та розвитку ВПО. Подальші дослідження мають бути спрямовані на створення дієвих стратегій, що допоможуть внутрішньо переміщеним особам знайти ресурси для побудови нового життя та реалізації власного потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. Springer.
2. Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56(3), 227-238.
3. Ryff, C. D., & Keyes, C. L. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(4), 719-727.
4. Frankl, V. E. (1985). *Man's search for meaning*. Simon & Schuster.
5. Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ*. Bantam Books.
6. Mollica, R. F., McInnes, K., Poole, C., & Tor, S. (2004). Dose-effect relationships of trauma to symptoms of depression and post-traumatic stress disorder among Cambodian survivors of mass violence. *British Journal of Psychiatry*, 181(6), 482-488.

Хоменко Т.І.
аспірантка,

Інститут психології імені Г.С. Костюка
НАПН України

ПРОБЛЕМА ПРОЩЕННЯ В КОНТЕКСТІ НАРАТИВНОГО ПІДХОДУ

Війна в Україні принесла не лише фізичні страждання, але й глибокі емоційні рани. Втрата близьких, зруйновані домівки, пережите насильство – все це залишає слід у пам'яті та серцях людей. У таких умовах питання прощення стає особливо складним і болючим. У контексті наративного підходу прощення розглядається не як одноразовий акт забуття чи виправдання зла, а як процес переосмислення власної історії, який дозволяє знайти нові смисли та звільнитися від тягаря минулого. Під час війни це стає особливо актуальним, адже українці стикаються з необхідністю жити далі, несучи в собі біль втрат і зневіру.

Наративний підхід базується на ідеї, що людина вибудовує власну ідентичність через історії, які вона розповідає про себе та своє життя. Травматичний досвід часто стає центральним елементом цих історій, формуючи почуття болю, образи чи навіть ненависті. Наративний підхід підкреслює важливість контексту, адже часто причини поведінки кривдника пов'язані з його власними травмами, страхами чи соціальними умовами. Розуміння цих обставин дозволяє постраждалому побачити ситуацію з іншого боку, що робить прощення більш доступним. У контексті наративного підходу прощення розглядається через призму особистих історій, які люди розповідають про себе та своє життя.

Наративний підхід, заснований на ідеях М. Вайта та Д. Епстона, акцентує увагу на тому, як люди конструюють свої ідентичності через історії. У працях М. Вайта (White, 2007) підкреслюється, що переписування історій дозволяє людям знаходити нові смисли та звільнитися від обмежуючих наративів. Прощення в цьому контексті розглядається як процес, який дозволяє людині переосмислити травматичний досвід і знайти нові способи жити далі. У працях Р. Енрайта (Enright, 2001), одного з провідних дослідників теми прощення, підкреслюється, що прощення є багатоетапним процесом, який включає визнання болю, розуміння кривдника та відпускання образу. Р. Енрайт акцентує увагу на тому, що прощення не є синонімом забуття чи виправдання, але воно дозволяє людині відновити внутрішній спокій.

Дослідження, присвячені прощенню в умовах колективних травм (наприклад, після воєн чи геноцидів), підкреслюють важливість наративів для відновлення суспільства. У працях Дж. С. Фоера (Foer, 2005) та інших авторів розглядається, як колективні історії впливають на процес примирення. Наприклад, у Південній Африці після апартеїду наративи прощення стали ключовим елементом роботи Комісії правди та примирення. У працях Дж. Герман (Herman, 1997) розглядається зв'язок між травмою та історіями, які люди розповідають про себе. Дж. Герман підкреслює, що відновлення після травми включає переосмислення подій та створення нової історії, що «звільнює». Цей процес може включати прощення як спосіб звільнитися від болю та образи.

У дослідженнях П. Рікоера (Ricoeur, 2004) прощення розглядається як філософська проблема, пов'язана з ідентичністю та часом. П. Рікоер стверджує, що прощення дозволяє людині переосмислити своє минуле та знайти нові смисли для майбутнього, що перегукється з нарративним підходом, який підкреслює важливість переписування історій для відновлення особистості. У контексті війни прощення стає особливо складним і багатограним процесом. Дослідження, проведені в країнах, які пережили війни (наприклад, у Боснії, Руанді, Північній Ірландії), показують, що прощення може бути частиною процесу національного примирення. У працях М. Міноу (Minow, 1998) зазначається, що прощення не є обов'язковим, але воно може допомогти суспільству рухатися вперед, уникаючи циклів помсти. Деякі дослідники, такі як Ж. Дерріда (Derrida, 2001), критикують концепцію прощення, стверджуючи, що воно може бути використане для маніпуляцій чи приховування несправедливості. Ж. Дерріда підкреслює, що справжнє прощення можливе лише там, де є визнання провини та готовність до діалогу.

Отже, результати аналізу наукової літератури свідчать, що прощення в контексті нарративного підходу – це складний, багатоаспектний процес, який включає переосмислення минулого, розуміння контексту та створення нових історій. У умовах війни, коли українці стикаються з травмою та втратами, прощення може стати важливим кроком на шляху до внутрішнього та соціального загоєння ран. Однак воно не є обов'язковим чи універсальним рішенням, і його реалізація вимагає ретельного підходу з урахуванням індивідуальних та колективних потреб.

Однією з ключових ідей нарративного підходу є можливість переписувати власну історію. Це означає, що людина може змінити своє ставлення до подій минулого, знаходячи нові смисли та інтерпретації. Прощення в цьому випадку стає актом творчості, який дозволяє людині звільнитися від болю та образу. Наприклад, замість того щоб бачити себе як жертву, людина може почати розглядати себе як людину, яка змогла подолати складні випробування та знайти внутрішню силу. Така зміна перспективи допомагає відновити почуття власної гідності та контролю над життям. В оптиці нарративного підходу велику роль відіграє діалог, що дозволяє обом сторонам висловити свої почуття, думки та інтерпретації подій, сприяє взаєморозумінню та знаходженню шляху до прощення. Прощення розглядається як спосіб звільнитися від обтяжливого минулого. Переписуючи свою історію, людина може знайти нові способи жити далі, не будучи прив'язаною до болю та образи, що дозволяє їй відкрити нові можливості для розвитку та самовдосконалення.

Висновки. Проблема прощення в контексті нарративного підходу – це складний, багатоаспектний процес, який включає переосмислення минулого, розуміння контексту та створення нової, альтернативної, більш продуктивної історії. Нарративний підхід підкреслює, що прощення постає факультативною складовою розвитку особистості, але воно може стати потужним інструментом для самоздійснення, самопроєктування, відновлення сил жити. Прощення – це не про те, щоб забути чи виправдати кривду, а про те, щоб знайти новий продуктивний спосіб жити далі, звільнившись від тягара минулого. Нарративний підхід допомагає знайти цей шлях, «переписуючи» історії, які формують нашу ідентичність та наше розуміння світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. White, M. (2007). Maps of narrative practice. W.W. Norton & Company.
2. Enright, R. D. (2001). Forgiveness is a choice: A step-by-step process for resolving anger and restoring hope. American Psychological Association.
3. Herman, J. L. (1997). Trauma and recovery: The aftermath of violence – from domestic abuse to political terror. Basic Books.
4. Ricoeur, P. (2004). Memory, history, forgetting. University of Chicago Press.
5. Minow, M. (1998). Between vengeance and forgiveness: Facing history after genocide and mass violence. Beacon Press.
6. Derrida, J. (2001). On cosmopolitanism and forgiveness. Routledge.

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Мацюк Віталій Володимирович
доктор філософії, викладач

ВСП Львівський поліграфічний фаховий коледж УАД

БЕЗПЕКА В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

На сьогоднішній день соціальні мережі є найбільш відвідуваними ресурсами в мережі Інтернет. Користуючись ними люди отримують оперативний доступ до найсвіжіших новин що відбуваються в світі. А завдяки можливостям інтерфейсу цих соціальних мереж люди мають змогу коментувати дані новини, висловлювати свої погляди стосовно тих чи інших ситуацій, брати участь у обговоренні актуальних тем. Саме комунікація з іншими користувачами стає пріоритетом у популяризації соціальних мереж серед людства.

Спілкуючись між собою людям природньо дізнаватись про смаки та вподобання один одного, ділитись своїми враженнями стосовно різних тем, обговорювати різні пам'ятки архітектури, місця природи, пам'ятні локації. Варто відзначити що обмін інформацією в такого роду ресурсах відбувається не лише словесно. Активно використовуються аудіо повідомлення, відео і фото контент. Усе це розширює можливості комунікації, виводить її на новий, цифровий рівень.

Також користувачі активно діляться з усіма власною персональною інформацією. Фото з відпочинку, дата народження, домашня адреса, наявність домашнього улюбленця, родині зв'язки з іншими людьми – це лише не велика частина того, чим переважна більшість людей добровільно ділиться з усією соціальною мережею. Чи свідомі такі дії? Чи є розуміння можливих негативних ризиків використання третіми особами персональної інформації користувачів, яка перебуває у вільному доступі? Які наслідки можуть настати в результаті викрадення персональних даних? Та як захистити себе в соціальних мережах і в той же час почуватись у них максимально вільно?. Спробуємо дати відповіді на ці запитання далі.

Заповнюючи свої особисті сторінки (профілі) в соціальних мережах люди дуже часто керуються принципом наслідування когось. Це можуть бути відомі зірки естради, спорту, політики. Такі профілі мають дуже багато інформації про власника, багато фото, відео контенту, що своєрідно підтверджує їхній статус. Саме тому звичайні користувачі, прагнучи бути максимально схожими на своїх кумирів, заповнюють власні профілі контентом щоб бути максимально відкритими до інших користувачів, розцінюючи їх як потенційну публіку.

Проте ризики такої необдуманого відкритості можуть бути досить серйозними. Далеко не усі користувачі (або ж їхні профілі) використовують соціальні мережі в благих намірах. Сучасні соціальні мережі рясніють відкритою персональною інформацією про реальних людей, яку можна використовувати у власних цілях. До прикладу: по фото чи відео які публікуються в різних соціальних мережах можна визначити де зараз перебуває та чи інша людина. Навіть більше, в таких публікаціях соціальні мережі заохочують добавляти дані про час і конкретне місце перебування на картах. Зважаючи на те що усі

такі публікації є добровільними і доступними ледве не для усієї мережі Інтернет, зловмисникам дуже легко виконувати дії щоб визначити поточне місце розташування потенційної жертви. Усе уже зроблено за неї. Такий сценарій може потягти за собою як потенційні фізичні злами на робочих місцях чи проникнення на приватну домашню територію жертви. В таких ситуаціях, зловмисники впевнені що жертва знаходиться в іншому місці, про яке сама ж і розповіла.

Наступний приклад стосується публікації в профілях соціальних мереж такої персональної інформації як мобільний номер телефону чи електронна пошта. Здавалось б що це ж звичайні способи зв'язку з потрібною людиною. Проте саме через номер телефону який прив'язаний до певного смартфона чи мобільного пристрою (як і по аналогії з електронною поштою) в подальшому можуть здійснюватися певні шахрайські дії метою яких є певна фінансова або ж цифрова вигода. До прикладу це можуть бути фішингові атаки, розсилки спам повідомлень. Через це не рідко трапляються злами мобільних телефонів, персональних комп'ютерів, планшетів, порушення роботи деяких програм або ж навіть їх блокування. Зважаючи на це що вище перераховані гаджети часто використовуються як платіжні засоби, під загрозою опиняються уже особисті кошти та інші цінності.

Це лише одні з небагатьох прикладів того, як зловмисники можуть використовувати інформацію про різних людей, яку вони добровільно і самостійно висвітлюють в соціальних мережах у власних, корисливих цілях. Як бачимо наслідки таких злочинів можуть бути суттєвими.

В Україні існує цілий відділ кіберполіції, який займається розслідуванням кіберзлочинів, пошуку та притягненню до відповідальності кіберзлочинців. Проте мережа Інтернет – це дуже широке «поле» для різного роду «маневрів та махінацій». Тому кіберполіції інколи дуже важко знайти і притягнути до відповідальності осіб які вчиняли такі протиправні дії.

Дотримання певних правил і порад допоможе значно знизити ризики стати жертвою кіберзлочинців і вберегти свої майнову та інтелектуальну власність. [1]

Надійні паролі та двофакторна аунтифікація. Надійний пароль – це перший крок для забезпечення безпеки доступу до будь яких даних. Найкраще використовувати комбінації великих і малих літер а також спеціальних символів. Бажано щоб такі комбінації не були хоча б якимось пов'язані із вашою персональною інформацією.

Підозрілі посилання, повідомлення та вкладення. Дуже часто кіберзлочинці маскують свої повідомлення під справжні від банків, громадських організацій, комунальних компаній чи юридичних осіб. Їх метою є перенаправлення користувача на шахрайські ресурси або завантаження на пристрій шкідливого програмного забезпечення. Тому не варто відкривати підозрілі листи чи переходити за підозрілими повідомлення. Краще їх одразу переносити у спам, блокувати чи видаляти.

Антивірусні та антишпигунські програми. Використання таких програм є обов'язковим на будь яких пристроях. Оскільки дуже часто навіть на офіційних сайтах і ресурсах присутні певні шпигунські та шкідливі програми, замасковані під рекламні банери та іншу інформацію. Використання таких програм забезпечить цілісність ваших даних та захист пристроїв.

Оновлення програмного забезпечення. Регулярне оновлення браузерів, операційних систем і робочих програм забезпечить їх стабільну роботу та усуне вразливості які могли виникнути в процесі їх роботи.

Особиста інформація. Соціальні мережі дозволяють ділитись великою кількістю особистої та приватної інформації. Будьте уважними і обережними до того що публікуєте. Пам'ятайте що доступ до такої інформації матимуть велике коло користувачів Інтернет. Виставляйте певні обмеження показу особистої інформації для інших користувачі, до прикладу лише для певних категорій, або профілів, яким ви точно довіряєте. Потрібно уникати такого розповсюдження як геолокація, місце проживання, дата народження, інформації про платіжні документи і системи та будь якої іншої персональної інформації. [2]

Захист особистих даних у соціальних мережах це не лише обов'язок кожного а й важливий аспект цифрового життя. Використання ефективних методів захисту не лише захистить користувачів від кіберзлочинців але й збереже довіру до соціальних мереж і її користувачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сінчук Д. І. (2019) Загрози в інтернеті., Інтернет ресурс «Електронний зошит з інформатики», URL: <http://darynatsybyk2017.blogspot.com/2019/10/blog-post.html>
2. «Ефективні способи захисту особистих даних у мережі» (2024)., Інтернет ресурс «QATestLab training center», URL: <https://training.qatestlab.com/blog/technical-articles/effective-ways-to-protect-personal-data-online/>

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Бунько Назарій Васильович,
здобувач вищої освіти III курсу
інституту комп'ютерних наук та
інформаційних технологій

Гарасимчук Анастасія Олегівна,
здобувачка вищої освіти III курсу
інституту комп'ютерних технологій,
автоматики та метрології

Національний університет «Львівська політехніка»

ВИКОРИСТАННЯ РЕЛЯЦІЙНОЇ ЛОКАЛЬНОЇ БАЗИ ДАНИХ ДЛЯ ЗАСТОСУНКІВ

База даних (англ. database) – сукупність даних, організованих відповідно до концепції, яка описує характеристику цих даних і взаємозв'язки між їх елементами; ця сукупність підтримує щонайменше одну з областей застосування (за стандартом ISO/IEC 2382:2015) [1]. В загальному випадку база даних містить схеми, таблиці, подання, збережені процедури та інші об'єкти. Дані у базі організують відповідно до моделі організації даних. Таким чином, сучасна база даних, крім самих даних, містить їх опис та може містити засоби для їх обробки [1].

За розміщенням даних виділяють такі види баз [1]:

- Локальна, або централізована. Така база даних підтримується на одному комп'ютері.
- Розподілена. Частина такої бази даних розміщують на різних комп'ютерах мережі.

H2 – це вбудована реляційна база даних, написана повністю на Java. Вона є легкою у використанні для легких застосунків, тобто легкою є розробка та тестування, оскільки база даних працює в пам'яті або зберігається локально у файлі. H2 має потужну інтеграцію з новими технологіями мови Java, а саме: сумісна з JDBC, легко інтегрується зі Spring і повністю підтримує SQL.

Рис 1. Стандартна H2 консоль

Рис 2. Панель керування базою даних

Після створення бази даних вона буде пустою. Для того, щоб після кожного запуску застосунку виконувалась якась дія можна використати схему наповнення бази даних, наприклад, створити файл `schema.sql` в папці `resources`:

```

schema.sql
CREATE TABLE TEAM (
  ID INT AUTO_INCREMENT PRIMARY KEY,
  NAME VARCHAR(255) NOT NULL,
  WINS NUMERIC(10, 2) DEFAULT 0.00,
  PERCENT NUMERIC(5, 2) DEFAULT 0.00
);

INSERT INTO TEAM (NAME, WINS, PERCENT) VALUES
('Team A', 30000.00, 0.00),
('Team B', 30000.00, 2.00),
('Team C', 70000.00, 7.25);

CREATE TABLE PLAYER (
  ID INT AUTO_INCREMENT PRIMARY KEY,
  NAME VARCHAR(255) NOT NULL,
  AGE INT NOT NULL,
  POSITION VARCHAR(20) NOT NULL,
  EXPERIENCE INT NOT NULL,
  TEAM_ID INT,
  CONSTRAINT FK_TEAM FOREIGN KEY (TEAM_ID) REFERENCES TEAM(ID)
);

INSERT INTO PLAYER (NAME, AGE, POSITION, EXPERIENCE, TEAM_ID) VALUES
('Lionel Messi', 34, 'Forward', 100, 1),
('Kevin De Bruyne', 30, 'Midfielder', 150, 1),
('Virgil van Dijk', 32, 'Defender', 110, 1),
('Christiano Ronaldo', 36, 'Forward', 150, 1),
('Erling Haaland', 23, 'Forward', 90, 1);
    
```

Рис 3. Файл `schema.sql`

У файлі, наведеному вище, створюються таблиці “TEAM” і “PLAYER”, а потім наповнюються об’єктами. При постійному використанні саме цієї схеми буде виникати помилка, оскільки база даних створена у нас локально і завжди зберігається, тому ми не зможемо, наприклад, створювати таблиці з однаковими назвами не вийде.

Також ми можемо вказати де саме в нашій системі будуть розміщуватись файли бази даних, це можна зробити у файлі з налаштуваннями, який обов’язково має розширення .properties. Команда для зберігання бази даних у кореневій папці проекту: `spring.datasource.url=jdbc:h2:file:./mydb`. Після запуску проекту і авторизації в h2 консолі в локальній папці буде створено два файли: `mydb.mv.dbi` `mydb.trace.db`(де `mydb` - ваша назва бази даних).

Таким чином, ми розглянули особливості локальних баз даних, зокрема H2, яка є легкою у використанні та зручною для розробки і тестування. H2 забезпечує сумісність із Java-технологіями, підтримує JDBC та SQL, а також може працювати як у пам’яті, так і у файлі. Окрім того, було продемонстровано можливість автоматичного наповнення бази даних через файл `schema.sql`, що дозволяє налаштувати початкову структуру та дані для застосунку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. https://uk.wikipedia.org/wiki/Бази_даних (дата звернення 30.01.2025).

УДК 62-93

Головко В.В.

*Науковий керівник: **Рогатинський Р.М.***

д.т.н., професор,

*Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя*

ВИБІР МАТЕРІАЛІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ВИГОТОВЛЕННЯ ПРУЖНИХ ГВИНТОВИХ РОБОЧИХ ОРГАНІВ

Матеріали для виготовлення гвинтових робочих органів мають визначатися вимогами до міцності, витратами на виготовлення та технічними характеристиками. Часто використовуються сталеві сплави або спеціальні полімерні матеріали, які мають відмінні пружні властивості.

Геометрія : Форма та розміри гвинтових робочих органів грають важливу роль у їх функціональності. Вони повинні бути проєктовані таким чином, щоб забезпечити потрібну жорсткість та пружність для ефективної роботи.

Технологічний процес: Формоутворення може включати в себе різноманітні методи, такі як штампування, ковка, обробка або лиття. Вибір конкретного методу залежить від матеріалу, необхідної форми та властивостей гвинтового робочого органу.

Термічна обробка : Часто пружні гвинтові робочі органи піддаються термічній обробці для досягнення певних властивостей, таких як міцність, жорсткість чи стійкість до корозії. Такі процеси, як закалка або відпускання, можуть бути використані для досягнення бажаних результатів.

Якість контролю : Контроль якості гравітаційно важливий, особливо при виготовленні пружних гвинтових робочих органів. Відповідність розмірів, форми та міцності важлива для забезпечення надійності та тривалості експлуатації машини.

Це лише загальні пункти, але деталізація в кожному з них може бути дуже специфічною залежно від конкретного застосування.

Конкретний процес виготовлення пружин для підвіски автомобіля може бути більш складним і деталізованим залежно від виробника та його технологій.

Розрахунок пружин може бути складним і залежить від багатьох факторів, таких як навантаження, геометрія пружини, матеріал і бажані властивості. Для прикладу, розглянемо розрахунок простої спіральної пружини.

Розрахунок жорсткості спіральної пружини:

Закон Гука : Жорсткість k пружини визначається як $k = \frac{Gd^4}{8D^3n}$, де G - модуль зсуву матеріалу пружини, d - діаметр проволочки, D - зовнішній діаметр пружини, n - кількість витків.

Модуль зсуву G : Залежить від матеріалу пружини (для сталі може бути близько 80,000 МПа).

Діаметри d та D : Обираються відповідно до вимог і можливостей виробництва.

Кількість витків n : Впливає на жорсткість пружини, більше витків - менша жорсткість.

Приклад:

Нехай маємо пружину зі сталі (з модулем зсуву $G=80,000G = 80,000 \text{ МПа}$), діаметр проволочки $d=5d = 5 \text{ мм}$, зовнішній діаметр $D=50D=50 \text{ мм}$, і кількість витків $n=10n=10$.

Підставляючи значення в формулу жорсткості, отримуємо:

$$k=80,000 \times (54)8 \times 503 \times 10k = 8 \times 503 \times 1080000 \times (54)$$

$$k \approx 2,56 \text{ Н/ммк} \approx 2,56 \text{ Н/мм}$$

Отже, отримали значення жорсткості пружини. Але це лише один із багатьох розрахунків, які можна провести для пружини в залежності від конкретних параметрів та умов застосування.

Розрахунок пружин - це складний процес, що вимагає уваги до багатьох деталей. Основні характеристики пружини, такі як матеріал, форма та жорсткість, відіграють ключову роль у її роботі. Розрахунки дозволяють підібрати такі параметри таким чином, щоб пружина відповідала потрібним вимогам міцності, пружності та тривалості служби. Крім того, важливо враховувати можливості виробництва та контроль якості при виготовленні пружини.

Розрахунок жорсткості - лише один із аспектів, який враховується при розробці пружини. Реальний процес проектування включає більше аспектів, і успішний результат залежить від комплексного підходу до аналізу вимог, вибору матеріалу, геометрії і виробництва пружини.

Вибір матеріалу для пружних гвинтових робочих органів є критично вагомим, оскільки саме він зумовлює надійність та тривалість служби всього пристрою. Від правильного вибору матеріалу залежить здатність компонентів витримувати навантаження, опір до зношування та інші експлуатаційні фактори, що у підсумку впливають на ефективність і довговічність роботи пружини. При виборі матеріалу необхідно враховувати наступні фактори:

Механічні властивості. Пружний гвинтовий робочий орган повинен мати достатню міцність, щоб витримувати навантаження, що виникають в процесі експлуатації. Також він повинен мати достатню пластичність, щоб не ламатися при дії перевантаження.

Хімічні властивості. Матеріал гвинтового робочого органу повинен бути стійким до впливу хімічних речовин, з якими він може контактувати в процесі експлуатації.

Термічні властивості. Матеріал гвинтового робочого органу повинен мати достатню теплопровідність, щоб відводити тепло від робочої поверхні. Також він повинен мати достатню стійкість до високих температур, якщо гвинтовий робочий орган працює в умовах підвищених температур.

Технологічні властивості. Матеріал гвинтового робочого органу повинен бути піддатливим, щоб його можна було виготовити з заданою точністю і чистотою поверхні.

Найбільш поширеними матеріалами для виготовлення пружних гвинтових робочих органів є:

Нержавіюча сталь. Нержавіюча сталь має високу міцність, пластичність, хімічну стійкість і термостійкість. Цей матеріал добре підходить для виготовлення гвинтових робочих органів, що працюють в умовах підвищених навантажень і агресивних середовищ.

Пластмаси. Пластики мають низьку щільність, що дозволяє зменшити масу гвинтового робочого органу. Вони також мають хороші експлуатаційні властивості, такі як міцність, пластичність, резистентність до хімічних реакцій та термостійкість.

Композитні матеріали. Композитні матеріали мають високі механічні властивості, здатність витримувати хімічні та температурні впливи. Вони також мають низьку щільність, що дозволяє зменшити масу гвинтового робочого органу.

Конкретний матеріал для виготовлення пружного гвинтового робочого органу вибирається в залежності від умов експлуатації пристрою.

Наприклад, для виготовлення гвинтових робочих органів екструдерів, що працюють з харчовими продуктами, часто використовують нержавіючу сталь. Цей матеріал має високу хімічну стійкість і не вступає в реакцію з харчовими продуктами. Для виготовлення гвинтових робочих органів, що працюють з агресивними середовищами, часто використовують пластмаси або композитні матеріали. Ці матеріали мають високу стійкість до дії хімічних речовин. Для виготовлення гвинтових робочих органів, що працюють в умовах підвищених температур, часто використовують жаростійкі сталі або сплави.

При виборі матеріалу для пружного гвинтового робочого органу також необхідно враховувати економічні фактори. Вартість нержавіючої сталі, як правило, вище, ніж вартість пластмас або композитних матеріалів

"Гвинтові машини" / В.Г. Іванов, І.А. Єрмаков, В.В. Коновалов. - 2-ге вид., перероб. і доп. - М.: Машинобудування, 2002. - 368 с.

"Гвинтові машини і обладнання" / В.П. Волков, В.О. Діденко, Г.М. Квітка. - К.: Вища школа, 2005. - 368 с.

"Вибір матеріалу для гвинтових робочих органів" / О.В. Бондарчук, О.М. Кіктенко // Вісник НТУУ "КПІ". - 2015. - № 1. - С. 18-23.

"Оцінка зносостійкості матеріалів для виготовлення гвинтових робочих органів" / В.В. Коновалов, І.А. Єрмаков // Вісник НТУУ "КПІ". - 2009. - № 1. - С. 15-20.

Феделеш Ю.Ю.

аспірант кафедри програмного забезпечення систем,

Дуран В.М.

аспірант кафедра системного аналізу та теорії оптимізації,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

НЕЧІТКА МОДЕЛЬ ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

Сьогодні дезінформація в інформаційному просторі стала серйозною загрозою для стабільності та безпеки держав. Швидке поширення недостовірної інформації через Інтернет-ресурси має глибокий вплив на суспільні процеси, формування громадської думки та психологічний стан населення. Особливо критичним є вплив дезінформації на економічну безпеку держави, що проявляється у фінансовій нестабільності, зниженні довіри до економічних інституцій, погіршенні інвестиційного клімату та дестабілізації ринків [1].

Проблема ускладнюється тим, що дезінформація має багатовимірний характер і діє як на індивідуальному, так і на системному рівнях. Її вплив на економіку часто залишається невидимим на перший погляд, але може призводити до довготривалих негативних наслідків. Тому важливо розробляти сучасні інструменти для оцінювання рівня впливу дезінформації, що дозволять мінімізувати її загрози.

Актуальність розробки нечіткої моделі оцінювання впливу дезінформації зумовлена такими факторами [2]:

- зростанням інформаційних атак. Інформаційні атаки дедалі частіше використовуються для дестабілізації економічних процесів, маніпуляції громадською думкою та послаблення національної безпеки;
- складністю оцінки впливу. Дезінформація впливає на суспільство через психологічний настрій та рівень довіри громадян, що ускладнює її вимірювання традиційними методами;
- необхідністю нових підходів. Інструменти нечіткої логіки дозволяють враховувати невизначеності та суб'єктивність даних, що є важливими для аналізу дезінформаційних загроз;
- потребою у системному підході. Економічна безпека залежить від багатьох взаємозв'язаних факторів, які повинні враховуватися у процесі оцінювання дезінформаційних впливів.

Запропонована нечітка модель оцінювання дозволить: аналізувати рівень сприйняття дезінформації користувачами Інтернет-ресурсів; визначати вплив дезінформації на психологічний стан суспільства; оцінити вплив дезінформації на економічну безпеку держави; розробляти ефективні рекомендації для мінімізації інформаційних загроз.

У сучасних умовах забезпечення економічної безпеки є ключовим завданням державної політики. Дослідження впливу дезінформації на економічні процеси з

використанням нечітких моделей сприятиме підвищенню ефективності управлінських рішень та зміцненню стійкості економічної системи до інформаційних загроз [1, 3].

Нехай розглядаються деякі Інтернет-ресурси $IR = \{IR_1; IR_2; \dots; IR_n\}$ та їх користувачі $E = \{e_1; e_2; \dots; e_m\}$ на яких діє дезінформація. Потрібно оцінити рівень психологічного настрою та стану суб'єктів E для встановлення залежності їх сприйняття дезінформації в медійних Інтернет-просторах IR та зв'язок на економічну безпеку держави. Нечітке оцінювання повинне базуватися на відгуках користувачів (респондентів) E , як суб'єктів сприйняття дезінформацій через Інтернет-ресурси IR . Застосовуючи методи інтелектуального аналізу даних, на основі відгуків респондентів буде визначатися рівень сприйняття дезінформації в Інтернет-ресурсах. Збір відгуків та їх опрацювання буде відбуватись за допомогою наступних інформаційних моделей оцінювання: K_1 – оцінювання рівня психологічного настрою та стану людини; K_2 – оцінювання сприйняття актуальних дезінформаційних наративів в Інтернет-ресурсах. Зібрані відгуки будуть опрацьовуватись M_1 – нечіткою моделлю оцінювання рівня сприйняття дезінформації в Інтернет-ресурсах щодо психологічного настрою та стану людини. Далі буде встановлюватись зв'язок такого рівня на економічну безпеку держави, використовуючи M_2 – експертну модель оцінювання впливу дезінформації на економічну безпеку держави.

Формально нечітка модель оцінювання рівня сприйняття дезінформації в Інтернет-ресурсах та її впливу на економічну безпеку держави представляється у вигляді оператора:

$$\Delta(IR, E, K_1, K_2, M_1, M_2) \rightarrow \gamma(m_1, m_2, F). \quad (1)$$

Δ – оператор, що на основі вхідних даних IR, E, K_1, K_2 та моделей оцінювання M_1, M_2 виводить вихідні оцінки γ . В результаті, на виході нечіткої моделі отримуються: m_1 – кількісна узагальнена оцінка рівня психологічного настрою та стану людини; m_2 – агрегований кількісний рівень сприйняття дезінформаційних наративів в Інтернет-ресурсах; F – лінгвістичний рівень сприйняття дезінформації в Інтернет-ресурсах та її впливу на економічну безпеку держави. На основі вихідної оцінки γ ухвалюються обґрунтовані рішення, розробляються політики різного рівня, а також моделюються сценарії розвитку подій, пов'язані з рівнем психічного здоров'я та добробуту населення. Це важливо для зменшення вразливості до дезінформаційних наративів, які можуть прямо впливати на економічну безпеку держави.

Для ефективного аналізу впливу дезінформації на економічну безпеку держави потрібні сучасні підходи, які враховують багатофакторний та невизначений характер цього явища. Використання нечітких моделей дозволяє більш точно оцінити вплив дезінформації на користувачів Інтернет-ресурсів та виявити закономірності її впливу на економічну сферу.

Нечітка модель оцінювання впливу дезінформації на економічну безпеку держави базується на аналізі рівня психологічного настрою користувачів Інтернет-ресурсів та їхнього сприйняття дезінформації. Модель використовує відгуки респондентів як ключове джерело даних, що дозволяє адаптувати результати до конкретного контексту інформаційних атак.

Вихідні оцінки, отримані за допомогою запропонованої моделі, можуть бути використані для ухвалення обґрунтованих управлінських рішень, розробки політик

інформаційної безпеки, а також для формування стратегій протидії дезінформаційним атакам. Це сприятиме зменшенню вразливості населення до дезінформаційних впливів і зміцненню економічної стабільності держави.

Запропонована модель є важливим кроком до створення ефективних інструментів оцінювання та мінімізації впливу дезінформації, що має велике значення для забезпечення національної безпеки та стійкості держави в умовах сучасних викликів [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Khan, M. L., & Idris, I. K. (2019). Recognise misinformation and verify before sharing: A reasoned action and information literacy perspective. *Behaviour & Information Technology*, 38(12), 1194–1212. <https://doi.org/10.1080/0144929x.2019.1578828>
2. Petratos, P. N. (2021). Misinformation, disinformation, and fake news: Cyber risks to business. *Business Horizons*, 64(6), 763–774. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2021.07.012>
3. Gavurova, B., Moravec, V., Hunek, N., Miovisky, M., Polishchuk, V., Gabrhelik, R., Bartak, M., Petruzelka, B., & Stastna, L. (2024). The impact of digital disinformation on quality of life: a fuzzy model assessment. *Technological and Economic Development of Economy*, 30(4), 1120–1145. <https://doi.org/10.3846/tede.2024.21577>

Часник Дмитро Васильович
*провідний науковий співробітник
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України,
м. Київ*

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ 3D-ДРУКУ В ПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Ще декілька років тому переваги адитивного виробництва [1] були дуже дискусійними. Багато суперечок точилося про те, чи є фінансові або технологічні підстави для переходу від традиційних багатосерійних процесів до адитивних. Сьогодні ж 3D-друк позиціонується як основну виробничу технологію в багатьох сферах, де він дає змогу істотно підвищити ефективність виробництва, скоротивши тимчасові витрати, необхідні для проектування і виготовлення продукції. Адитивне виробництво набирає обертів і стає опорою для розвитку, а майбутнє 3D-друку бачиться вельми перспективним.

Багато галузей, включно з охороною здоров'я, аерокосмічною та оборонною індустріями, перебувають у процесі трансформації, спричиненої розвитком цифровізації бізнесу, активним розробленням і впровадженням у виробництво нових матеріалів і змінами в ланцюжках постачань, а також великою мірою розширенням сфер застосування технологій адитивного виробництва.

Так, в аерокосмічній галузі виготовлення внутрішніх частин літальних апаратів - зокрема, повітропроводів, вентиляційних отворів і аеродинамічного устаткування - з використанням адитивного виробництва дає змогу конструкторам скорочувати вагу і кількість компонентів у вузлах, що дає змогу максимально ефективно розміщувати все оснащення в тісному просторі кабіни.

Крім того, під час проектування деталей 3D-друк надає розробникам свободу експериментувати, підбирати найоптимальнішу форму виробів, знижувати кількість потенційних точок відмови і покращувати їхні функціональні властивості.

На тлі скорочення циклів створення нового продукту можливості адитивного виробництва дають виробникам недоступний раніше рівень гнучкості в процесі проектування, виготовлення і поставок продукції.

За останні кілька років сфери застосування адитивного виробництва помітно розширилися. Сьогодні компанії найчастіше вдаються до технології 3D-друку на етапах досліджень і проектування нової продукції, тоді як раніше найбільшого поширення 3D-друк набував у процесі прототипування. Істотне зростання застосування 3D-друку відбулося в галузі створення технологічного оснащення (37% у 2019 проти 57% у 2021 році), виготовлення мостів (з 39 до 56%) і виробництва деталей. Провідні аналітики світових компаній сьогодні замислюються над тим, як вплине зростання застосування адитивного виробництва на інші галузі та аспекти виробництва, і що саме чекає на 3D-друк у майбутньому.

Від швидкого прототипування до масового виробництва

Аддитивне виробництво дає переваги на кожному етапі розроблення продукту, даючи змогу ефективніше управляти його життєвим циклом і швидко масштабувати процеси під час переходу від прототипів до масових серій. А в цьому і полягає суть промислового виробництва.

Коли обсяги випуску виробів порівняно невисокі (наприклад, якщо планується надрукувати 100 деталей для різнобічного тестування їхніх характеристик або для запуску пілотних продажів на регіональних ринках), аддитивне виробництво дає можливість виробникам виготовляти невеликі партії з високим ступенем повторюваності продукції. Навіть більше, якщо потрібно збільшити обсяг навіть у 3 або 4 рази, 3D-друк дає змогу зробити це без додаткових витрат на переналагодження обладнання.

Аддитивне виробництво також стає оптимальним рішенням для підприємств, що випускають дрібні та середні обсяги партій, але мають необхідність робити великі вкладення в налагодження виробничих ліній, що, природно, ускладнює виведення продукту на ринок. У такій ситуації продукцію на початкових етапах виготовляють за допомогою 3D-друку, а надалі переводять на стандартне заводське обладнання для багатосерійного виробництва. За умови правильного планування технологічних процесів, починаючи з етапів створення проекту і розроблення матеріалів, цей перехід здійснюється легко, без будь-яких нестикувань.

Аддитивні технології також допомагають виробничим компаніям скоротити свої складські запаси й у такий спосіб істотно заощаджувати грошові ресурси, що витрачаються на зберігання деталей. Тепер підприємству не потрібно щоразу звертатися до постачальника, коли з'являється необхідність у тій чи іншій деталі, достатньо просто надрукувати її на 3D-принтері. Це особливо актуально для автомобілебудівної галузі, де за рахунок 3D-друку складські запаси деталей можуть бути знижені на 90%.

Обговорюючи аддитивні технології сьогодні, виробники переходять від питання можливостей до розмови про потужності. У недалекому майбутньому 3D-друк стане невід'ємною частиною на всіх етапах введення у виробництво нового продукту (new product introduction, NPI), що дасть змогу підприємствам досягати цільової вартості продукції на початкових етапах виходу товару на ринок. Це, своєю чергою, знизить ризики, пов'язані з новим продуктом, і дасть змогу компаніям відкласти масштабування обсягів виробництва до найбільш сприятливого моменту.

Аддитивні технології як спосіб цифровізації виробництва і підвищення гнучкості ланцюжків поставок

Пандемія коронавірусу нас навчила, що звична налагоджена робота ланцюжків поставок може раптом стати абсолютно непередбачуваною. Так склалося, що під час формування ланцюжків поставок, як правило, на перше місце було поставлено їхню потенційну ефективність, а питання стабільності було другорядним, і цей підхід характерний для всіх галузей промисловості. Не дивно, що багато ланцюжків поставок було порушено, коли світова економіка зіткнулася з такою серйозною проблемою, як пандемія. Вплив карантинних заходів на постачання деталей і матеріалів був дуже серйозним у всіх галузях, але особливо важким виявилось становище підприємств, що працюють у сфері охорони здоров'я та виробництва медичних пристроїв. Цей важкий досвід показав, що створення стабільних ланцюжків поставок є важливим завданням для кожного виробника. Але поки компанії вирішують це питання, виробничі лінії повинні продовжувати працювати. І тут на допомогу приходять аддитивні технології.

Так, 3D-друк став справжнім порятунком у ситуації, коли збій у ланцюжках постачань призвів до нестачі деталей апаратів штучної вентиляції легень, тоді як виробництво апаратів ШВЛ було без перебільшення життєво важливим для людей у всьому світі.

Використання 3D-друку, крім усього іншого, прискорює цифровізацію виробничих процесів, адже адитивне виробництво - це суто цифрова технологія. Вона не потребує засобів технологічного оснащення, а отже, дає змогу знизити або й узагалі виключити витрати на перемикання виробництва між різними типами обладнання та кількома ділянками заводу. Це радикальний відхід від традиційних трудомістких методів виробництва, що застосовувалися останні 150 років у промисловій сфері, коли для досягнення цільового рівня витрат, особливо на ринку споживчих товарів, чутливих до ціни, була необхідна агрегація великих обсягів виробництва на одному майданчику.

Насправді, найбільш революційний аспект адитивного виробництва має мало спільного безпосередньо з 3D-принтерами. Ключовий момент полягає в тому, що адитивні технології дають змогу переводити цифрову форму у фізичний продукт. Файл для 3D-друку являє собою вже готовий кінцевий продукт, тоді як проект (прототип) - це певний компроміс між підсумковим, бажаним продуктом і можливостями традиційного виробничого процесу. Таким чином, можна говорити про те, що 3D-друк - значущий крок на шляху кардинальної цифрової трансформації виробництв.

Причому цифровізація виробництва зачіпає не тільки етапи виготовлення продукції, а й усі суміжні процеси, зокрема і ланцюжки поставок, і способи зберігання деталей. Склади, перевантажені компонентами, які можуть застаріти і залишитися незатребуваними, відходять у минуле. Адитивне виробництво переводить купи коробок, що з'їдають фізичний простір, у цифрові файли, які можна зберігати в хмарному середовищі та мати до них доступ у будь-який момент, щойно знадобиться.

Окрім цифрового зберігання, 3D-друк надає ще одну важливу можливість - розширення мережі локалізацій виробничих підприємств, майданчиків, що дає змогу компаніям розглядати впровадження адитивних технологій у розрізі стратегічного планування бізнесу.

Розширення мережі локалізацій виробничих майданчиків, по суті, є децентралізацією виробничих потужностей, простіше кажучи, організацією кількох невеликих виробництв поруч із потенційними споживачами замість одного великого заводу, де зосереджено все обладнання і всі ресурси компанії.

Таким чином, адитивне виробництво дає змогу ефективно комбінувати реальні поставки компонентів із цифровими (файлами деталей), що дає широкі можливості менеджменту продукту на всіх етапах його життєвого циклу, від створення концепції до закінчення терміну служби. Виробничі процеси можуть бути оперативно переміщені на будь-який майданчик, що має потрібне цифрове обладнання, для цього необхідно лише завантажити і відправити необхідний файл. Виробництво більше не прив'язане жорстко до одного заводу і до налагоджених ланцюжків поставок. А це означає, що в разі будь-якої глобальної проблеми, подібної до коронавірусної пандемії, у виробника є більше можливостей для оперативного і гнучкого реагування: реорганізації ланцюжків постачань і переналагодження виробничих процесів в інших точках виробничої мережі. Ця гнучкість дає промисловості "запас міцності" в складних економічних умовах, що, своєю чергою, підвищує надійність світового ринку загалом.

В аспекті широкого застосування адитивних технологій майбутнє промисловості має вигляд гібрида кількох великих мегазаводів і безлічі майданчиків, обладнаних з урахуванням вимог цифрових технологій, таких як 3D-друк, і не тільки. Заглядаючи ще далі, можна прогнозувати використання 3D-принтерів у сервісних центрах, у пунктах видачі товарів і навіть у житлових будинках. Так адитивне виробництво зможе зробити той самий "останній крок" до кінцевого споживача. Апологети адитивних технологій вважають, що 3D-друк вже скоро стане настільки доступним, що люди зможуть просто купити файли продукту і надрукувати його самостійно, буквально за кілька кліків.

Промисловість вже вступила на цей довгий шлях, що веде до такого ступеня гнучкості, яку споживачі очікують від ринку, подібно до того, що компанії Google і Amazon створили у сфері інформаційних технологій та електронної комерції.

3D-друк для персоналізації товарів

На сучасному споживчому ринку переважає тенденція, яка диктує зміни в багатьох виробничих галузях. Йдеться про персоналізацію товарів. Сьогодні люди вже не хочуть купувати продукт, виготовлений у рамках масового виробництва, покупці все частіше шукають унікальний товар, створений спеціально для них, що відповідає їхнім особистим смакам і уподобанням.

Персоналізацію та унікальність продукції легко забезпечити завдяки адитивним технологіям у дрібносерійному виробництві. Замість того, щоб наповнювати ринок великою кількістю однакових товарів, виробники зможуть дозволити собі випускати невеликі партії продукції, яку потім можна буде легко вдосконалювати в міру вивчення настроїв споживачів та їхніх відгуків про товари, не втрачаючи при цьому економічної ефективності.

Лише питання часу, коли адитивні та молекулярні технології сягнуть такого рівня розвитку, що кожен власник 3D-принтера зможе надрукувати свою власну оправу для окулярів, або їжу, або все що завгодно.

Майбутнє адитивних технологій залежить від матеріалів

Але повернемося з майбутнього з його 3D-принтерами в кожному домі до сьогодні, де 3D-друк поки що залишається сферою промислового застосування.

Незважаючи на зростання інвестицій в адитивне виробництво в різних галузях промисловості, існує низка стримувальних чинників, які заважають активному впровадженню технологій 3D-друку. Другим після високої вартості обладнання фактором є матеріали, необхідні для адитивного виробництва. Сьогодні на ринку є різні типи матеріалів для 3D-друку, але лише деякі з них повністю відповідають вимогам до якості та/або нормативним вимогам конкретної галузі. Більше половини промислових компаній, що використовують адитивні технології, говорять про те, що саме труднощі з матеріалами не дають змоги більш широко застосовувати 3D-друк у виробничих процесах.

На жаль, у нинішній складній економічній ситуації постачальники і виробники матеріалів для 3D-друку не зацікавлені в розробці нової продукції за цим напрямом. Але слід розуміти, що світле майбутнє в адитивного виробництва з'явиться тільки в тому разі, якщо створюватимуться нові матеріали, особливо це актуально для інженерних матеріалів, необхідних для вузькопрофільних застосувань. Загалом, різноманітність галузей вимагає такого ж і навіть більшого розмаїття матеріалів. Ринки сторицею винагородять ті компанії, які зможуть прискорити процеси розроблення та впровадження нових матеріалів для 3D-друку, особливо для специфічних виробництв і спеціальних інженерних завдань.

Зі свого боку впровадження нових інженерних матеріалів зробить економічно виправданим створення нових сфер застосування адитивних технологій і цифровізації виробництва загалом.

3D-друк на сторожі екологічної безпеки

І нарешті, розглянемо ще два важливих аспекти адитивного виробництва - це екологічна безпека та охорона навколишнього середовища. Одна з незаперечних переваг 3D-друку - скорочення або повна відсутність відходів через брак продукції. Адитивне виробництво імітує біологічні процеси завдяки створенню об'єктів шар за шаром, на відміну від традиційного способу, за якого в більшості випадків необхідно спочатку виготовити громіздкий об'єкт, а потім відрізати від нього значні шматки для отримання продукту потрібної форми. Оскільки 3D-друк створює набагато менше відходів, ніж звичайні методи виробництва, він потенційно може допомогти відокремити у свідомості споживачів створення соціальних та економічних благ від негативного впливу промисловості на навколишнє середовище.

Крім зменшення кількості відходів 3D-друк економить енергію. Якщо, наприклад, порівняти виробництво шестерінки вантажівки субтрактивним методом зі створенням цієї ж деталі за допомогою адитивних технологій, то у першому випадку продукту необхідно пройти 17 етапів виробництва, тоді як у другому - лише шість! 3D-друк витрачає вдвічі менше енергії, ніж традиційні технології. А локалізація мережі адитивних виробничих майданчиків ближче до споживачів багаторазово знижує кількість транспортувань матеріалів і готової продукції, зменшуючи тим самим шкідливий вплив промисловості на навколишнє середовище. Таким чином, цифрові технології взагалі та адитивні зокрема приведуть нас до екологічно безпечного майбутнього.

Ми є свідками поворотного моменту в історії промисловості. Сьогодні ідеї, розробки та продукти можуть бути практично повністю представлені в цифровому просторі, і людство навчилося перетворювати біти інформації на фізичні об'єкти. Будучи першою по-справжньому цифровою технологією виробництва, адитивне виробництво демонструє свій революційний характер і вже ефективно видозмінює бізнес з вражаючою швидкістю.

У ході впровадження адитивних технологій виробники зможуть зменшувати розміри партій, що прискорить процеси виведення на ринок нових розробок і продуктів, а в кінцевому рахунку зробить 3D-друк основним інструментом серійного виробництва. Наразі завдяки розвитку адитивних технологій закладається той фундамент, на якому компанії зможуть побудувати нові виробничі технології, що дають змогу створювати інноваційні продукти, покращувати призначені для користувача характеристики товарів і підвищувати їхню ефективність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адитивне виробництво: технологія, матеріали та переваги 3D-друку: URL: <https://3dprint.infomir.eu/adytyvne-vyrobnyctvo-tehnologiya-materialy-ta-perevagy-3d-druku/> (дата звернення: 06.02.2025).

ФАРМАЦЕВТИЧНІ НАУКИ

Борисенко Наталія Миколаївна
PhD, доцент кафедри фармацевтичних дисциплін

Черкаська медична академія
м. Черкаси

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ СТАНДАРТНОГО ЗРАЗКА 2-[5-(ФУРАН-2-ІЛ)-4-ФЕНІЛ-4Н-1,2,4-ТРИАЗОЛ-3-ІЛТІО]-1-(4-ХЛОРФЕНІЛЕТАНОНУ)

1. Опис

Кристалічний порошок білого кольору.

2. Розчинність

Легко розчинний у *диметилсульфоксиді Р*, етанолі, практично нерозчинний у *воді Р*. Випробування проводять відповідно до вимог ДФУ 1.4 «Розчинність».

3. Ідентифікація

3.1. ІЧ-спектрометрія (ДФУ 2.2.24)

Близько 5 мг субстанції розтирають з 300–400 мг ретельно здрібненого *калію броміду Р*. Суміш ретельно перетирають, домагаючись необхідної однорідності, і пресують для утворення дисків. Записують ІЧ-спектр субстанції у дисках з *калію броміду Р* в області від 4000 см^{-1} до 600 см^{-1} .

Близько 5 мг робочого стандартного зразка 2-[5-(фуран-2-іл)-4-феніл-4Н-1,2,4-триазол-3-ілтіо]-1-(4-хлорфенілетанону) розтирають з 300–400 мг ретельно подрібненого *калію броміду Р*. Суміш перетирають, домагаючись необхідної однорідності, і пресують для утворення дисків. Записують ІЧ-спектр робочого стандартного зразка 2-[5-(фуран-2-іл)-4-феніл-4Н-1,2,4-триазол-3-ілтіо]-1-(4-хлорфенілетанону) у дисках з *калій бромідом Р* в області від 4000 см^{-1} до 600 см^{-1} .

ІЧ-спектр поглинання субстанції має відповідати спектру робочого стандартного зразка 2-[5-(фуран-2-іл)-4-феніл-4Н-1,2,4-триазол-3-ілтіо]-1-(4-хлорфенілетанону)

3.2 Визначення температури плавлення субстанції. Випробування проводять відповідно до вимог ДФУ 2.2.14 «Температура плавлення – капілярний метод».

3.3 1 г субстанції розчиняють у 10 мл етанолу. До 1 мл одержаного розчину додають краплю реактиву Драгендорфа*, збовтують. Утворюється кристалічний осад буро-оранжевого кольору.

*Реактив Драгендорфа. У 20 мл кислоти нітратної ($\rho=1.18 \text{ г/см}^3$) розчиняють 8 г вівсуму нітрату основного. Одержаний розчин вливають у розчин, який містить 27,2 г калій йодиду у 30 мл води. Через декілька днів рідину відфільтровують і розбавляють водою до 100 мл.

4. Прозорість розчину (ДФУ 2.2.1).

Розчин має бути прозорим.

5. Кольоровість розчину (ДФУ 2.2.2)

$\text{He} > \text{V}_0$

6. Кількісне визначення

Матеріали та прилади: рН-метр-мілівольтметр рН-150МА, ваги аналітичні ВЛР-200, мірна колба на 50 мл за ГОСТ 1770-74, мікродозатор УніВарі на 100 мкл, скляний бюкс, хімічний стакан, фільтрувальний папір.

Експериментальна установка складається з рН-метра-мілівольтметра рН-150МА, який працює в режимі вимірювання електрорушійної сили (ЕРС) гальванічної комірки. Комірка є стаканчик на 50 мл, в який опущений комбінований електрод заповнений системою $\text{LiCl} + \text{CH}_3\text{COOH}$, що включає в себе скляний електрод (паспорт 5М2.840.059 ПС) і хлорсрібний електрод порівняння. Вимірювання проводяться при кімнатній температурі (20 °С).

Спочатку на аналітичних вагах у скляному бюксі зважується попередньо розрахована наважка речовини, що відповідає молярній концентрації (C_M) 0,005 моль/л. Наважка переноситься в мірну колбу, розчиняється та доводиться органічним розчинником до мітки. Приготований розчин переноситься у стакан на 50 мл та занурюються в нього електроди. Електроди попередньо промиваються водою очищеною та видаляються залишки води з електродів за допомогою фільтрувального паперу.

0,1М розчин натрій метилату. 175 мл метанолу безводного охолоджують у крижаній воді та додають невеликими порціями близько 2,5 г натрію; коли метал розчиниться, доводять толуеном до об'єму 1000,0 мл.

Установка титру. До 10 мл диметилформаміду додають 0,05 мл розчину 3 г/л тимолового синього в метанолі та титрують приготовленим розчином натрій метилату до отримання синього забарвлення розчину. негайно додають 0,100 г бензенової кислоти, перемішують до розчинення і титрують приготовленим розчином натрій метилату до повторного одержання синього забарвлення розчину. Під час титрування розчин захищають від атмосферного карбон (IV) оксиду. Титр розчину натрій метилату встановлюють за об'ємом титранту, витраченого в повторному титруванні. Титр встановлюють безпосередньо перед використанням. 1 мл 0,1М розчину натрій метилату відповідає 12,21 мг $\text{C}_7\text{H}_6\text{O}_2$.

0,1 М розчин кислоти хлорної. 8,5 мл кислоти хлорної поміщають в мірну колбу, що містить 900 мл кислоти етанової льодяної, і перемішують. Додають 30 мл оцтового ангідриду, доводять об'єм розчину кислотою етановою льодяної до 1000,0 мл, перемішують і витримують протягом 24 год.

Установка титру. 0,170 г калій гідрофталату розчиняють в 50 мл кислоти етанової льодяної, при необхідності, обережно нагріваючи. Охолоджують, захищаючи від повітря, і титрують приготовленим розчином кислоти хлорної, використовуючи як індикатор 0,05 мл розчину кристалічного фіолетового. 1 мл 0,1 М розчину хлорної кислоти відповідає 20,42 мг $\text{C}_8\text{H}_5\text{KO}_4$.

За допомогою мікродозатора УніВарі при непривільному перемішуванні додають в стакан по 0,1 мл 0,1н розчину титранту та після кожного додавання порції титранта записуються значення потенціалу (Е).

Субстанцію 2-[5-(фуран-2-іл)-4-феніл-4Н-1,2,4-триазол-3-ілтіо]-1-(4-хлорфенілетанону), якщо необхідно, при нагріванні у 50 мл кислоти етанової льодяної або розчину диметилформаміду. Розчин охолоджують і титрують 0,1 М розчином кислоти хлорної та натрій метилату потенціометрично, використовуючи комбінований скляний електрод.

Альтернативний метод визначення

Використовують метод газової хроматографії (ГХ). Застосовують метод зовнішнього стандарту, порівнюючи на хроматограмах **розчину порівняння** (розчину робочого СЗ-АФІ) час виходу піку СЗ-АФІ — 2-[5-(фуран-2-іл)-4-феніл-4Н-1,2,4-триазол-3-ілтіо]-1-(4-хлорфенілетанону), з часом виходу основного піку на хроматограмах **випробовуваного розчину** (розчину робочого випробовуваного зразка).

Прилади, устаткування, посуд, матеріали та реактиви:

- газовий хроматограф Agilent 7890В з полуменево-іонізаційним детектором (ПД);
- капілярна кварцова хроматографічна колонка DB-5ms 5% Phenyl Methyl Silox розміром 30 м × 250 мкм × 0,25 мкм виробництва Agilent Technologies, або аналогічна, згідно з чинною НД;
- ваги лабораторні загального призначення, не нижче 2 класу точності, з найбільшою межею більше 50 г та точністю не менше 0,0001 г будь-якого виробництва (Mettler-Toledo або Sartorius тощо);
- баня ультразвукова водяна термостатована лабораторна з генератором ультразвукових коливань 22 кГц, згідно з чинною НД;
- шприц для автосамплера для газової хроматографії номінальним об'ємом 5 мкл згідно з чинною НД;
- піпетки градуйовані, класу А, номінальним об'ємом 5 та 10 мл згідно з ГОСТ 29227;
- піпетки з однією мірною рисою, класу А, номінальним об'ємом 0,5, 1, 2, 5 мл згідно з ГОСТ 29169;
- колби мірні, класу А, номінальної ємністю 50, 100 мл згідно з ГОСТ 1770;
- циліндри мірні, класу А, номінальним об'ємом 10, 25 та 50 мл згідно з ГОСТ 1770;
- віали скляні для газової хроматографії ємністю 1 мл, споряджені пластиковою кришкою з гвинтовою різьбою і гумовою прокладкою, згідно з чинною НД та відповідним сертифікатом якості;
- шприці медичні ін'єкційні номінальним об'ємом 1, 2, 5 та 10 мл, одноразового застосування, згідно з ГОСТ 24861;
- фільтри мембранні PTFE гідрофільні діаметром 25 мм з розміром пор (0,2–0,5) мкм виробництва Milipore, або Supor, або аналогічні за характеристиками, згідно з чинною НД, споряджені сертифікатом виробника;
- гелій для газової хроматографії 99,9999%, імпортного виробництва, споряджений сертифікатом якості виробника;
- 2-[5-(фуран-2-іл)-4-феніл-4Н-1,2,4-триазол-3-ілтіо]-1-(4-хлорфенілетанон), 99,75%, {C₂₀H₁₄ClN₃O₂S; М.м. 395,86}, споряджений сертифікатом якості виробника;

Готування розчину робочого СЗ АФІ (розчин порівняння)

Близько 100 мг (точна наважка) субстанції 2-[5-(фуран-2-іл)-4-феніл-4Н-1,2,4-триазол-3-ілтіо]-1-(4-хлорфенілетанону) використовують для готування **розчину порівняння** за тією ж схемою, за якою готують **випробовуваний розчин**. У 1 мл **розчину порівняння** міститься близько 0,100 мг 99,75%-ного 2-[5-(фуран-2-іл)-4-феніл-4Н-1,2,4-триазол-3-ілтіо]-1-(4-хлорфенілетанону) **Розчин порівняння** придатний упродовж одного дня, за умов його зберігання у холодильнику, у герметично закритому скляному посуді з темного скла.

Коефіцієнт симетрії піка (A_s) розраховують згідно з ДФУ 2.0, т. 1, с. 130 за формулою:

$$A_s = \frac{W_{0,05}}{2d};$$

де, $W_{0,05}$ – ширина піка на одній двадцятій його висоти;

d – відстань між перпендикуляром, опущеним з точки максимуму піка, та передньою межею піка на одній двадцятій висоти піка.

При потребі допускається коригування початкової температури термостату та швидкості газу-носія при дотриманні умов придатності хроматографічної системи.

Вміст $C_{20}H_{14}ClN_3O_2S$ у препараті (X), у мг/г, розраховують за співвідношенням площ відповідних піків на хроматограмах **випробовуваного розчину** та **розчину порівняння**, за формулою:

$$X = \frac{S_1 \cdot m_0 \cdot P_0}{S_0 \cdot m_1 \cdot 100};$$

де, S_0 – середнє значення площі основного піка, вираховане за хроматограмами **розчину порівняння**;

S_1 – середнє значення площі основного піка, вираховане за хроматограмами **випробовуваного розчину**;

m_0 – маса наважки СЗ-АФІ, використана для приготування **розчину порівняння**, мг;

m_1 – маса наважки препарату, використана для приготування **випробовуваного розчину**, г;

P_0 – вміст основної речовини $C_{20}H_{14}ClN_3O_2S$ у відсотках (99,75%) у СЗ-АФІ;

100 – фактор перерахунку відсотків у частки одиниці.

За результат випробування приймають середнє арифметичне результатів трьох паралельних визначень, відносна допустима розбіжність між будь-якими двома з них не повинна перевищувати 1% (розрахунки здійснюють відповідно до вимог ГОСТ 27025).

7 Супутні домішки

Випробування проводять методом газової хроматографії п. 7 даних «Методів контролю якості».

Робочі стандартні зразки: 2-(5-(фуран-2-іл)-4-феніл-4Н-1,2,4-триазол-3-тіол (АФІ).

8. Залишкові розчинники

Випробування проводять методом газової хроматографії (ДФУ 2.2.28).

Апаратура: відповідний газовий хроматограф, обладнаний полум'яно-іонізаційним детектором. Обчислювальний інтегратор і капілярна колонка – DB-624, 30 м × 0.32 мм × 1.8 мкм.

Реактиви: етанол (ч.д.а.) і *N,N*-диметилформамід (ч.д.а.).

Процедура

Умови хроматографування:

- колонка: DB-624, 30 м × 0.32 мм × 1.8 мкм;
- газ-носії: азот;
- детектор: полум'яно-іонізаційний (FID);
- початкова температура: 50 °С (протягом 25 хв);

- швидкість нагрівання: 40 °С/хв;
- завершальна температура: 250 °С (протягом 5 хв);
- температура інжектора: 200 °С;
- температура детектора: 250 °С;
- швидкість потоку: 0,60 0,1 мл/хв;
- спосіб ін'єкції: розділення;
- коефіцієнт розділення: 1:20;
- час хроматографування: 35 хв.

HSS умова :

- температура флакона: 90 °С;
- температура шприца: 95 °С;
- час умови: 40 хв;
- час аналізу: 45 хв;
- об'єм ін'єкції: 1,0 мл.

Приготування стандартного розчину

Поміщають близько 35 мг етанолу, робочого стандартного зразку, у мірну колбу об'ємом 25 мл, що містить 10 мл *N,N*-диметилформаміду і доводять до об'єму *N,N*-диметилформамідом, добре перемішують.

5 мл приготованого розчину переносять у мірну колбу об'ємом 25 мл і доводять до мітки *N,N*-диметилформамідом. 2 мл приготованого розчину переносять у два флакона об'ємом 20 мл, закривають і використовують для ін'єкції. Готується даний розчин у подвійній кількості.

Приготування випробовуваного розчину

Точну наважку близько 500 мг субстанції поміщають в два флакони об'ємом 20 мл, додають 2 мл *N,N*-диметилформаміду, закривають і використовують для ін'єкції.

Приготування контрольного розчину

2 мл *N,N*-диметилформаміду переносять у флакон об'ємом 20 мл, закривають пробкою з бутилкаучука і використовують для ін'єкції.

Вводять контрольний розчин, і досліджують хроматограму контрольного розчину на будь-які сторонні піки. Не повинно бути ніякого впливу контрольного розчину під час утримування досліджуваних піків на хроматограмі стандартного і випробовуваного розчинів.

Розмістити запечатані флакони із стандартним і випробовуваним розчином в автосамплері, виконати аналіз згідно з даними хроматографічних умов. Проводять запис хроматограм.

Час утримування (RT) і відносний час утримування (RRT) розчинників представлений нижче:

Назва розчинника	RT (хв)	RRT
Етанол	близько 6,2	близько 1,00

Визначають площі основних піків на хроматограмах стандартного і випробовуваного розчинів і обчислюють вміст залишкових розчинників відповідно до наступної формули:

$$\text{Етанол (ppm)} = \frac{AT}{AS} \times \frac{DS}{DT} \times P \times 10^4$$

де:

AT - площа піка етанолу на хроматограмі випробовуваного розчину;

AS - площа піка етанолу на хроматограмі стандартного розчину;

DS - коефіцієнт розведення стандартного розчину;

DT - коефіцієнт розведення випробовуваного розчину;

P - вміст основної речовини у робочому стандартному зразку, %.

9. Мікробіологічна чистота

Дослідження проводять відповідно до вимог ДФУ^N 2.6.12, 2.6.13, 5.1.4 категорія 2 (субстанції). В 1 г субстанції допускається наявність загального числа життєздатних аеробних мікроорганізмів не більше 100 (бактерій і грибів сумарно), не допускається *Pseudomonas aeruginosa* і *Staphylococcus aureus*.

Упаковка

Субстанцію упаковують в:

- поліетиленовий мішок (НМ-HDPE) - 24" × 36" × 300, або
- поліетиленовий мішок (Білий - НМ-HDPE) - 24" × 36" × 300 та у
- пластмасовий барабан (ГМ-HDPE)-10 л (PSD1).

Маркування

На етикетці вказують назву виробника субстанції, його товарний знак, назву субстанції, кількість, номер серії, умови зберігання, термін придатності, штрих-код.

Умови зберігання

При температурі не вище 25 °С у щільно закритій тарі.

Термін придатності

2 роки.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Nataliia Banias

PHD, Associate Professor,

Volodymyr Banias

PHD, Associate Professor,

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian

Hungarian College of Higher Education,

Department of Philology,

Berehove, Ukraine

LINGUISTIC ISSUES OF TRANSLATING FICTION

One of the main issues with translations generally affects how much the translation differs from the source text. This can be imagined as a slide scale between the original and the realisation of new audience expectations. Rhythm, flow, tone and style are important things that are needed to be taken into consideration. When texts are read well, readers become involved in history and immerse themselves in what their ultimate goal is. For non-fiction texts, rhythm and flow are often less important, as conveying the message is usually one of the most important writing purposes. So it's okay to be creative when another word or another phrase serves the same purpose for the reader.

According to the Scopus Theory, there are four types of errors in translation, known as pragmatic translation errors, cultural translation errors, linguistic translation errors, and special translation errors of the text [4].

Pragmatic translation errors, which arise from the difference between the source and target texts, can be identified by checking extra-textual factors (sender, receiver, medium, time, place, motive and function of the text). According to Wang Baorong (2009), an obvious reason for pragmatic errors is that translators fail to identify the expectations and communication needs of target audiences with different cultural knowledge of the world.

Cultural translation errors are related to the question of whether to adapt the customs of the source to the standards of the target culture and arise from translators' inappropriate decision to reproduce or adapt culturally specific translation conditions [4].

Linguistic errors in translation are caused by "inappropriate translation when the emphasis is on the structures of the source language" [4]. Researchers argue that the frequency of spelling, grammar, or lexical errors is much higher than any other.

Translation errors that occur due to certain features of the text are usually evaluated from a functional or pragmatic point of view [4].

Translating works of fiction is a very difficult task, as the translator has to make certain efforts not only when searching for/reproducing a translation solution, but also at the stage of perception/interpretation. In addition, the translator must take into account the rhyme, size, and rhythm of the poem, the individual author's manner, style preferences, and everything that makes this author unique and inimitable [3]. From the semiotic point of view, the key to an intuitive

understanding of a literary text by a translator is the fixity of the translator's experience of similar blocked desires that are "lived out" during the reading of the text [2].

Taking into account the numerous factors the translator faces a kind of challenge at the very beginning, just when he starts working. He or she must achieve uniqueness in the translation, while keeping in mind the authenticity and emotionality of the author's worldview and the recipients it is aimed at. After all, the main reason for errors is that the translator cannot fully realize the needs of the target audience of readers [5].

REFERENCES

1. Wang Baorong, The Issue of Direction of Translation in China: A Historical Overview <http://www.translationjournal.net/journal/49direction.htm>
2. Nord, Ch. (2018). Translating as a Purposeful Activity-Functionalist Approach Explained. Manchester: St. Jerome, 2nd edition
3. Robertson Dr. Paul. (2012). The Iranian EFL Journal December 2012 Volume 8 Issue 6 <https://www.scribd.com/document/349532748/1032123-pdf>
4. Засєкін С.В. Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту : монографія / Сергій Васильович Засєкін. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лєсі Українки, 2012
5. Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : Тези доповідей ХІХ наукової конференції з міжнародною участю. – Харків: Видавництво Точка, 2020

Ю.І. Чернищук,
*асистент кафедри романо-германської
та славістичної філології*

*Білоцерківський національний аграрний університет,
м. Біла Церква*

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ

У останні роки з'явилася значна кількість публікацій, присвячених вивченню розмовної мови, професійної та жаргонної лексики, сленгу. У мовленнєвій структурі виділяється ряд складників, серед яких вагоме місце займає молодіжний сленг. Саме сленг молоді найбільш вагомо реагує на всі події в житті. Він підхоплює та відображає нові явища і сам змінюється предметом постійного наукового пошуку багатьох теоретиків та практиків перекладацької науки. Сленг розвивається та змінюється дуже швидко і завданням перекладача є застосувати такі особливі способи перекладу, які б у повній мірі передали не лише значення слів, але й прагматичне та стилістичне забарвлення тексту. Саме тому дослідження особливостей перекладу сленгу, який був розповсюджений в певний часовий проміжок є актуальним.

Слід також зазначити, що зі сленгом часто асоціюються такі близькі до нього поняття, як жаргонізм, професіоналізм, вульгаризм, колоквіалізм та кент, між якими важко встановити чіткі межі. Відсутність таких меж є результатом того, що значною кількістю лексичних одиниць оперують у спільному функціонально-стилістичному ареалі.

Коли мова йде про сленг, то, передусім, слід пам'ятати, що сленг є засобом маркування приналежності мовця до певної соціальної групи. Інакше кажучи, сленг – це мовний засіб виокремлення маленької групи у великому суспільстві.

Привабливість сленгу полягає в тому, що його іноді дещо грубувата лексика дозволяє надати мовленню експресивного забарвлення. Це особливо суттєво для молоді. Молодіжна мова відображає нестійкий культурно-мовний стан суспільства, що балансує на гранті літературної мови та жаргону.

Сленг традиційно протистойть офіційній загальноприйнятій мові і повністю зрозумілий тільки представникам вузького кола осіб. Однак, як стверджують дослідники, провалля між правильним мовленням та сленгом розширюється з кожним днем у зв'язку не лише з демократизацією, а й з вульгаризацією громадського життя. Сленг - поняття дуже широке відносно причин і мотивів його використання. У живому, розмовному мовленні продукування і використання молодіжного сленгу в цілому стимулює: 1) невдоволення традиційними словами і виразами; 2) зіткнення з новими обставинами, для яких наявний лексикон виявляється бідним; 3) прагнення вразити суспільство; 4) бажання «правдивого, непідробного» спілкування; 5) бажання досягти певного комічного ефекту; 6) бажання створити певний стилістичний ефект за допомогою яскравості та експресивності сленгу.

Інколи перед читачами постає ще й інша проблема - проблема розуміння «сленгізму» у реченні. У таких випадках доречно вдаватися до трансформацій: додавання, конкретизації або, навпаки, генералізації чи описового перекладу. Перед перекладачем постає задача розшифровки адаптування перекладу до відповідної читацької аудиторії.

З огляду на все вище сказане очевидно, що переклад лексики, яка не має прямих відповідників в мові перекладу, становить перекладацькі труднощі, які можна подолати, використовуючи певні засоби перекладу спеціальної не літературної лексики та застосовуючи механізм передачі без еквівалентних мовних одиниць. Отже, проаналізувавши існуючі засоби перекладу, треба зазначити, що правильний вибір засобу перетворення одиниці оригіналу в одиницю перекладу – одне з основних умов створення адекватного тексту мовою, якою здійснюється переклад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пасічник А. В. Сучасні англійські неологізми та способи їх перекладу на українську мову. URL: http://confcontact.com/2013_02_20/16_Pasichnik.html.
2. Популярні слова Словотвір. 2020. Майданчик для пошуку, обговорення та відбору влучних відповідників до запозичених слів. URL: <https://slovotvir.org.ua/popular>.
3. Фурса О. Англіцизми українського молодіжного сленгу: чинники динаміки та проблеми класифікації. Мова та історія: Періодичний збірник наукових праць. Київ, 2002. Вип. 61. С. 57–65.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

*Конончук Богдана Ростиславівна
здобувачка освітнього ступеня бакалавра
юридичного факультету*

*Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ ФОП В УКРАЇНІ

Фізичні особи-підприємці (ФОП) стикаються з низкою основних проблем, які можуть ускладнювати їхню діяльність і обмежувати потенціал для розвитку. Однією з найбільш значущих викликів є фіскальне та податкове регулювання. Податкове навантаження на ФОП часто видається високим, особливо з урахуванням обов'язкових внесків на соціальне страхування. Крім того, складність податкової системи і часті зміни в законодавстві створюють додаткові адміністративні бар'єри. Також, за останні два роки (2022-2023) в Україні фізичні особи-підприємці (ФОП) зіткнулися з низкою викликів та змін, які вплинули на їхню діяльність. Водночас були запроваджені новації, спрямовані на підтримку та спрощення ведення бізнесу [1].

Однією з ключових проблем стало посилення податкового навантаження та зміни в податковому законодавстві. У зв'язку з економічними та політичними викликами, країна була змушена переглянути податкову політику, що в деяких випадках призвело до збільшення фіскального тиску на малий та середній бізнес. Зокрема, змінились правила для ФОПів у плані обліку доходів та витрат, що вимагало від підприємців адаптації до нових умов ведення обліку.

Іншою значною проблемою стало загострення економічної ситуації через воєнні дії на території України, що призвело до зниження попиту на деякі товари та послуги, а також ускладнення логістики та поставок. Багато ФОПів зіткнулися з необхідністю шукати нові ринки збуту або змінювати сферу діяльності.

Втім, у відповідь на виклики, український уряд та державні інституції впровадили низку новацій, спрямованих на підтримку ФОПів. Зокрема, було розширено можливості використання електронних сервісів для ведення бізнесу. Платформа "Дія" стала місцем, де ФОП можуть не тільки зареєструватися, а й скористатися широким спектром електронних послуг, включно з поданням звітності та сплатою податків.

Друга проблема пов'язана з доступом до фінансування. Банки та інші фінансові інститути часто сприймають ФОП як високоризикованих позичальників, що ускладнює отримання кредитів та інвестицій для розширення або модернізації бізнесу [2].

Крім того, ФОП стикаються з проблемами у сфері захисту прав та інтелектуальної власності. Недостатній захист авторських прав та патентів, а також складнощі з правовим захистом бізнесу можуть призвести до втрати конкурентних переваг та доходів.

Вирішення цих проблем вимагає комплексного підходу, включаючи спрощення податкового та регуляторного середовища, підтримку з боку держави у формі грантів та

кредитів, а також розвиток інфраструктури для захисту прав інтелектуальної власності. Зусилля на всіх рівнях, від місцевого до національного, потрібні для того, щоб допомогти ФОП адаптуватися до викликів і використовувати можливості для зростання та розвитку.

Перспективи існування та розвитку форми підприємництва, заснованого на статусі фізичної особи-підприємця (ФОП), в Україні тісно пов'язані з рядом внутрішніх та зовнішніх факторів, що включають економічні умови, регуляторне середовище, політичну стабільність, а також глобальні та місцеві бізнес-тенденції. Позитивні зміни в цих аспектах можуть створити сприятливий фон для зростання та процвітання ФОП, водночас виклики в будь-якій з цих сфер можуть стати перешкодою для їхнього розвитку [3].

На глобальному рівні, інтеграція України в світову економіку та встановлення торговельних зв'язків із зарубіжними партнерами можуть відкрити нові можливості для ФОП, зокрема у сфері експорту та крос-бордерної торгівлі. Це дозволить ФОП розширювати свою присутність на міжнародних ринках та залучати інвестиції [4].

Враховуючи ці фактори, можна зробити висновок, що перспективи існування та розвитку ФОП в Україні залежать від комплексу економічних, регуляторних, політичних та міжнародних умов. Відповідні реформи, покращення інвестиційного клімату та створення сприятливого середовища для ведення бізнесу можуть значно підсилити роль ФОП у економіці країни, сприяючи їхньому розвитку та процвітанняю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бідюкова А. О., Хатнюк Н. С. Сучасні тенденції ліцензування підприємницької діяльності в Україні. Наукові розвідки з актуальних проблем публічного та. Київ, 2020. № 16.
2. Добрава Н., Райлян О. Основні критерії вибору організаційно-правової форми підприємницької діяльності. Наукові перспективи. Одеса, 2021. № 10 (16).
3. Воротинцева І. В. Цивільні організаційні правовідносини, що виникають при набутті статусу фізичної особи-підприємця (Doctoral dissertation). Одеса, 2022.
4. Линник О. І., Линник Е. И., Ершова Н. Ю., Ершова Н. Ю. Проблеми функціонування та розвитку мікро-, малого та середнього бізнесу сфери послуг в Україні. 2021. С. 74.